

БАТЛАВ:

БОАЖЯ-ны ХҮРЭЭЛЭН БУЙ ОРЧНЫ ,
БОДЛОГО ЗОХИЦУУЛАЛТЫН
ГАЗРЫН ДАРГА

..... /Г.ЭНХМӨНХ/

**ЗӨВШӨӨРЧ, ХЭРЭГЖҮҮЛЭХ ҮҮРЭГ
ХҮЛЭЭСЭН:**

МОНГОЛ ГАЗРЫН ТОС БОЛОВСРУУЛАХ
ҮЙЛДВЭР ТӨХХК-ИЙН ГҮЙЦЭТГЭХ
ЗАХИРАЛ

...../Д.АЛТАНЦЭЦЭГ/

ДОРНОГОВЬ АЙМГИЙН АЛТАНШИРЭЭ СУМЫН 3-Р БАГИЙН
НУТАГ ДЭВСГЭРТ “ГАЗРЫН ТОС БОЛОВСРУУЛАХ ҮЙЛДВЭР БАРИХ” ТӨСЛИЙГ
ХЭРЭГЖҮҮЛЭГЧ “МОНГОЛ ГАЗРЫН ТОС БОЛОВСРУУЛАХ ҮЙЛДВЭР” ТӨХХК-ИЙН

2024 ОНЫ БАЙГАЛЬ ОРЧНЫ МЕНЕЖМЕНТИЙН ТӨЛӨВЛӨГӨӨ

/АЖ АХУЙН НЭГЖИЙН РЕГИСТРИЙН ДУГААР: 6177492/

ХЯНАСАН:

БОАЖЯ-ны ХБОБЗГ-ын мэргэжилтэн _____ /Б.БАТБАЯР/

БОЛОВСРУУЛСАН:

“Монгол газрын тос боловсруулах үйлдвэр” ТӨХХК-ийн Байгаль орчин,
хөдөлмөр хамгааллын албаны дарга _____ /Х.БУЛГАН/

“Монгол газрын тос боловсруулах үйлдвэр” ТӨХХК-ийн Байгаль орчны
асуудал хариуцсан ахлах мэргэжилтэн _____ /Д.МАНДАХЦАЦРАЛ/

Улаанбаатар хот

1. ДОРНОГОВЬ АЙМГИЙН АЛТАНШИРЭЭ СУМЫН НУТАГ ДЭВСГЭРТ “ГАЗРЫН ТОС БОЛОВСРУУЛАХ ҮЙЛДВЭР БАРИХ ТӨСӨЛ”-ИЙН ТОВЧ ТАНИЛЦУУЛГА

1.1 ТӨСӨЛ ХЭРЭГЖҮҮЛЭГЧИЙН МЭДЭЭЛЭЛ

Засгийн газрын 2017 оны 3 дугаар сарын 20-ны өдрийн 92 дугаар тогтоолоор Бүгд Найрамдах Энэтхэг Улсын зээлийн хөрөнгөөр хэрэгжүүлэх “Газрын тос боловсруулах үйлдвэр барих” төслийн хүрээнд 100 хувь төрийн өмчит компани байгуулахаар тогтож “Монгол газрын тос боловсруулах үйлдвэр” ТӨХХК /МГТБҮ ТӨХХК/-ийг үүсгэн байгуулсан.

Засгийн газрын 92 дугаар тогтоол

Аж ахуйн нэгжийн гэрчилгээ

МОНГОЛ УЛСЫН ЗАСГИЙН ГАЗРЫН ТОГТООЛ

2017 оны 3 дугаар сарын
20-ны өдөр

Улаанбаатар хот

Дугаар 92

ТӨРИЙН ӨМЧИТ КОМПАНИ БАЙГУУЛАХ ТУХАЙ

Засгийн газрын үйл ажиллагааны хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэх зорилгоор Төрийн болон орон нутгийн өмчийн тухай хуулийн 9 дүгээр зүйлийн 5-д заасныг үндэслэн Монгол Улсын Засгийн газраас ТОГТООХ нь:

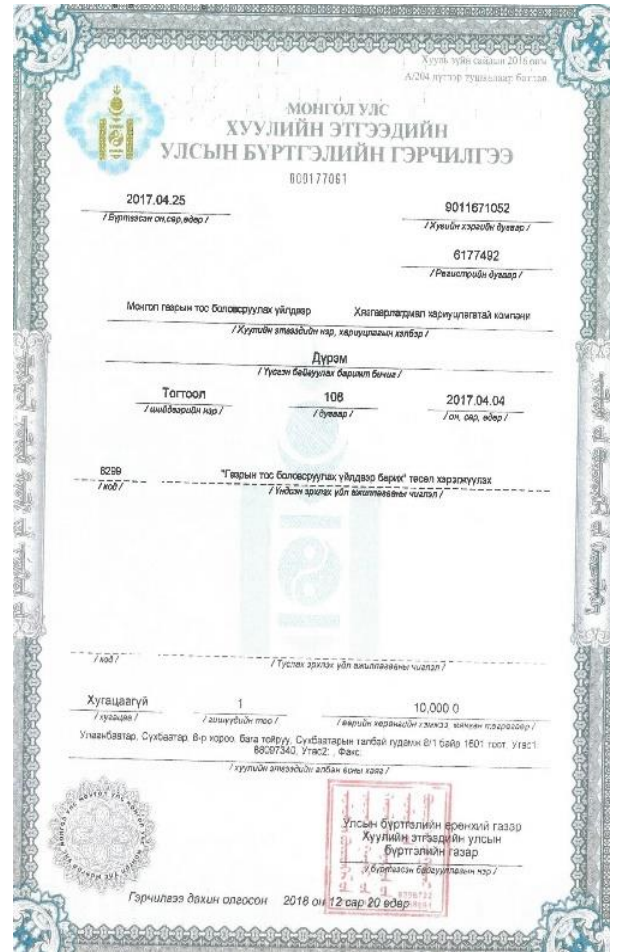
1. Бүгд Найрамдах Энэтхэг Улсын зээлийн хөрөнгөөр хэрэгжүүлэх “Газрын тос боловсруулах үйлдвэр барих” төслийн хүрээнд 100 хувь төрийн өмчит компани байгуулахаар тогтсугай.

2. “Газрын тос боловсруулах үйлдвэр барих” төслийн техник, эдийн засгийн үндэслэл, тооцоо, судалгаанд тулгуурлан энэ тогтоолын 1 дүгээр зүйлд заасан компанийг үүсгэн байгуулах ажиллагаа болон бүтэц, зохион байгуулалт, дүрмийг боловсруулах ажлыг зохих журмын дагуу зохион байгуулахыг Монгол Улсын сайд, Засгийн газрын Хэрэг эрхлэх газрын дарга Ж.Мөнхбат, Уул уурхай, хүнд үйлдвэрийн сайд Ц.Дашдорж нарт, “Газрын тос боловсруулах үйлдвэр барих” төслийн санхүүжилт, холбогдох бусад зардалд хяналт тавьж ажиллахыг Сангийн сайд Б.Чойжилсүрэнд тус тус даалгасугай.

Монгол Улсын Ерөнхий сайд Ж.ЭРДЭНЭБАТ

Монгол Улсын сайд,
Засгийн газрын Хэрэг
эрхлэх газрын дарга

Ж.МӨНХБАТ

МГТБҮ ТӨХХК-ийн бүтцийг 2021 онд шинэчилж, Төлөөлөн удирдах зөвлөл (ТУЗ)-ийн 2021 оны 2 дугаар сарын 18-ны өдрийн “Компанийн зохион байгуулалтын бүтэц, орон тооны хязгаарыг тогтоох тухай” 01 дүгээр тогтоолоор батлагдсан. Манай компани газрын тос боловсруулах үйлдвэрийн төлөвлөлт, бүтээн байгуулалт, үйлдвэрлэлийн ашиглалтын бүх үе шатанд хүний эрүүл мэнд, хөдөлмөрийн аюулгүй байдлыг нэн тэргүүнд тавьж, үйл ажиллагааг байгаль орчны тэнцэлтэй уялдуулах, байгалийн болон түүх соёлын үнэт зүйлсийг хамгаалах, байгалийн баялгийг зүй зохистой ашиглах бодлогыг баримталж ажиллах бөгөөд байгаль орчин, хөдөлмөрийн аюулгүй байдал, эрүүл ахуйн асуудал хариуцсан нэгж Байгаль орчин, хөдөлмөр хамгааллын хэлтэс нь хэлтсийн дарга 1, Байгаль орчны асуудал хариуцсан мэргэжилтэн 1, харуул хамгаалалт хариуцсан ахлах ажилтан 1

, хөдөлмөрийн аюулгүй байдал, эрүүл ахуй хариуцсан мэргэжилтэн 2, буюу 5 орон тоотойгоор ажиллаж байна. Зураг 1-ээр компанийн бүтэц, зохион байгуулалтыг харуулав.

Зураг 1: “МГТБҮ” ТӨХХК-ийн бүтэц

“МГТБҮ” ТӨХХК-ийн холбоо барих хаяг:

Регистрийн дугаар: 6177492

Улсын бүртгэлийн дугаар: 9011671052

Хаяг: Улаанбаатар, Чингэлтэй дүүрэг, Жигжиджавын гудамж-3, Бодь цамхаг, 900 тоот

Утас: 00-976-70100389, 00-976-70100390

И-мэйл хаяг: info@mongolrefinery.mn

Вэбсайт: www.mongolrefinery.mn

1.2 ТӨСЛИЙН ТАЛААРХ ТОВЧ МЭДЭЭЛЭЛ

1.2.1 Төслийн зорилго

Дотоодын түүхий эдийн нөөцөд түшиглэн газрын тос боловсруулах үйлдвэрийг байгуулж, Монгол улсын түлш шатахууны хэрэгцээг ханган, нефть-химийн үйлдвэрийн суурийг тавьж, эдийн засагт хүч нэмэх шинэ аж үйлдвэрийг цогцоор нь бүтээн байгуулахад оршино.

1.2.2 Төслийг хэрэгжүүлэх хэрэгцээ, шаардлага

Сүүлийн жилүүдэд уул уурхай, газар тариалангийн салбар эрчимжиж, хотжилт төвлөрөлтөөс үүдсэн авто тээврийн хэрэгслийн тоо эрс нэмэгдсэнтэй холбоотойгоор манай орны газрын тосны бүтээгдэхүүний хэрэглээ тогтмол өссөөр байна. Өнгөрсөн 5 жилийн байдлаар гадаад улсаас жилд дунджаар 1,25 сая тонн газрын тосны бүтээгдэхүүн худалдан авч, 1,0 тэрбум орчим ам.доллар зарцуулсан нь нийт импортын 25-30%-ийг эзэлж байна. Манай улсын хувьд автобензиний хэрэглээний дийлэнхийг суудлын автомашин, нийтийн тээврийн хэрэгсэл эзэлдэг бол дизель түлшний дийлэнхийг ачаа тээвэр, уул уурхай, газар тариалангийн хүнд машин механизмд хэрэглэж байна. Уул уурхайн салбарын үйлдвэрлэлийн нийт зардлын 30 орчим хувийг, хөдөө аж ахуйн үйлдвэрлэлийн нийт зардлын 25-30 хувь нь түлш шатахууны зардал байдаг. Манай улсын хувьд газрын тосны бүтээгдэхүүний импортоос 100 хувь хараат байгаа нь гадаад худалдааны тэнцэлд муугаар нөлөөлөхөөс гадна бараа бүтээгдэхүүний үнийн өсөлт, инфляцийг хөөрөгдөх гол хүчин зүйл

болохын зэрэгцээ иргэдийн худалдан авах чадварыг бууруулж, улс орны хөгжлийн бодлого, эдийн засгийн аюулгүй байдалд хүндрэл учруулж байна.

Манай улсын газрын тосны хайгуул, олборлолтын үйл ажиллагаа 2005 оноос эхлэн эрчимжсэнээр газрын тосны батлагдсан нөөцтэй болж, үйлдвэрлэлийн олборлолтыг 2010 оноос эхлүүлж, өнөөгийн байдлаар олборлосон тосоо БНХАУ-д экспортолж байна. “Газрын тос боловсруулах үйлдвэр”-ийн хүчин чадлыг 2012 онд Газрын тосны газар (хуучин нэрээр)-ын Хайгуул, ашиглалтын техникийн зөвлөлөөр хэлэлцүүлж, тус газрын даргын 125 дугаар тушаалаар батлуулсан “Орд ашиглах үйл ажиллагааны төлөвлөгөө”-нд тусгагдсан түүхий тосны олборлолтын төлөвлөгөөнд суурилан 1,5 сая тонн байхаар төлөвлөсөн. Хүснэгт 2-оор Монгол улсын газрын тосны нөөц, Хүснэгт 3-аар газрын тосны баталгаат нөөцийн талаар тус тус харуулав.

Хүснэгт 1: Монгол улсын газрын тосны нөөц

ГАЗРЫН ТОСНЫ НӨӨЦ - 2010	
Газрын тосны ордууд	Баталгаат нөөц (сая.тн)
Тосон – Уул XIX	179,6
Тамсаг – XXI	127
Цагаан – Элс – XIII	26
НИЙТ	332,6

Хүснэгт 2: Газрын тосны баталгаат нөөц

ГАЗРЫН ТОСНЫ БАТАЛГААТ НӨӨЦ	
Баталгаат нөөц (сая.тн)	Ашиглалтын баталгаат нөөц (сая.тн)
332,6	43,2
	Тосон – Уул XIX – 20,2
	Тамсаг – XXI – 21,01

Мөн газрын тосны хайгуулын Матад XX, Хөхнуур XVIII болон Галба XI талбайгаас тос илэрсэн тул хайгуул, туршилтын ажлыг эрчимжүүлж, шинээр орд болгон хөгжүүлж, нөөцийг нэмэгдүүлэх боломжтой юм.

Зураг 2: Монгол улсын газрын тосны хайгуул, ашиглалтын талбай

1.2.3 Төслийн үндсэн мэдээлэл

Хүчин чадал:	Жилд 1,5 сая тонн газрын тос боловсруулах
Үйлдвэрийн байршил:	Дорноговь аймаг, Алтанширээ сум, 3-р баг
Боловсруулах тос:	Газрын тосны ашиглалтын Тосон-Уул XIX & Тамсаг-XXI талбайн тосны холимог
Бүтээгдэхүүний чанар:	Монгол улсын болон Евро V стандартад нийцсэн
Жилд ажиллах хугацаа:	8000 цаг (8750 цаг ажиллах боломжтой)
Гүн боловсруулалтын технологи:	Гидрокрекинг
Үйлдвэрээс гарах бүтээгдэхүүн:	43 мянган тонн шингэрүүлсэн шатдаг хий 339 мянган тонн авто бензин 824 мянган тонн дизель түлш 80 мянган тонн онгоцны түлш 47 мянган тонн зуухны түлш

Хүснэгт 3: Үйлдвэрээс гарах бүтээгдэхүүний төрөл

Бүтээгдэхүүн	Хэмжээ (тонн)	Нягт (кг/м3)	Эзэлхүүн (л)
ШШХ	43 000	746	57 641 000
АИ-95 бензин	339 000	750	452 000 000
Онгоцны түлш	80 000	788	101 523 000
Дизель түлш	824 000	840	1 008 905 600
Зуухны түлш	47 000	1.015	46 305 000
Нийт	1 333 000		1 635 279 000

1.2.4 Төслийн хууль эрхзүй, бодлогын суурь баримт бичиг¹

Монгол Улс өнөөдрийг хүртэл газрын тос боловсруулах үйлдвэр барьж, газрын тосны бүтээгдэхүүний хэрэгцээгээ хангах бодлогыг баримталсаар ирсэн бөгөөд үе үеийн Засгийн газар мөрийн хөтөлбөртөө тусгаж, түүний дагуу дараах хууль эрхзүй, бодлогын баримт бичгүүдийг гаргасан. Үүнд: Үндэсний аюулгүй байдлын зөвлөлийн 2014 оны 3 дугаар сарын 17-ны өдрийн 14/06 дугаар “Стратегийн чухал ач холбогдолтой газрын тос боловсруулах үйлдвэрийг дотоодын түүхий эдийг түшиглэн байгуулах” тухай зөвлөмж; Засгийн газрын 2015 оны 113 дугаар “Газрын тос боловсруулах үйлдвэрийн талаар авах арга хэмжээний тухай” тогтоол, (Урьдчилсан ТЭЗҮ-ийг Унгар улсын Euro Oil компани боловсруулсан); Монгол Улсын Засгийн газрын 2016-2020 оны үйл ажиллагааны хөтөлбөрийн 2.70-д “Газрын тосны олборлолтыг тогтвортой нэмэгдүүлэн, газрын тос боловсруулах үйлдвэр байгуулах”-аар тусгагдсан; Засгийн газрын 2017 оны 2 дугаар сарын 17-ны өдрийн “Зээлийн хөрөнгөөр хэрэгжүүлэх төслийн тухай” 59 дүгээр тогтоолоор Монгол Улсын Засгийн газар, Бүгд Найрамдах Энэтхэг Улсын Экспорт-Импорт банк хоорондын 1 тэрбум ам.долларын зээлийн ерөнхий хэлэлцээрийн хүрээнд “Газрын тос боловсруулах үйлдвэр барих” төслийг хэрэгжүүлэхээр тогтсугай; БНЭУ-ын Экспорт-Импортын банкны 1 тэрбум ам.долларын Зээлийн ерөнхий хэлэлцээрийг 2017 оны 05 дугаар сарын 31-ний өдөр УИХ-аас соёрхон баталсан; Ерөнхий сайдын 2017 оны 3 дугаар сарын 30-ны өдрийн 60 дугаар захирамжаар “Газрын тос боловсруулах үйлдвэр барих” төслийг хэрэгжүүлэх 100 хувь төрийн өмчит компанийг үүсгэн байгуулах, бүтэц, зохион байгуулалт, дүрмийг боловсруулах Ажлын хэсгийг байгуулсан; Засгийн газрын 2017 оны 3 дугаар сарын 20-ны өдрийн 92 дугаар тогтоолоор “Газрын тос боловсруулах үйлдвэр барих төсөл”-ийг

¹ Эх сурвалж: www.legalinfo.mn

хэрэгжүүлэх үүрэг бүхий 100 хувь төрийн өмчит компани байгуулахаар шийдвэрлэж, ТӨБЗГ-ын 2017 оны 04 дүгээр сарын 04-ний өдрийн 108 дугаар тогтоолоор “Монгол газрын тос боловсруулах үйлдвэр” төрийн өмчит хариуцлагатай хязгаарлагдмал компанийг байгуулсан; Засгийн газрын 2017 оны 163 дугаар “Нарийвчилсан ТЭЗҮ-ийн гүйцэтгэлд хөндлөнгийн хяналт тавьж, дүгнэлт гаргах хуулийн этгээдийг сонгон шалгаруулах тухай” тогтоол; Тендерт шалгарсан “БНЭУ-ын Инженерс Индиа Лимитэд /Engineers India Limited/ компанитай Нарийвчилсан ТЭЗҮ хийх Зөвлөх үйлчилгээний гэрээ”-нд 2017 оны 08 дугаар сарын 09-ний өдөр гарын үсэг зурсан; Газрын тосны тухай хуулийн 7 дугаар зүйлийн 7.1.6-д “Монгол улсад газрын тос боловсруулах үйлдвэр барьсан тохиолдолд гэрээлэгчид ногдох газрын тос болон өртөгт газрын тосыг тэргүүн ээлжид, зах зээлийн үнээр худалдаж авах давуу эрхийг эдлэх” гэж тусгагдсан; Монгол улсын Засгийн газрын 2018 оны 01 дүгээр сарын 03-ны өдрийн 2 дугаар тогтоолоор газрын тос боловсруулах үйлдвэрийн гаднах дэд бүтцийн хөрөнгө оруулалтыг Хөгжлийн банкнаас санхүүжүүлэхээр шийдвэрлэсэн; ТӨБЗГ-аас 2018 оны 01 дүгээр сарын 09-ний өдрийн 9 дүгээр тогтоолоор үйлдвэрийн гаднах дэд бүтцийн хөрөнгө оруулалт, үйл ажиллагааны зардлыг санхүүжүүлэх талаар Хөгжлийн банктэй зээлийн гэрээ байгуулахыг зөвшөөрсөн; Засгийн газрын 2018 оны 01 дүгээр сарын 24-ний өдрийн 21 дүгээр тогтоолоор дэд бүтцийн бүтээн байгуулалтын ажлын гүйцэтгэчийг томилж, дэд бүтцийг барьж байгуулах тухай тогтоол;

Засгийн газрын 2018 оны 01 дүгээр сарын 24-ний өдрийн “Үйлдвэрийн газрыг тусгай хэрэгцээнд авах тухай” 28 дугаар тогтоол;

1.2.5 Төслийн нийгэм, эдийн засгийн үр өгөөж

Бүх төрлийн татвар болон ногдол ашгаас улсын төсөвт томоохон хувь нэмэр оруулна.

Дотоодын нийт бүтээгдэхүүнийг 10 гаруй хувиар нэмэгдүүлнэ.

Монголын эдийн засаг түлш шатахууны хараат байдлаас гарна.

Гадагш гарах валютын урсгал буурна.

Улс орны нийт эдийн засагт шинэ салбар бий болж, цогц аж үйлдвэрийн хөгжлийн чухал элемент болох нефть-химийн үйлдвэрийн суурь тавигдана.

Монгол улс өөрийн гэсэн эрчим хүчний шинэ бааз суурьтай болно.

Газрын тосны олборлолт, тээвэрлэлт, боловсруулалтыг дагаад эдийн засгийн бусад салбарууд хөгжинэ.

Шууд ба шууд бус байдлаар ажлын байр олноор бий болно.

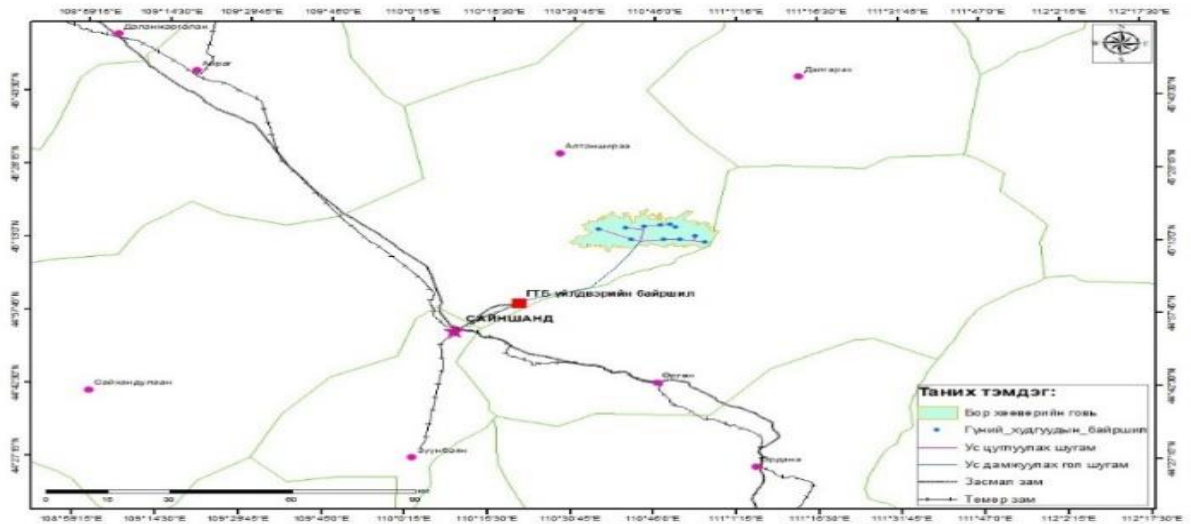
“Сайншандын Аж үйлдвэрийн парк”-ийн суурь тавигдаж, техник, технологийн шинэ төв бий болно.

Орчин цагийн аж үйлдвэрийн хөгжилтэй хөл нийлүүлэх боломж бий болно.

1.2.6 Төсөл хэрэгжих газар нутгийн байршил

Газрын тос боловсруулах үйлдвэр нь Дорноговь аймгийн Алтанширээ сумын 3-р багийн нутаг дэвсгэрт орших ба Улаанбаатар хотоос зүүн урагш 430 км-т, аймгийн төв Сайншанд хотоос зүүн хойш 20 км-т, Алтанширээ сумын төвөөс урагш 60 км-т байрлана. Монгол орны байр зүйн зургийн “L-49-101, L-49-113” дугаар хавтгайнуудын зааг дээр оршдог. Төслийн талбай нь Монгол Улсын Газрын тухай хуулийн 16 дугаар зүйлийн 16.1.13 дахь заалтын дагуу “улсын тусгай хэрэгцээний газар”-т хамаарах бөгөөд 405 га талбайг хамарна.

Зураг 3: Төслийн талбайн байршлын тойм зураг

1.2.7 Газрын тос боловсруулах үйлдвэр /ГТБҮ/-ийн гол байгууламж

ТЕХНОЛОГИЙН БАЙГУУЛАМЖУУД

АГУУЛАХ САВ, РЕЗЕРВАРУУД

АЧИХ, БУУЛГАХ БАЙГУУЛАМЖ

ҮЙЛДВЭРИЙН ЦАХИЛГААН СТАНЦ

УС ДАМЖУУЛАХ ШУГАМ ХООЛОЙ

ТҮҮХИЙ ТОС ДАМЖУУЛАХ ХООЛОЙ

1.2.8 ГТБҮ-ийн үндсэн байгууламж

- Энгийн болон вакум нэрлэгийн байгууламж
- Дизель гидроцэвэрлэгээ (керосин болон амин цэвэрлэгээ)
- Нафта гидроцэвэрлэгээ (амины цэвэрлэгээ)
- Риформинг
- Изомержүүлэлт
- Висбрекинг
- Гидрокрекинг
- Устөрөгч үйлдвэрлэл
- Хий ялгах (хий цэвэрлэх хэсэг)
- Амин ялгах
- Хүхэр үйлдвэрлэх
- Ус цэвэршүүлэгч
- Таваарын бүтээгдэхүүн бэлтгэх дамжлага

1.2.9 ГТБҮ-ийн дагалдах байгууламж

- Түүхий тос хүлээн авах байгууламж, хадгалах сав
- Завсрын бүтээгдэхүүний хадгалах сав
- Эцсийн бүтээгдэхүүний хадгалах сав
- Бүтээгдэхүүн холих байгууламж
- Бүтээгдэхүүн ачих байгууламж
- Бамбарын систем
- Бохир ус цэвэрлэх байгууламж
- Цэвэр усны хангалтын систем
- Түүхий тос хүлээн авах байгууламж

1.2.10 ГТБҮ-ийн иргэний байгууламж

- Үйлдвэрийн захиргаа
- Ажилчдын хоолны газар
- Эмнэлгийн төв
- Сургалтын төв

ГТБҮ нь нийт 560 орчим боловсон хүчинтэйгээр өдөрт 3 ээлжээр ажиллахаар төлөвлөсөн бөгөөд үйлдвэрийн захиргаа, ажилчдын хоолны газар, эмнэлгийн төв, сургалтын төв зэрэг байгууламжууд нь өдөрт 180-200 хүнд зэрэг үйлчлэх хүчин чадалтай бөгөөд ногоон байгууламж, авто зогсоолтой байхаар төлөвлөгдсөн.

1.2.11 МГТБҮ-ийн дэд бүтэц

1.2.11.1 Цахилгаан хангамж

1.2.11.2 Хүнд даацын авто зам

1.2.11.3 Төмөр зам

1.2.11.4 Усны эх үүсвэр, ус хангамжийн шугам хоолой

1.2.12 Төслийн технологи

НТЭЗҮ-д нийт 9 технологийг харьцуулан үзсэний үндсэн дээр Монгол улсын газрын тосны шинж чанар болон эдийн засгийн үр өгөөжийн тооцооноос хамаарч ҮШКК болон ГKB+ВБ гэсэн хоёр төрлийн технологийг тохирно гэж тодорхойлсон. Нарийвчилсан ТЭЗҮ-ийн шийдэлд үндэслэн Монгол талаас газрын тос боловсруулах үйлдвэрийн технологийн ГKB+ВБ-ийн хувилбарыг сонгохоор шийдсэн. Мөн түүхий эдийн сонголтыг хийхийн тулд 2 төрлийн түүхий тосны харьцуулсан судалгааг хийж, сонголтыг хийсэн. Төсөлд тусгагдсанаар дизайн түүхий тос 1 буюу Тосон уул-ХIХ ба Тамсаг-ХХI ордын тосны холимгийн жингийн 50:50% (Монгол улсын түүхий тос 3-Интертек шинжилгээ) тосыг боловсруулахаар сонгон авсан.

1.3 ТӨСЛИЙН ХЭРЭГЖИЛТИЙН ТАЛААРХ МЭДЭЭЛЭЛ

1.3.1 Төслийн ерөнхий мэдээлэл

Уул уурхай, хүнд үйлдвэрийн яам (УУХҮЯ)-аас газрын тос боловсруулах үйлдвэрийн нарийвчилсан техник, эдийн засгийн үндэслэл (НТЭЗҮ)-ийг боловсруулах Зөвлөхөөр БНЭУ-ын төрийн өмчит “Engineers India Limited” (EIL) компанийг 2017 оны 4 дүгээр сард сонгон шалгаруулж, НТЭЗҮ-д хяналт тавьж, дүгнэлт гаргах “Захиалагчийн инженер”-ийн зөвлөх компаниар Итали улсын КТ-Кинетикс Текноложии компанийг шалгаруулсан. 2018 оны 11 дүгээр сарын 15-16-ны өдрүүдэд УУХҮЯ-ны Эрдэс баялгийн мэргэжлийн зөвлөлийн өргөтгөсөн хуралдаанаар НТЭЗҮ-ийг батлуулж, Сайдын зөвлөлөөр хэлэлцүүлснээр “Газрын тос боловсруулах үйлдвэр барих” төсөл эрчимжсэн. 2018 оны 6 дугаар сарын 22-ны өдөр Дорноговь аймгийн Алтанширээ сумын нутаг дэвсгэрт газрын тос боловсруулах үйлдвэрийн шав тавих ёслолын ажиллагаа болж, Монгол Улсын Ерөнхий сайд У.Хүрэлсүх, БНЭУ-ын Дотоод хэргийн сайд ноён Ражнат Сингх болон бусад холбогдох албаны хүмүүс оролцсон. БНЭУ-аас авах хөнгөлөлттэй зээлийн нөхцөлийн дагуу Төслийн менежментийн зөвлөхийг тус улсын Экспорт-Импортын Банкны урьдчилсан сонгон шалгаруулалтаар “Engineers India Limited” (EIL-ийн линк) сонгогдон, Төслийн менежментийн зөвлөх үйлчилгээний гэрээг 2019 оны 5 дугаар сарын 13-ны өдөр байгуулж, инженерийн ерөнхий зураг төсөл боловсруулах ажил эхэлсэн. “Газрын тос боловсруулах үйлдвэр барих” цогц төсөл нь үйлдвэрийн үндсэн технологийн байгууламжуудаас гадна иргэний байгууламж, цахилгаан станц, усны эх үүсвэр усан хангамжийн байгууламж, ачих буулгах байгууламж, агуулах сав, резерварууд, түүхий тос дамжуулах хоолой, төмөр зам, хүнд даацын авто зам, газрын тосны үйлдвэрийн хотхон зэргээс бүрдэнэ.

1.3.2 Төслийн суурь судалгааны ажил

- Гүнийн геофизик болон геотехникийн судалгаа;
- Хэт том оврын ачааг тээвэрлэх судалгаа;
- Үйлдвэрийн усны эх үүсвэр ба ус хангамж, ус дамжуулах шугам хоолой барих трассын болон хөрсний судалгаа;
- Газрын тос дамжуулах хоолойн байгаль орчны төлөв байдлын үнэлгээ;
- Газрын тос боловсруулах үйлдвэрийн байгаль орчны нөлөөллийн нарийвчилсан үнэлгээ;
- Үйлдвэрийн усны эх үүсвэр ба ус хангамж, ус дамжуулах шугам хоолойн байгаль орчны нөлөөллийн нарийвчилсан үнэлгээ;
- Төмөр замын байгаль орчны нөлөөллийн нарийвчилсан үнэлгээ;

- Археологи, угсаатны зүйн урьдчилсан хайгуул, судалгаа;
- Палеонтологийн урьдчилсан хайгуул, судалгааны ажлууд тус тус багтана.

1.3.3 Төслийн дэд бүтцийн ажлын явц

1.3.3.1 Цахилгаан хангамж

Газрын тос боловсруулах үйлдвэр байгуулах төслийн барилгын ажлын үеэр ойролцоогоор 3.5 МВт эрчим хүч хэрэглэхээр тооцсон. Газрын тос боловсруулах үйлдвэр нь цахилгаан, дулаан, уурын хэрэглээгээ хангах зорилгоор өөрийн 35 МВт-ын хүчин чадалтай цахилгаан станцтай байхаар төлөвлөгдсөн. Үйлдвэрийн цахилгаан станц нь тус бүр нь 17.5 МВт-ын хүчин чадалтай 2 иж бүрдэл уурын турбин генератор, 200 тн/цаг хүчин чадалтай ажлын 1, нөөц 1, нийт 2 иж бүрдэл хэрэглээний бойлертой байна. Мөн уурын хэрэгцээг хангах зорилгоор зөвхөн өвлийн улиралд асаах, унтраах үед шаардлагатай 50 тн/цаг хүчин чадалтай хэрэглээний бойлертой байна. Цахилгаан дамжуулах агаарын шугам, дэд станц барих ерөнхий гүйцэтгэгчээр Цахилгаан дамжуулах үндэсний сүлжээ ТӨХК ажилласан бөгөөд гэрээт ажлыг 2019 оны 7 дугаар сарын 05-нд Улсын комисст хүлээлгэн өгсөн.

Зураг 4: Цахилгаан дамжуулах агаарын шугам

1.3.3.2 Хүнд даацын авто зам

Газрын тос боловсруулах үйлдвэр барих төсөл нь 2024 он хүртэл үе шаттайгаар хэрэгжих бөгөөд дэд бүтэц, газрын тосны үйлдвэрийн хотхон, иргэний барилга байгууламж болон үйлдвэрийн дагалдах, үндсэн байгууламжуудын барилга, угсралтын ажлын үед хүнд даацын авто машин зорчих, техник тоног төхөөрөмж их хэмжээгээр тээвэрлэх хэрэгцээ шаардлага тулгарч байна. Сайншанд сумаас үйлдвэрийн талбай хүртэл 17.5 км бөгөөд авто тээврийн хэрэгслээс агаарт тоос тоосонцор үүсгэхгүй, олон салаа зам гаргахгүй байх, хөрс хамгаалах, цөлжилттэй тэмцэх нийтлэг арга хэмжээг хэрэгжүүлэх зорилгоор улсын чанартай авто замыг 29 тэрбум төгрөгөөр барьж байгуулсан. Үйлдвэрийн авто зам барих үеийн үйл ажиллагаа нь хүний эрүүл мэнд, байгаль орчинд сөрөг нөлөө үзүүлэхгүй байх зарчмыг баримталж, сөрөг нөлөөллийг бууруулж ажилласан. 2019 онд үйлдвэрийн хүнд даацын авто замын ажлыг гүйцэтгэх гүйцэтгэгчээр Батлан хамгаалах яам ажиллаж Дорноговь аймгийн Сайншанд сумаас үйлдвэрийн талбай хүртэлх 17.5 км хүнд даацын автозамын ажлыг бүрэн дуусгаж 2019 оны 11 дүгээр сард Улсын комисст хүлээлгэн өгсөн.

Зураг 5: Үйлдвэрийн хүнд даацын авто зам

1.3.3 Төмөр зам

Газрын тос боловсруулах үйлдвэрийн талбай нь Сайншанд хотоос 27 км төмөр замаар холбогдох бөгөөд салбар төмөр зам барих ажлын ерөнхий гүйцэтгэгчээр “Улаанбаатар төмөр зам” ХХН ажиллаж 3,7 км холбоос зам, төмөр бетон гүүр, туннел зэргийг 2019 оны 10 дугаар сарын 08-нд Улсын комисст хүлээлгэн өгсөн.

Зураг 6: Үйлдвэрийн төмөр зам

1.3.4 Үйлдвэрийн усны эх үүсвэр, ус хангамжийн шугам хоолойн барилга, байгууламжийн ажил

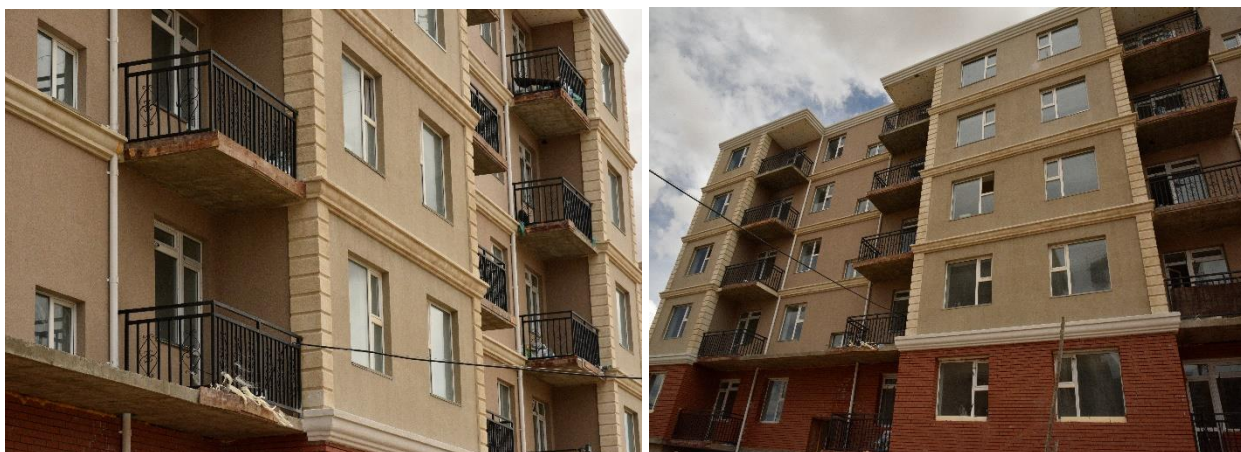
Газрын тос боловсруулах үйлдвэрийн усны эх үүсвэр, ус хангамжийн шугам хоолойн байгууламжид нийт 11 гүний худаг, 84.579 км шугам хоолой, өргөлтийн насос станцын өмнө байрлах 100 м³ эзлэхүүнтэй ус цуглуулах усан сан, өргөлтийн насос станц, үйлдвэрийн 3 хоногийн усны хэрэглээг нөөцлөх нийт 30,000 м³ эзлэхүүнтэй, полиэтилен геомембран доторлогоотой, хөвдөг хучилттай 2 усан сан, эсрэг осмосын систем бүхий ус цэвэршүүлэх байгууламжууд байна. Үйлдвэрийн түүхий ус хадгалах, тус бүр 15,000 м³ багтаамжтай 2 төмөр бетон савны барилгын ажил 100%-ийн гүйцэтгэлтэй байна. Үйлдвэрийн усан хангамжийн хүрээнд Бор Хөөвөрийн говьд гүнийн усны 11 худаг, 40 км ус дамжуулах хоолой, өргөх насос станц, насос станцуудыг цахилгаанаар хангах нийт 86.57 км урт 10/35 кВ-ын ЦДАШ барихаар төлөвлөсөн бөгөөд барилгын ажлыг 2021.05.09-ний өдрөөс эхлүүлсэн. Өнөөдрийн байдлаар дамжуулах хоолойн ажил бүрэн дуусаж, улсын комисст хүлээлгэн өгөхөөр ажиллаж байна.

Зураг 7: Үйлдвэрийн ус хадгалах сав

1.3.5 Газрын тосны үйлдвэрийн хотхоны барилга, байгууламжийн ажил

Газрын тосны үйлдвэрийн хотхон нь 95 айлын 3, 40 айлын 5, 32 айлын 2 орон сууц, нийт 549 айлын орон сууц болон оффис-үйлчилгээний төвийн барилгаас бүрдэнэ. Хотхон барих төслийг 2 үе шаттай хэрэгжүүлж байгаа бөгөөд I ээлжийн Ерөнхий гүйцэтгэгчээр “Хангай Бигэр” ХХК болон “Тобэм” ХХК, II ээлжийн Ерөнхий гүйцэтгэгчээр Батлан хамгаалах яамны 339-р анги тус тус ажиллаж байна. Зэвсэгт хүчний 339-р ангийн туслан гүйцэтгэгчээр “Баярс констракшн” ХХК, “Баян тосон” ХХК болон “Их даян бүүвэй” ХХК-иуд ажиллаж байна. Цар тахлын улмаас үүссэн хөл хорио, улс хоорондын тээвэр, бараа материал (арматур, барилгын дулаалга, дотор, гадна заслын материал, цемент гэх мэт)-ын үнэ их хэмжээгээр өсч, хүн хүч, бараа материалын татан авалт хүндэрснээс болж Газрын тосны үйлдвэрийн хотхоны барилгын ажлын явц удааширсан. Хотхоны I ээлжийн барилгуудыг 2024 онд ашиглалтад оруулж, хүлээн авахаар төлөвлөн ажиллаж байна.

Зураг 9: Газрын тосны үйлдвэрийн хотхоны ажлын явц

Зэвсэгт хүчний 339-р ангийн хариуцсан II ээлжийн орон сууцны барилга угсралтын ажил хангалтгүй байсан тул 2021 оны 7-р сараас барилгын ажлыг зогсоосон. Гадна дулааны инженерийн шугам сүлжээний барилга угсралтын ажлыг “Одкон Холдинг” ХХК хийж гүйцэтгэсэн бөгөөд 2021.11.12-ны өдөр улсын комисст хүлээлгэн өгч байнгын ашиглалтад хүлээн авсан. Орон нутгийн дулааны эрчим хүчээр хангагч байгууллага болох “Чандмань Элч” ОНӨХХК-тай хэрэглэгчийн гэрээг байгуулан ажиллаж байна. Хотхоны цахилгаан хангамж, холбооны ажлын хүрээнд гадна цахилгааны шугам сүлжээ, хуваарилах

байгууламж, дэд өртөө, холбооны шугам сүлжээ багтаж байгаа бөгөөд Ерөнхий гүйцэтгэгчээр "Майнс Ап" ХХК ажилласан. Барилга угсралтын ажлын гүйцэтгэл нь дараах байдалтай байна. Үүнд:

- Дэд өртөөний барилга	100%
- Хуваарилах байгууламжийн барилга	100%
- Гадна цахилгааны кабелийн сувагчлал, сунгалт	100%
- Гадна холбооны кабелийн сувагчлал, сунгалт	100%

1.3.6 Үйлдвэрийн бүтээн байгуулалтын ажил

Газрын тос боловсруулах үйлдвэрийн бүтээн байгуулалтыг 4 багц (EPC: Инженерчлэл-Худалдан авалт-Барилга угсралт) ажилд хуваан хэрэгжүүлж байна. Үүнд:

EPC-1: Технологийн бус барилга байгууламж

EPC-2: Анхдагч процессын болон дагалдах байгууламж

EPC-3: Үйлдвэрийн цахилгаан станц

EPC-4: Лицензтэй технологийн байгууламж

Үйлдвэрийн технологийн бус байгууламжийн инженерчлэл, худалдан авалт, барилга угсралтын ажлыг (EPC-1) гүйцэтгэхээр сонгон шалгарсан Энэтхэгийн "JMC Projects India" компани

"Монгол газрын тос боловсруулах үйлдвэр" ТӨХХК хооронд 2020.10.02-ны өдөр гэрээ байгуулсан. "Монгол газрын тос боловсруулах үйлдвэр" ТӨХХК, төслийн менежментийн зөвлөх "Инженерс Индиа Лимитэд" компани болон "JMC Projects India" компаниуд 2021.01.15-ны өдөр үйлдвэрийн талбайд технологийн бус барилга байгууламжийн барилга угсралтын ажлыг эхлүүлж, EPC-1 багц ажлын хүрээнд Иргэний барилга байгууламжууд, Үйлдвэрийн усан хангамж, Үйлдвэрийн талбайн дэд бүтэцийн ажлууд дуусаж улсын комисст хүлээлгэн өгөхөөр ажиллаж байна.

2023 оны байдлаар EPC-2, EPC-3, EPC-4 багц ажлын хүрээнд дараах 3-н багц ажлыг эхлүүлээд байна. Үүнд:

- EPC-2: Анхдагч процессын болон дагалдах байгууламж
- EPC-3: Үйлдвэрийн цахилгаан станц
- EPC-4: Лицензтэй технологийн байгууламж
- Түүхий тос дамжуулах хоолойн барих ажлуудыг эхлүүлсэн.

Иргэний барилга байгууламж - Үйлдвэрийн иргэний барилга байгууламжуудын барилга угсралтын ажил хянагдсан зураг төслийн дагуу 100%-ийн гүйцэтгэлтэй хүлээлгэн өгөхөөр ажиллаж байна. Төслийн менежментийн зөвлөх компанийн болон манай компанийн инженерүүд үйлдвэрийн талбайд байрлаж, үйлдвэрийн бүтээн байгуулалтын ажилд тогтмол хяналт тавин ажиллаж байна.

Зураг 10: Газрын тосны үйлдвэрийн хотхоны ажлын явц

1.3.7 Төслийн байгаль орчны холбогдолтой тайлан, материалууд

Газрын тос боловсруулах үйлдвэр байгуулах төслийг хэрэгжүүлэх явцад байгаль орчинд учруулж болзошгүй сөрөг нөлөөлөл, үр дагаврыг урьдчилан тодорхойлж, түүнийг бууруулах, арилгах арга хэмжээ тогтоох зорилгоор холбогдох хууль тогтоомж, дүрэм журмыг мөрдөн ажиллаж байгаа бөгөөд дараах тайлан, материалуудыг боловсруулж батлуулаад байна. Үүнд:

- 2017 он – “Газрын тос боловсруулах үйлдвэр болон дамжуулах хоолой барих” МГТБҮ-17/01 дугаар бүхий зөвлөх үйлчилгээний “байгаль орчны төлөв байдлын суурь судалгааны тайлан”. Монгол, Англи – Эхопланет ХХК

1.3.8 Төслийн байгаль орчны холбогдолтой тайлан, материалууд

Газрын тос боловсруулах үйлдвэр байгуулах төслийг хэрэгжүүлэх явцад байгаль орчинд учруулж болзошгүй сөрөг нөлөөлөл, үр дагаврыг урьдчилан тодорхойлж, түүнийг бууруулах, арилгах арга хэмжээ тогтоох зорилгоор холбогдох хууль тогтоомж, дүрэм журмыг мөрдөн ажиллаж байгаа бөгөөд дараах тайлан, материалуудыг боловсруулж батлуулаад байна. Үүнд:

- 2017 он – “Газрын тос боловсруулах үйлдвэр болон дамжуулах хоолой барих” МГТБҮ-17/01 дугаар бүхий зөвлөх үйлчилгээний “байгаль орчны төлөв байдлын суурь судалгааны тайлан”. Монгол, Англи – Эхопланет ХХК

- 2020 он – “Дорноговь аймгийн Алтанширээ сумын нутагт баригдах газрын тос боловсруулах үйлдвэрт газрын тос дамжуулах хоолой барих төслийн байгаль орчны төлөв байдлын үнэлгээний тайлан” – Найчрал састайнэблэ ХХК

- 2020 он – “Дорноговь аймгийн Алтанширээ сумын нутагт баригдах газрын тос боловсруулах үйлдвэрт газрын тос дамжуулах хоолой барих төслийн байгаль орчны төлөв байдлын үнэлгээний тайлангийн хавсралтууд” – Найчрал састайнэблэ ХХК

- 2020 он – “Дорноговь аймгийн Алтанширээ сумын нутагт байгуулагдаж буй газрын тос боловсруулах үйлдвэрийн талбай, Сайншанд дахь газрын тосны үйлдвэрийн хотхонд хамрах нутаг дэвсгэрт хэрэгжүүлсэн орчны хяналт-шинжилгээний ажлын тайлан”

- 2020.08 сар – “Газрын тос боловсруулах үйлдвэрийн талбай, хүнд даацын авто болон төмөр зам, үйлдвэрийн хотхонд хамрах нутаг дэвсгэрт гүйцэтгэсэн палеонтологийн нөөц баялгийн үнэлгээний тайлан – ШУА, Палеонтологийн хүрээлэн

- 2020.07 сар – “Газрын тос боловсруулах үйлдвэрийн талбай, хүнд даацын авто болон төмөр зам, үйлдвэрийн хотхонд хамрах нутаг дэвсгэрт гүйцэтгэсэн археологийн урьдчилсан хайгуул, судалгааны ажлын дүгнэлт – ШУА, Археологийн хүрээлэн

- 2020.07 сар – “Газрын тос боловсруулах үйлдвэрийн талбай, хүнд даацын авто болон төмөр зам, үйлдвэрийн хотхонд хамрах нутаг дэвсгэрт гүйцэтгэсэн угсаатны зүйн судалгааны ажлын дүгнэлт – ШУА, Археологийн хүрээлэн

- 2020.10 сар – “Газрын тос боловсруулах үйлдвэрийн ус хангамжийн шугам, хоолойн барилга, байгууламжид хамрагдах талбайд гүйцэтгэсэн палеонтологийн нөөц баялгийн үнэлгээний тайлан - ШУА, Палеонтологийн хүрээлэн

- 2020.10 сар – “Газрын тос боловсруулах үйлдвэрийн ус хангамжийн шугам, хоолойн барилга, байгууламжид хамрагдах талбайд гүйцэтгэсэн угсаатан зүй судалгааны ажлын дүгнэлт” – ШУА, Түүх, угсаатны зүйн хүрээлэн

- 2020.10 сар – “Газрын тос боловсруулах үйлдвэрийн ус хангамжийн шугам, хоолойн барилга, байгууламжид хамрагдах талбайд гүйцэтгэсэн археологийн урьдчилсан хайгуул, судалгааны ажлын дүгнэлт” – ШУА, Археологийн хүрээлэн

- 2020 он – “Байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөөний биелэлтийн тайлан”

- 2021 он – “Байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөө”

- 2021 он – “Байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөөний биелэлтийн тайлан”

- 2022 он – “Байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөө”

- 2024 он – “Дорноговь аймгийн Алтанширээ сумын нутагт баригдах газрын тос боловсруулах үйлдвэрт газрын тос дамжуулах хоолой барих төслийн байгаль орчны нөлөөлөх байдлын нарийвчилсан үнэлгээний тайлан” – Найчрал састайнэблэ ХХК

2 ДОРНОГОВЬ АЙМГИЙН САЙНШАНД, АЛТАНШИРЭЭ СУМДЫН БАЙГАЛЬ ОРЧИН, НИЙГЭМ-ЭДИЙН ЗАСГИЙН ТӨЛӨВ БАЙДЛЫН ТОВЧ ТОДОРХОЙЛОЛТ

Газрын тос боловсруулах үйлдвэр барих төслийн үндсэн болон дагалдах байгууламж, барилга-угсралтын ажил нь 4 жилийн хугацаанд үе шаттайгаар хэрэгжинэ. 2020 онд үйлдвэрийн талбайн тэгшилгээ, газрын тосны үйлдвэрийн хотхоны, 2021 онд технологийн бус барилга байгууламж, үйлдвэрийн усны эх үүсвэр ба ус хангамжийн шугам хоолой, үйлдвэрийн талбайн дэд бүтцийн барилга, байгууламжийн ажлуудыг эхлүүлсэн бөгөөд эдгээр ажлууд 2024 онд үргэлжилнэ. Үйлдвэрийн талбай, түүний орчин, газрын тосны үйлдвэрийн хотхоны төслийн байгаль орчин, нийгэм-эдийн засгийн төлөв байдлыг хамрах нутаг дэвсгэр тус бүрээр тодорхойллоо.

2.1 Физик газарзүйн нөхцөл

Газрын тос боловсруулах үйлдвэр байгуулах нутаг нь Монгол улсын зүүн өмнөд хэсэгт физик газарзүйн мужлалаар говийн их мужийн зүүн мужид, байгалийн бүс бүслүүрийн хувьд Дорнод говийн цөлөрхөг хээрийн мужид багтана. Энэ нутагт Хутаг уул, Оцол, Сансар, Их, Бага дулаан, Аргалант, Хар Баянзүрх хайрхан зэрэг уулууд байдаг бөгөөд нутгийн дундуур зүүн хойшоо баруун урагшаа их хотгор газар үргэлжилнэ. Дорноговь нь далайн түвшнээс дээш ойролцоогоор 952 м өндөрт өргөгдсөн 109,472.30км² талбайтай, ухаа гүвээт цав толгод бүхий талархаг хээр, говь цөл бүхий газар нутагтай аймаг юм. Төсөл хэрэгжих талбай өмнө нь үйлдвэрлэлийн нөлөөлөлд өртөж элэгдэл, эвдрэлд өртөөгүй бөгөөд зүүн хойноосоо зүүн урд болон урд тал руугаа намссан, өндөржилтийн зөрүү багатай нам уул, толгодорхог гадаргатай нутаг юм. Үйлдвэрийн усны эх үүсвэр ба ус хангамжийн шугам хоолой барих нутаг дэвсгэр нь Монгол орны физик газарзүйн мужлалаар Говийн их мужийн Дорнод говийн дэд мужийн “Дорнод говийн хотгор” тойрогт хамаарна. Үйлдвэрийн усны эх үүсвэр орших бүс нутгийн хамгийн нам хэсэг нь хойноос зүүн урагш, баруунаас зүүн хойш хагас нуман хэлбэрээр дугуйрч тогтсон хэлбэртэй, Сайн-Усны говь, Загийн говь хоёр говийн болон баруунаасаа зүүн тийш сунаж тогтсон шулуун шугаман хэлбэртэй. Бор хөөврийн говийн тус тусдаа төв хонхорт ногдоно. Нам хонхор хэсгийн үнэмлэхүй өндөр 840 метрээс бага. Загийн говийн захаар бут сөөг, ховроор заган ойгоор бүрхэгдсэн салхины гаралтай элсэн хурдсаас тогтсон онцгойдуу сонин хэлбэр бүхий довцог толгод тархсан. Бор хөөвөрийн говийн урд, зүүн захаар түр зуурын урсгал усны гаралтай, харьцангуй бага гүнтэй хуурай сайр, гуу жалга, судаг, хойд захаар нь элсэрхэг шавраас зонхилж тогтсон, бут сөөг, монгол өвсөөр бэхлэгдсэн, 1 м хүртэл өндөртэй дов довцгууд тус тус тархсан. Бор хөөвөрийн говь хойд хэсгээрээ Дэнгийн ширээ, Шувуун ухаа, Олдохын тал гэх мэт нэр бүхий толгодорхог налуу талтай залгадаг. Бор хөөвөрийн говийг өмнөд зүгээс нь Үзүүр ухаа (ү.ө. 1060.2 м), Тэл улаан шалцай (ү.ө. 1076.8 м), Хайрхан (ү.ө. 1048.2 м) Их Тариач (ү.ө. 985.1 м) зэрэг оргилтой, тэгшдүү гадаргатай нам нуруу, нам уулс хүрээлдэг. Бор хөөвөрийн говь нь физик газарзүйн хувьд баруун зүүн талдаа толгодорхог ухаа ширээгээр, хойд, өмнөд талаасаа нам нуруудаар хүрээлэгдсэн уулс хоорондын хотгор юм.

2.2 Уур амьсгал

Газрын тос боловсруулах үйлдвэр баригдах Дорноговь аймгийн Алтанширээ сумын уур амьсгал нь эх газрын эрс тэс шинжтэй. Зундаа аагим халуун, өвөлдөө хүйтэн, хавар, намрын улиралд цаг агаар огцом эрс өөрчлөгдөж тогтворгүй байдаг. Дорноговь аймгийн Алтанширээ сумын нутагт жилдээ 3315 цаг нар гийгүүлдэг. Нарны гийгүүлэх бага утга нь 12 дугаар сард ажиглагдаж 224 цаг байдаг. Их утга нь 5 дугаар сард ажиглагдаж 329 цаг байна. Өдөрт дунджаар 7-8 цаг нар гийгүүлдэг бөгөөд 12 дугаар сард хамгийн бага 6.5 цаг, 7-8 дугаар сард хамгийн их 10.9 цаг нар гийгүүлдэг. Агаарын температур 3.9^oC дулаан байдаг. Жилийн хамгийн дулаан 7 дугаар сарын дундаж агаарын температур 24.8^oC дулаан байхад жилийн хамгийн хүйтэн 1 дүгээр сарын агаарын дундаж температур -20.5^oC хүйтэн байна.

Агаарын үнэмлэхүй хамгийн их температур 41.2⁰С хүрч халсан байна. Үнэмлэхүй хамгийн бага температур -39⁰С хүрч хүйтэрсэн байна. Хөрсний гадаргын жилийн дундаж температур 6.7⁰С дулаан байдаг. Жилийн хамгийн дулаан 7 дугаар сарын дундаж хөрсний гадаргын температур 31.2⁰С дулаан, хамгийн хүйтэн 1 дүгээр сарын хөрсний гадаргын дундаж температур -19.9⁰С хүйтэн байдаг.

2.3 Агаарын чанар, дуу шуугиан

Газрын тос боловсруулах үйлдвэр болон үйлдвэрийн усны эх үүсвэр, ус хангамжийн шугам хоолой Дорноговь аймгийн Алтанширээ сумын нутаг дэвсгэр, хүн амын нягтшил багатай бүсэд хамаарах ба өнөөгийн байдлаар агаар бохирдуулах ямар нэг томоохон эх үүсвэр байхгүй байгаа нь орчны агаарын чанар нь сайн нөхцөлтэй байна. Дорноговь аймгийн нутгаар жилдээ дунджаар 16.4-68.2 өдөр шороон шуурга шуурдаг. Харин Газрын тосны үйлдвэрийн хотхон баригдаж буй Сайншанд орчмоор 29.1 өдөр шороон шуургатай байдаг. Сайншанд сумын төв орчмыг эс тооцвол газрын тос боловсруулах үйлдвэр байгуулахаар төлөвлөж буй нутаг дэвсгэрийн дуу чимээний түвшин үндсэндээ хөдөө нутгийн байгалийн өөрийнх нь шинжийг илэрхийлэх түвшинд байна. 2019 онд хийгдсэн судалгаагаар төслийн талбай орчмын дуу шуугианы түвшин 26-56 дБ(А) хооронд тодорхойлогдсон байна.

2.4 Хөрсөн бүрхэвч

Газрын тосны үйлдвэрийн талбай нь хөрс ургамлын хувьд ихэнх нутгаар дагшир бор хөрстэй, голдуу шимт, үрт ургамалтай ба Монголын говь нутгийн зүүн урд хэсэгт заримдаг цөлийн бүсийн доторх цөлжүү хээрийн дэд бүсэд байрлана. Гадаргын байдал нь зүүн хойноос баруун урагш чиглэлтэй алгуур намссан элэгдлийн ухаа гүвээт хэвгий талын шинжтэй бөгөөд урд талд нь хотгордуу тал эзэлнэ. Энэ газар нь Хөрс-газарзүйн мужлалтаар Заримдаг цөлийн бор хөрсний дэд бүс болох Алтан-Ширээгийн 10-р тойрогт багтана. Тус талбайд харилцан адилгүй шинж чанартай цөлөрхөг хээрийн бор хөрсний дэд хэв шинжид багтах 5 төрлийн хөрс тархсан. Талбайн хойд хэсгээр тогтворжсон болон урд хэсгээр тогтворжсон хөрс хоорондоо ялгаатай. Хөрсний гадаргад ихэнхдээ жижиг чулуу 30-40% бүрхэц үүсгэсэн байх ба хөрсний дээд давхарга улаандуу туяатай бордуу өнгийн, сайр чулуу багатай, ихэнхдээ элсэнцэр болон хөнгөн шавранцар механик бүрэлдэхүүнтэй байна. Ялзмагт үеийн зузаан нь харилцан адилгүй 15-18см-ийн хооронд хэлбэлзэнэ. Талбайн урд хэсгээр үлдмэл мараалаг шинжтэй нугын бор хөрс тархана. Зуны хур борооны ус хөрсөнд дөнгөж 15-20см гүн нэвчиж хөрсний профилийн дээд хэсгийг чийглэдэг. Хөрс үржил шимээр тааруухан, шим тэжээлийн бодисын хангамж багатай байна. Хөрсний урвалын орчин /рН/ их шүлтлэг шинжтэй. Дээд давхаргад карбонат бага агуулсан, доод карбонатат давхаргад /CaCO₃-карбонат их агуулсан. Хөрс ялзмагийн бодисоор бага-ядмаг. Ургамалд хялбар ашиглагдах хөдөлгөөнт элемент фосфор болон калийн агууламжаар дундаас доош хангамжтай байна. Үйлдвэрийн усны эх үүсвэр ба усан хангамжийн шугам хоолойн трассын дагуух газар нь Монгол орны хөрс-газарзүйн мужлалын хувьд Говийн их мужийн өргөргийн бүсшилтэй нутгийн Заримдаг цөлийн Бор хөрсний дэд бүсийн хүрээнд Алтанширээгийн хөрсний тойрогт хамаарагдах (Үндэсний атлас, 2009) бөгөөд Нам уулс, ухаа гүвээт хэв шинжийн толгодорхог хэсгээр усны хоолойн трасс дайран өнгөрнө. Трасс дагуу бор хөрс зонхилон тархана.

2.5 Гадаргын ус

Газрын тос боловсруулах үйлдвэрийн талбай, үйлдвэрийн усны эх үүсвэр, ус хангамжийн шугам хоолой, түүхий тос дамжуулах хоолойн хамрах нутаг дэвсгэр нь Ус зүйн хувьд Төв Азийн гадагш урсацгүй ай савд, Монгол орны Умард говийн гүвээт-Халхын дундад талын сав газар багтана. Тухайн районд гадаргын усан сүлжээгүй, үйлдвэр байгуулагдах эдэлбэр газрын орчимд гадаргын ил урсгалтай усгүй зөвхөн зуны улиралд түр зуурын тогтоол нуур болон хоолойг дагаж үерийн урсац үүснэ. Дорноговь аймгийн

хэмжээгээр, гадаргын усны жилийн дундаж нөөц 0.25 км^3 байдаг нь нэн бага хэмжээ юм. Усны гадаргаас уурших ууршилт 200 см/жил хүртэл байдаг бол ууршиц 80 см/жил -ээс их байна. Энэ нь тус бүс нутаг гадаргын усны болон хөрсний чийг багатай байдгаас уурших усны хэмжээ бага нутаг юм. Жилийн дундаж хур тунадасны хэмжээ 100 мм -ээс бага, үүнээс дулааны улиралд 100 мм буюу түүнээс бага, зөвхөн зарим хэсэгт $100\text{-}150 \text{ мм}$, өвлийн улиралд 10 мм -ээс бага хур тунадас унана. Тухайн жилийн хур тунадасны хэмжээнээс хамаарч нуур, тойром, худгийн усны түвшин өөрчлөгдөнө. Цас их унаж хайлах, үргэлжилсэн ширүүн бороотой үед хотос хонхор газар, нуурууд нь устай болох ба хуурай сайрууд нь гол болж ус урсах, бороо хур татрахад усгүй болно.

2.6 Газрын доорх ус

Газрын тос боловсруулах үйлдвэр байгуулах 405 га талбайд инженер-геологийн судалгаа хийж, $6.0\text{-}15.0$ метрийн гүнтэй 47 цооног өрөмдсөн бөгөөд нийт 6 цооногт ул хөрсний ус $2.5\text{-}1.5$ метрт илэрч $2.0\text{-}1.4$ метрт хөөрч тогтсон байна. Ул хөрсний уснаас дээж авч “Инженер-геодези” ХХК-иар шинжлүүлсэн ба уг шинжилгээний дүгнэлтээр ул хөрсний ус нь: Сульфат ангийн, натрийн бүлгийн, II төрлийн, чанарын хувьд давстай буюу шорвогдуу, зөөлөн ус байна. “Сайншанд аж үйлдвэрийн цогцолбор байгуулах ажлын хүрээнд хийсэн газрын доорхи усны нөөцийн нарийвчилсан хайгуулын ажил”-ын хүрээнд Бор хөөврийн говьд гаргасан одоогоор ашиглалтад ороогүй байгаа цооногуудыг газрын тос боловсруулах үйлдвэрийн усны эх үүсвэрт ашиглахаар төлөвлөсөн. Бор хөөврийн говийн газрын доорх усны орд нь Дорноговь аймгийн Алтанширээ сумын баруун урд зах орчимд, Улаанбаатар хотоос зүүн урд зүгт 450 км , Сайншанд хотоос зүүн хойд зүгт 70 орчим км зайд Монгол орны Умард говийн гүвээт-Халхын дундад талын сав газарт оршино. Тус талбайн урд, зүүн захаар түр зуурын урсгал усны гаралтай, харьцангуй бага гүнтэй хуурай сайр, гуу жалга, судаг, хойд захаар нь элсэрхэг шавраас зонхилж тогтсон бут сөөг, дов довцгууд тус тус тархсан байна.

Энэ нутагт гол горхи хэмжээгээрээ бага, усны горимын хувьд тогтворгүй, голцуу хатаж ширгэдэг байна. Хур бороо орох үед хуурай сайруудаар түр урсац буй болж зарим хэсэг нь хөрсөнд шингэж, үлдэх хэсэг нь шал тойромд хуримтлагдавч говийн наранд халж амархан ууршин алга болдог юм. Усны гадаргаас уурших ууршилтын хэмжээг тооцоход 1100 мм , хөрснөөс уурших ууршилт 280 мм болно. Халуун нартай өдрүүд олон хоногоор үргэлжилдэг, хур тунадас бага унадаг, агаарын чийгшил маш бага, газрын хөрснөөс болон усан гадаргаас жилд $700 - 1200 \text{ мм}$ ус ууршдаг зэрэг нь газрын доорх ус бүрэлдэн тогтох боломжийг маш хязгаарлагдмал болгодог.

Энэ нутагт физик газар зүйн бүс бүслүүрийн хувьд говь, цөл, тал хээрийн бүсээр дайрч өнгөрнө. Харин жилийн дундаж хур тунадасны хэмжээ 100 мм -ээс бага, үүнээс дулааны улиралд 100 мм буюу түүнээс бага, зөвхөн зарим хэсэгт $100 - 150 \text{ мм}$, өвлийн улиралд 10 мм -ээс бага хур тунадас тус тус унана. Байнгын урсацгүй, хуурай, салхитай бүс нутагт усан гадаргын болон сав газрын ууршилт ихээхэн чухал болно. Энэ нь тус бүс нутаг гадаргын усны болон хөрсний чийг багатай байдгаас уурших усны хэмжээ бага, харин уурших боломжит хэмжээ манай орны хувьд хамгийн их байдаг бүс нутаг юм. Төслийн нутагт байнгын ил задгай уснаас жилдээ ойролцоогоор $1000 - 1100 \text{ мм}$ ус ууршина. Гадаргын урсцаар зөөгдөх хагшаасны хэмжээ жилд 1.0 тн/км^2 -аас бага, усны булинггар $200 - 250 \text{ г/м}^3$ -ээс их хэмжээтэй байна.

2.7 Амьтны аймаг

Газрын тосны үйлдвэрийн талбай нь Монгол орны байгалийн бүс бүслүүрийн ангиллаар хээржүү цөлийн бүсэд багтах ба Монгол орны амьтны аймгийн мужлалаар хойд говийн тойрогт багтана. Хээрийн болон говийн бүсийн амьтад зонхилон амьдарна. Үйлдвэрийн усны эх үүсвэр ба ус хангамжийн шугам хоолойн төслийн талбай хамрах нутаг

дэвсгэр нь Монгол орны хөхтөн амьтны тархац нутгийн хувьд Дорнод говийн мужид хамаарна.

Хөхтөн амьтны судалгааг 1976 оноос хойш хэрэгжүүлсээр ирсэн ба Дорноговь аймгийн хойд сумдууд болон Алтанширээ сум нь ховор амьтдын үржлийн болон нүүдэллэх гол нутаг болох нь олон эрдэмтдийн судалгааны материалд тэмдэглэгдсэн байдаг. Төмөр замаас зүүн хэсэгт Монгол орны цагаан зээрийн үндсэн популяци Сүхбаатар, Дорнод аймаг бүхэлдээ, Хэнтий, Дорноговийн зүүн хэсэгт байршиж байхад төмөр замаас баруун тийш тархсан зээрийн байршил нь сарнисан энд тэнд, голдуу ТХГН-ийн хамгаалалттай нутаг дэвсгэрт эсвэл улсын хил дагуу байршсан байна (Хөхтөн амьтны экологийн нийгэмлэг, 2015).

2.8 Ургамлан нөмрөг

Газрын тос боловсруулах үйлдвэрийн талбай нь ургамалжлын хэв шинжээрээ Төв Азийн цөлийн дэд мужийн Монголын цөлийн хошууны Умард Говийн цөлөрхөг хээрийн дэд хошууны Дорноговийн цөлөрхөг хээрийн тойрогт хамаарна. Дорноговийн цөлөрхөг хээрийн ургамалжил ухаа гүвээрхэг, тэгш гадаргатай уужим талархаг газраар д.т.д. 850-1400м-т тархдаг онцлогтой. Ургамалжил, хөрсний хэв шинжийн хувьд цөлийн хэв шинжид хамаарах бөгөөд тачирхан сийрэг ургамалтай, өдлөг хялгана – хазаарганат, өдлөг хялгана–таанат, өдлөг хялгана–боролзойт цөлөрхөг хээрийн ургамалжил зонхилдог. Газрын тос боловсруулах үйлдвэр баригдах 405 га талбайд говийн цайвар бор хөрсөнд тогтворжсон үетэн–таана–заримдаг сөөгөнцөр (*Salsola passerina*, *Anabasis brevifolia*, *Eurotia ceratoides*, *Allium polyrrhizum*, *Cleistogenes squarrosa*)–т цөлжүү хээрийн ургамалжил тархаж байна. Энэ бүс нутагт 13 овогт хамаарах 33 төрлийн 45 зүйл цоргот дээд ургамлын зүйл бүртгэгдсэн. Амьдралын хэлбэрээр нь авч үзвэл 16 зүйл буюу 35.5% нэг ба хоёр наст, 10 зүйл буюу 22.2% нь заримдаг сөөгөн болон сөөг, үлдсэн 19 зүйл буюу 42.2% нь олон наст ургамал байна. Нийт талбайд тохиолдсон 45 зүйл ургамлаас 4 зүйл нь ховор, нэн ховор, 2 зүйл Монголын унаган, 6 зүйл завсрын унаган зүйл байна. Бор хөөвөрийн говийн газрын доорхи усны эх үүсвэрээс ус татахаар төлөвлөсөн усны ашиглалтын цооногуудыг 2014 онд “Сайншанд аж үйлдвэрийн цогцолбор байгуулах ажлын хүрээнд хийсэн газрын доорх усны нөөцийн нарийвчилсан хайгуул”-ын үр дүнд өрөмдөн гаргасан бөгөөд тухайн ус татан ашиглахаар төлөвлөж буй цооногуудын эргэн тойронд бага хэмжээний хөрс ба ургамлан бүрхэвч сөрөг нөлөөлөлд өртсөн байдалтай байгаа. Усны шугам хоолойн шуудууны ёроолын өргөний хэмжээ нь яндангийн голчоос хамаарах боловч 100-350 м голчтой хоолой ёроолын өргөнийг 1.0 м-ээр авч, хажуу налууг 0.5 м, дундаж гүнийг 3.5 м байхаар газар шорооны ажлын хэмжээг тооцож үзэхэд нийт урт 88410 м зайд нийт 841610 м³ ухлагын ажил хийгдэхээр байна. Үүний 78696 м³ нь ургамлын үндэс бүхий шимт хөрс байхаар байна.

Төслийн талбай нь Монгол орны ургамал газарзүйн тойргоор Дорноговийн цөлөрхөг хээрийн тойрог, Дундад халхын хээрийн тойргийн зүүн урд хэсэг, Дорнод Монголын хээрийн тойрогт хамаарагддаг. Монгол орны байгалийн бүс бүслүүрийн ангилалаар хээрийн бүс, цөлөрхөг хээрийн бүсийн нутагт хамаарна. Дорноговийн цөлөрхөг хээрийн тойрог нь нийт 480 зүйлтэй ба жинхэнэ говийн цөлөрхөг хээр, цөлийн төлөөлөгчдөөс бүрдсэн бөгөөд зөвхөн энд ургадаг 9 зүйл тохиолдоно. Дундад халхын хээрийн тойргийн хэмжээнд нийт 791 зүйлтэй бөгөөд ургамлын аймгийн хувьд биеэ даасан өвөрмөц онцлог багатай, хэд хэдэн тойргийн шилжих зааг дээр байрлах тул Төв Азийн Монгол хошуу болоод Дагуурын хээрийн, зарим нь цөлөрхөг хээрийн, бас умардын уулсын элементүүд ч оролцоно. Зөвхөн энэ тойрогт тархсан Халх намуу (*Papaver rubro-aurantuacum* subsp. *chalchorum*) хэмээх ганц зүйл унаган ургамал тохиолдоно.

2.9 Тусгай хамгаалалттай газар нутаг

Газрын тос боловсруулах үйлдвэрийн талбай нь тусгай хамгаалалттай газар нутагт хамаарахгүй. Харин Газрын тухай хуулийн 16 дугаар зүйлийн 16.1.13-т заасны дагуу “улсын тусгай хэрэгцээний газар”-т хамаарна. Газрын тос боловсруулах үйлдвэр байгуулах

эзэмшил талбайн хилээс 1.78 км зайд “Бор хөөвөрийн говь” орон нутгийн тусгай хамгаалалттай газрын хил, үйлдвэрийн талбайгаас хойд зүгт 24.4 км зайд “Сайн усны говь” орон нутгийн тусгай хамгаалалттай газар, үйлдвэрийн талбайгаас урд зүгт 19.1 км зайд “Улаан гуу” нэртэй орон нутгийн тусгай хамгаалалттай газар тус тус байна.

Дорноговь аймгийн нийт газар нутгийн хэмжээ 11145.4 мян.га, үүнээс 49.9 мян.га талбай бүхий 95 газрыг орон нутгийн тусгай хамгаалалтад авсан нь аймгийн нийт газар нутгийн 1.7%-ийг эзэлж байна. Үүний 14.7 мян.га талбай бүхий 15 газрыг аймгийн ИТХ-ын, 35.2 мян.га талбай бүхий 80 газрыг сумын ИТХ-ын тогтоолоор орон нутгийн тусгай хамгаалалтад авчээ. Гэвч Дорноговь аймгийн хэмжээнд газрын тос дамжуулах шугам хоолойн трассын нөлөөллийн бүсэд улсын болон аймгийн орон нутгийн тусгай хамгаалалттай газар нутаг дайрахгүй байна. Харин сумын орон нутгийн тусгай хамгаалалттай 3 газрыг нөлөөллийн бүс дайран өнгөрч байна.

2.10 Нийгэм, эдийн засаг

Газрын тос боловсруулах үйлдвэр байгуулах талбай нь Дорноговь аймгийн Алтанширээ сумын Хаяа багийн нутаг дэвсгэрт байна. Сумын хүн ам 2022 оны байдлаар 1451, үүнээс 1-р багт 387, 2-р багт 307, 3-р багт 492, 4-р багт 275 хүн амьдарч байна. Нийт хүн амын 52,3%-ийг эрэгтэй, үлдсэн 47,7%-ийг эмэгтэй хүн эзэлдэг. Алтанширээ сум нь 2022 оны тооллогоор нийт 505 өрхтэй байна. Хаяа багийг бусад багуудтай нь харьцуулахад нутаг дэвсгэрийн хэмжээгээрээ хамгийн том бөгөөд хүн амын тоогоороо сумандаа хоёрдугаарт орно. Төсөл хэрэгжиж буй Хаяа баг хамгийн их буюу 135 малчин өрхтэй. Алтанширээ суманд бүртгэлтэй тогтмол үйл ажиллагаа явуулдаг 21, түр зогссон 3 аж ахуйн нэгж байгууллага болон нийтийн аж ахуйн үйлчилгээ үзүүлдэг нэгж байгууллагууд байдаг бөгөөд гүний худаг 1, халуун ус 1, цэцэрлэгт хүрээлэн 1 байна. Газрын тос боловсруулах үйлдвэр байгуулах талбайн төв цэгээс эргэн тойронд татсан 20 км-ийн радиус дотор нийт 51 айлын өвөлжөө, хаваржаа байна. Эдгээрээс 28 нь Дорноговь аймгийн Алтанширээ сумын нутаг дэвсгэрт, 20 нь Өргөн сумын нутаг дэвсгэрт, 3 нь Сайншанд сумын нутаг дэвсгэрт харьяалагдаж байна. Дорноговь аймгийн Өргөн сум, Сайншанд сумын нутаг дэвсгэрт харьяалагдаж буй өвөлжөө, хаваржааны газруудад бүгд хүн амьдарч ашиглаж байна. Төслийн талбайд хамгийн ойрхон орших өвөлжөө, хаваржаа нь талбайн хилээс 4.2 км зайд байна. “Монгол газрын тос боловсруулах үйлдвэр” ТӨХХК-ийн “Усны эх үүсвэр” нь Дорноговь аймгийн Алтанширээ сумын Зараа багийн нутаг дэвсгэрт байна.

3.ТӨСЛИЙН ГОЛ БА БОЛЗОШГҮЙ СӨРӨГ НӨЛӨӨЛЛИЙН ТОВЧ ТОДОРХОЙЛОЛТ

Газрын тос боловсруулах үйлдвэр, үйлдвэрийн усны эх үүсвэр ба ус хангамжийн шугам хоолой барих төслийн БОННУ-гээр төслийн гол ба болзошгүй сөрөг нөлөөллийг дараах байдлаар тодорхойлсон.

Хүснэгт 4: ГТБҮ барих төслийн агаарын чанарын болзошгүй сөрөг нөлөөлөл

№	Болзошгүй нөлөөлөл	Нөлөөлөлд өртөх газар	Нөлөөллийн шалгуур үзүүлэлт		Үлдэгдэл нөлөөллийн оноо	Үлдэгдэл нөлөө
			Үзүүлэлт	Магадлал		
1. Бүтээн байгуулалтын үе шат						
1.1	Хүлэмжийн хийн ялгарал (барилгын ажилд ашиглагдах машин тоног төхөөрөмжийн хаягдал утаа)	Бүс нутаг	НЭ: 2 ҮХ: 2 ЦХ: 1	М: 5	20	Бага зэргийн
1.2	Орчны агаарт хий төлөвт бохирдуулагчид нэмэгдэх(машин тоног төхөөрөмжийн хаягдал утаа)	Төслийн талбай, талбайн гадна орших иргэд	НЭ: 2 ҮХ: 2 ЦХ: 2	М: 5	30	Бага зэргийн
1.3	Орчны агаарт тоосжилт нэмэгдэх (Барилга, газар шорооны ажил)	Төслийн талбай, талбайн гадна орших иргэд	НЭ: 2 ҮХ: 2 ЦХ: 2	М: 5	30	Бага зэргийн
1.4	Дуу шуугианы түвшин нэмэгдэх (машин тоног төхөөрөмжийн ажиллагаа)	Төслийн талбай, талбайн гадна орших иргэд, зэрлэг ан амьтад	НЭ: 6 ҮХ: 2 ЦХ: 2	М: 5	40	Дунд зэрэг
2. Үйлдвэрлэлийн үе шат						
2.1	Хүлэмжийн хийн ялгарал (үйлдвэрийн хаягдал утаа)	Үндэсний	НЭ: 6 ҮХ: 4 ЦХ: 4	М: 5	70	Дунд зэрэг
2.2	Агаар бохирдуулагчид бохирдуулагчид нэмэгдэх (үйлдвэрийн хаягдал утаа)	Төслийн талбай, талбайн гадна орших иргэд	НЭ: 6 ҮХ: 4 ЦХ: 2	М: 5	60	Дунд зэрэг
2.4	Дуу шуугианы түвшин нэмэгдэх (үйлдвэрийн тоног төхөөрөмжийн ажиллагаа)	Төслийн талбай, талбайн гадна орших иргэд, зэрлэг ан амьтад	НЭ: 4 ҮХ: 4 ЦХ: 2	М: 5	50	Дунд зэрэг

Хүснэгт 5: ГТБҮ-ийн бүтээн байгуулалтын үе шатанд газрын гадаргад үзүүлэх гол сөрөг нөлөөлөл

№	Сөрөг нөлөөлөл	Эрчим	Хугацаа	Цар хүрээ	Магадлал
1	Хөрс хуулалт	10	3	1	5
2	Овоолго	6	3	1	5
3	Барилга байгууламж барих	6	3	1	5
4	Хотгор гүдгэр өөрчлөгдөх	10	3	1	5
5	Ландшафтын өөрчлөлт	10	3	1	5

Хүснэгт 6: ГТБҮ-ийн бүтээн байгуулалтын үе шатанд хөрсөн бүрхэвчид үзүүлэх болзошгүй сөрөг нөлөөлөл

Хөрсөн бүрхэвчид учруулах сөрөг нөлөө	Хэлбэр	Эрчим	Үргэлжлэх хугацаа		Магадлал	Нийт оноо	Үлдэгдэл нөлөөллийн оноо%	Үлдэгдэл нөлөө
			Хамрах хүрээ	Хамрах хүрээ				
Үйлдвэрийн болон бусад барилга байгууламжаар хөрс ухагдах	Эвдрэл	4	1	1	5	11	44	Бага
Газрын гадаргууг хуулж тэгшлэх	Онцгой эвдрэл	10	2	1	5	18	65	Дунд

Хүнд даацын машин техникийн нөлөөгөөр хөрс зулгарах, бохирдох	Хөрсний хими, физик өөрчлөлт, бохирдолт	4	1	1	5	11	44	Дунд
Шугам сүлжээ байрлуулах	Тогтоц алдагдах	4	3	2	5	14	56	Дунд
Барилгын хог хаягдал	Хүнд элементийн бохирдол	6	3	1	5	15	60	Дунд
Ахуйн хог хаягдал, түр ашиглах ариун цэврийн байгууламж	Нянгийн бохирдол	4	3	1	5	13	40	Дунд
Үр дүн (дундаж)							51.5	Дунд

Хүснэгт 7: ГТБҮ-ийн бүтээн байгуулалтын үе шатанд амьтны аймагт үзүүлэх болзошгүй сөрөг нөлөөлөл

№	Болзошгүй нөлөөлөл	Нөлөөлөлд өртөх газар	Нөлөөлийн шалгуур үзүүлэлт		ҮНО	Үлдэгдэл нөлөө
			Үзүүлэлт	Магадлал		
1	Нөлөөллийн болон орчны бүс нутагт тохиолдох амьтны гүйдлийн зам тээврийн хэрэгслийн хөдөлгөөн, дуу чимээнээс болж өөрчлөгдөж дайжна.	Төслийн талбай, нөлөөллийн болон орчны бүс нутаг	Нөлөөллийн эрчим: 10-Маш өндөр Үргэлжлэх хугацаа: 4-Урт хугацааны Цар хүрээ: 1-Төслийн талбайд	5-Тодорхой	75	Их
2	Талбайг тэгшлэхээр хөрс хуулахад хөрсөн дэх сээр нуруугүйтэний амьдрах орчин алдагдаж, хөрстэй хамт зарим нь өөр газарт шилжинэ.	Төслийн талбай	Нөлөөллийн эрчим- 10 Маш өндөр. Үргэлжлэх хугацаа: 2-Богино хугацааны Цар хүрээ: 2-Төслийн талбайд	5	70	Их
3	Хөрс хуулж тэгшилгээ хийх болон барилга байгууламж барихад мөлхөгчид, мэрэгчдийн үүр ичээ сүйдэж, үхэж үрэгдэхээс гадна тухайн орчноос дайжна.	Төслийн талбай	Нөлөөллийн эрчим: 10-Маш өндөр Үргэлжлэх хугацаа: 4-Богино хугацааны Цар хүрээ: 1-Төслийн талбайд	5	75	Их
4	Хөрсөнд газрын тос асгах, агаарт хортой хаягдал хаях зэргээр хоол тэжээл, орчинд нь нөлөөлснөөр тэнд амьдрах амьтдын хэвийн амьдралд нөлөөлнө.	Төслийн талбай	Нөлөөллийн эрчим: 4-Бага Үргэлжлэх хугацаа: 4-Урт хугацааны Цар хүрээ: 2-Төслийн талбайд	3	30	Бага
Үр дүн (дундаж)					60.7	Дунд
					5	

Хүснэгт 8: ГТБҮ-ийн бүтээн байгуулалтын үе шатанд ургамлан нөмрөгт үзүүлж болзошгүй нөлөөллийн үлдэгдэл нөлөөллийн үнэлгээ

Болзошгүй нөлөөлөл	Нөлөөллийн					ҮНО (%)
	Эрчим	Магадлал	Тархалт	Хугацаа	Нөхөн сэргээгдэх боломж	
Шууд үзүүлэх сөрөг нөлөөлөл						
Ургамалжилд үзүүлэх шууд нөлөөлөл: ГТБҮ-ийн барилга байгууламж барихад хөрс хуулалтад ургамлан баялаг өртөж, устах	10	5	1	4		75

Хөрс хуулж тэгшлэх үед 44 зүйлийн ургамал, түүнээс 2 зүйл унаган, 6 зүйл завсрын унаган, 4 зүйлийн ховор, ховордсон урамал уг талбайн хувьд байхгүй болно.	10	10	1	2	5	39
Ургамлан баялгийн нөөц хомсдож, бүтээмж буурах	10	5	1	4		75
Ургамалжилд үзүүлэх шууд нөлөөлөл: Ургамлан нөмрөг талхлагдаж бэлчээр доройтолд орох	6	3	2	5		39
Олон салаа зам үүссэн тохиолдолд дэгдэх тоосны нөлөөнд өртсөн ургамлын зүйлийн дотоод бүтэц, физиологийн үйл ажиллагаанд өөрчлөлт орох	4	3	2	1		21
Шууд нөлөөллийн дундаж	7.5	4	1.5	2.5		49.8
Болзошгүй дам сөрөг нөлөөлөл						
Олон хүн техникийн нөлөөгөөр тухайн орчны ургамалжлын үндсэн хэв шинж өөрчлөгдөх, төрөл зүйлийн тоо, ургамлын бүрхэц буурах, хөрсний ус хангамжид өөрчлөлт орсноор хөрсөөр дамжин ургамлан бүлгэмдэлд өөрчлөлт орох дам сөрөг нөлөөлөл үүсэж болзошгүй.	6	3	2	4		36
Тухайн орчны сөрөг нөлөөлөлд өртсөн сул орон зай болон талхлагдсан орчинд хүмүүнсэг, хөл газрын ургамлын төрөл зүйл ихээр ургах дам сөрөг нөлөөлөл үүсэж болзошгүй.	6	3	2	5		39
Тухайн орчинд тоосжилт нэмэгдэх, шарилж, лууль зэрэг хөл газрын ургамлын төрөл зүйлийн арви нэмэгдсэнээр 7-р сарын 15-наас 8-р сарын сүүлч хүртэлх хугацаанд ажилчдын дунд аллерги харшлын өвчлөл нэмэгдэх сөрөг нөлөөлөл гарч болзошгүй.	6	3	1	5		36
Тус төслийн агаарын шинжээчдийн үнэлгээгээр хөрс хуулалтын үед болон төслийн үйл ажиллагаагаар доройтсон хөрс салхиар агаарт дэгдэн зүүн хойш болон урагш 15км, хойшоо болон баруун тийш 3км-зайд том ширхэгт шороо, тоос, тоосонцор, угаарын хий болон бусад газрын тосны гаралтай хийн хаягдлууд тархаж ургамлын тул амьдрал сөрөг нөлөө үзүүлж болзошгүй.	6	3	2	5		39
Шууд үзүүлэх сөрөг нөлөөлөл	6	3	2	5		49.8
Болзошгүй дам нөлөөллийн дундаж	6	3	1.8	4.8		37.8
Болзошгүй нөлөөлийн нийт үнэлгээ	6	3.5	1.65	3.6		45.1
Дүгнэлт: Уг төслөөс ургамлан нөмрөгт үзүүлэх сөрөг нөлөөллийг үнэлж үзэхэд үлдэгдэл нөлөөллийн оноо (ҮНО) шууд нөлөөлөл 49.8 буюу дунд зэрэг, 7.5 эрчим дунд хэмжээнд нөлөөлөхөөр байна. Болзошгүй дам нөлөөллийн (ҮНО) 37.8 буюу дунд зэрэг, 3 буюу дунд зэргийн эрчимтэй, сөрөг нөлөөлөл үүсэх магадлал 3 буюу дунд, сөрөг нөлөө, нөлөөллийн тархалт орон нутгийн хэмжээнд, харин нөлөөллийн үргэлжлэх хугацаа урт хугацаанд байнга үргэлжлэхээр байна. Төслийн нөлөөллийг нийтэд нь авч үзвэл: Төслөөс ургамал нөмрөгт нөлөөлөх нөлөөллийн эрчим 6 буюу дунд зэрэг, нөлөөлөх магадлал 3,5 буюу дундаас их, урт хугацаанд болон байнга төслийн талбай болон орон нутгийн хэмжээнд нөлөөлнө гэсэн дүгнэлт гарч байна.						

Хүснэгт 9: ГТБҮ барих төслийн нийгэм эдийн засгийн нөлөөлөл

Сөрөг нөлөөлөл	Эрчим	Хугацаа	Цар хүрээ	Магадлал
Эерэг нөлөөлөл				
Нэмүү өртөг шингэсэн бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэх	8	4	4	5
Манай улсын шатахууны жилийн нийт хэрэглээ 2018 оны эцсийн байдлаар 1,255 сая.тонн байгаа ба үүнд 1,2 тэрбум ам.доллар зарцуулж байна. Газрын тос боловсруулах үйлдвэр ашиглалтад орсноор шатахууны хараат байдлаас гарч валютын нөөц гадагш гарахгүй, нэгж бүтээгдэхүүний үнэ 20%-аар буурах, төсөвт 350 сая ам.доллар төвлөрөх, инфляц буурах, ДНБ өсөх	8	4	4	5

Орон нутгийн иргэдийг ажлын байраар хангах	6	3	2	3
ГТБҮ-ийн ойр орчимд амьдарч буй малчин өрхүүдээс ажилчдын хоол хүнс авах зэргээр малчдын орлогыг дэмжих	6	3	3	3
Сум орон нутгийн жижиг дунд үйлдвэрлэл эрхэлдэг аж ахуйн нэгж байгууллага болон иргэдтэй бараа бүтээгдэхүүн нийлүүлэн авах талаар хамтран ажиллах	4	4	2	4
Сөрөг нөлөөллийн үнэлгээ				
Бэлчээр хумигдах	6	4	3	3
Малчин өрх дайжих	4	3	2	2
Барилга байгууламж барих, түүний материал зөөх явцад тоосжилт үүсэх	6	2	2	3
Орчны дуу чимээ нэмэгдэх	4	2	1	2
Үйлдвэрийн аюулгүй ажиллагааны дүрэм, журам алдагдсанаас шалтгаалан дэлбэрэлт гал гарах, дэлбэрэлт үүсэх үүнээс шалтгаалан ажилчид болон ойр орчмын нөлөөллийн бүсэд амьдарч буй иргэдэд аюул учруулах	10	2	1	4
НИЙТ	30	13	7	14

Хүснэгт 10: ГТБҮ-ийн усны эх үүсвэр ба ус хангамжийн шугам хоолой барих төслийн үе шатны болзошгүй нөлөөллийн хэлбэр, үргэлжлэх хугацаа, эрчим

Байгаль орчны үзүүлэлт	Шууд	Шууд бус	Өөрөө зохицуулагдах	Богино хугацааны	Дунд хугацааны	Урт хугацааны	Буцаж нөлөөлөх	Буцалтгүй	Бага зэрэг	Дунд зэрэг	Хүчтэй
1. Байгалийн экосистемийн өөрчлөлт											
Газрын доорх усны урсац, горим, чанарт өөрчлөлт гарах	x					x		x			x
Ургамлын бүлгэмдэл, бүтцэд өөрчлөлт орох, талхлагдах	x					x		x			x
Хөрсөн бүрхэвч элэгдэх, эвдрэлд орох, дарагдах	x					x		x			x
Геологийн тогтцын өөрчлөлт	x					x		x		x	
Ойр орчимд нутагладаг ан амьтдын амьдрах орон зай өөрчлөгдөх	x			x				x		x	
Уур амьсгалын /бичил/ өөрчлөлт		x	x	x			x		x		
2. Байгалийн нөөц, ашиглалт											
Газрын гадаргын нөөц баялаг		x		x				x	x		
Газрын доорх усны нөөц багасах											
Бэлчээр		x				x		x	x		
Эрдэс түүхий эдийн нөөц		x		x					x		
Эрчим хүчний нөөц		x		x					x		
3. Байгаль орчны чанарын өөрчлөлт											
Газрын доорх ус бохирдох		x			x		x			x	
Гадаргын усны бохирдол											
Агаар бохирдох	x			x			x			x	
Хөрс бохирдох	x					x	x				x
Ургамлан бүрхэвч бохирдох	x					x	x				x
4. Байгалийн өнгө төрх, түүх соёлын дурсгалт зүйл, археологи, палентологийн олдвор											
Байгалийн үзэсгэлэнт төрх өөрчлөгдөх											
Ландшафтын хэлбэр өөрчлөгдөх	x				x				x		
Тусгай хамгаалалттай газар нутагт нөлөөлөх											
Түүх соёлын дурсгалт зүйлд нөлөөлөх											
Археологи, палентологийн олдворт нөлөөлөх											
5. Эдийн засаг, нийгмийн асуудал											
Орон нутгийн орлого нэмэгдэх	+			+					+		
Ядуурлыг бууруулахад дэмжлэг болох	+			+					+		
Ажлын байр нэмэгдэх	+			+					+		
Төслийн хэрэгцээг дагаад орон нутгийн үйлчилгээний байгууллагын эрэлт хэрэгцээ нэмэгдэх	+			+					+		

Хүн амын эрүүл мэндэд нөлөөлөх		x			x					x	
Нийт (сөрөг/ээрэг)	9/4	7	1	6/4	3	7	5	7	6/4	5	5

Хүснэгт 11: ГТБҮ-ийн усны эх үүсвэр ба ус хангамжийн шугам хоолойн ашиглалтын үе шатны болзошгүй нөлөөллийн хэлбэр, үргэлжлэх хугацаа, эрчим

Байгаль орчны үзүүлэлт	Шууд	Шууд бус	Өөрөө зохицуулагдах	Богино хугацааны	Дунд хугацааны	Урт хугацааны	Буцаж нөлөөлөх	Буцалтгүй	Бага зэрэг	Дунд зэрэг	Хүчтэй
1. Байгалийн экосистемийн өөрчлөлт											
Газрын доорх усны урсац, горим, чанарт өөрчлөлт гарах	x					x		x			x
Ургамлын бүлгэмдэл, бүтцэд өөрчлөлт орох, талхлагдах		x			x			x		x	
Хөрсөн бүрхэвч элэгдэх, эвдрэлд орох, дарагдах	x			x				x	x		
Геологийн тогтцын өөрчлөлт	x					x		x		x	
Ойр орчимд нутагладаг ан амьтдын амьдрах орон зай өөрчлөгдөх	x					x		x			x
Уур амьсгалын /бичил/ өөрчлөлт		x				x	x		x		
2. Байгалийн нөөц, ашиглалт											
Газрын гадаргын нөөц баялаг			x	x			x		x		
Газрын доорх усны нөөц багасах	x					x		x			x
Бэлчээр		x				x		x		x	
Эрдэс түүхий эдийн нөөц		x		x					x		
Эрчим хүчний нөөц		x		x					x		
3. Байгаль орчны чанарын өөрчлөлт											
Газрын доорх ус бохирдох		x			x		x			x	
Гадаргын усны бохирдол											
Агаар бохирдох		x		x				x	x		
Хөрс бохирдох		x		x				x	x		
Ургамлан бүрхэвч бохирдох		x		x				x	x		
4. Байгалийн өнгө төрх, түүх соёлын дурсгалт зүйл, археологи, палентологийн олдвор											
Байгалийн үзэсгэлэнт төрх өөрчлөгдөх											
Ландшафтын хэлбэр өөрчлөгдөх	x					x			x		
Тусгай хамгаалалттай газар нутагт нөлөөлөх											
Түүх соёлын дурсгалт зүйлд нөлөөлөх											
Археологи, палентологийн олдворт нөлөөлөх											
5. Эдийн засаг, нийгмийн асуудал											
Орон нутгийн орлого нэмэгдэх	+			+					+		
Ядуурлыг бууруулахад дэмжлэг болох	+			+					+		
Ажлын байр нэмэгдэх	+			+					+		
Төслийн хэрэгцээг дагаад орон нутгийн үйлчилгээний байгууллагын эрэлт хэрэгцээ нэмэгдэх	+			+					+		
Хүн амын эрүүл мэндэд нөлөөлөх		x			x					x	
Нийт (сөрөг/ээрэг)	6/4	10	1	7/4	3	7	3	10	9/4	5	3

1. БАЙГАЛЬ ОРЧНЫ МЕНЕЖМЕНТИЙН ТӨЛӨВЛӨГӨӨНИЙ ГОЛ ЗОРИЛТ, ХАМРАХ ХҮРЭЭ

Зорилт

Байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөөний гол зорилт нь төсөл хэрэгжих нутаг дэвсгэрийн байгаль орчныг хамгаалах, зүй зохистой ашиглах, нөхөн сэргээх, сөрөг нөлөөллөөс урьдчилан сэргийлэх, түүнийг бууруулах, арилгах, төсөл хэрэгжих орчинд үүсэж болзошгүй сөрөг үр дагаврыг тогтмол хянах бөгөөд тухайн төслийг эхлүүлэх болон үргэлжлүүлэхийг зөвшөөрдөг гол баримт бичиг юм. Газрын тос боловсруулах үйлдвэр барих төслийн 2024 оны Байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөөг Монгол улсын “Байгаль орчныг хамгаалах тухай”, “Байгаль орчинд нөлөөлөх байдлын үнэлгээний тухай” хуулиуд, Монгол улсын Засгийн газрын 2013 оны 374 дүгээр тогтоолоор баталсан “Байгаль орчны нөлөөллийн үнэлгээний журам”, БОАЖ-ын сайдын 2019 оны 10 дугаар сарын 29-ний өдрийн А/618 тоот тушаалаар батлагдсан “Байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөө боловсруулах, хянан батлах, тайлагнах журам”, БОННУ-ний тайлан” болон Монгол газрын тос боловсруулах үйлдвэр ТӨХХК-ийн 2024 оны үйл ажиллагааны төлөвлөгөө зэрэг эрх зүйн баримт бичгийг удирдлага болгон боловсрууллаа. Тус Байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөөнд БОННУ-гээр өгсөн үүрэг даалгаврыг ерөнхийлөн тусгасан бөгөөд үйлдвэрийн бүтээн байгуулалтын үе шатанд “Байгаль хамгаалах төлөвлөгөө”-г төслийн гүйцэтгэгч компаниуд боловсруулан хэрэгжүүлнэ. “Орчны хяналт- шинжилгээний хөтөлбөр”-ийг “Монгол газрын тос боловсруулах үйлдвэр” ТӨХХК хариуцан хэрэгжүүлнэ.

Хамрах хүрээ

Үйлдвэрийн барилга-угсралтын ажил 4 үе шаттайгаар буюу 4 үндсэн гэрээний хүрээнд хэрэгжих бөгөөд 2019 онд үйлдвэрийн 17.5 км авто зам, 27 км төмөр замыг ашиглалтанд оруулж, 2020 онд үйлдвэрийн талбайн тэгшилгээ, газрын тосны үйлдвэрийн хотхон, 2021 онд технологийн бус барилга байгууламжийн (иргэний барилга байгууламж, үйлдвэрийн ус хангамжийн байгууламж, үйлдвэрийн талбайн дэд бүтэц) бүтээн байгуулалтын ажлуудыг тус тус эхлүүлсэн бөгөөд 2024 онд барилгын ажлыг хүлээн авахаар төлөвлөж байна. Тус төслийн БОННУ-ний тайлан батлагдаж, гүйцэтгэгч Байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөөг боловсруулж батлуулан үйл ажиллагаандаа мөрдөж ажиллах бөгөөд бид байгаль орчны чиглэлээр захиалагчийн хяналтыг хэрэгжүүлнэ.

“Монгол газрын тос боловсруулах үйлдвэр” ТӨХХК-ийн ХАБЭА, БО-ны бодлого нь Газрын тос боловсруулах үйлдвэрийн төлөвлөлт, бүтээн байгуулалт, үйлдвэрлэлийн бүх үе шатанд хүний эрүүл мэнд, хөдөлмөрийн аюулгүй байдлыг нэн тэргүүнд тавьж, үйл ажиллагааг байгаль орчны тэнцэлтэй уялдуулах, байгалийн болон түүх соёлын үнэт зүйлсийг хамгаалах, байгалийн баялгийг зүй зохистой ашиглах, байгаль орчинд хорт бодис, физикийн хортой нөлөөлөл, хог хаягдлын хэмжээг хамгийн бага хэмжээнд байлгах нөхцөлийг бүрдүүлж улс орны эдийн засгийн тогтвортой хөгжлийг дэмжихэд чиглэгдэнэ. Бид гүйцэтгэгч компаниудын үйл ажиллагаа нь Монгол Улсын хууль тогтоомж, дүрэм журам, төрөөс экологийн талаар баримтлах бодлого, ногоон хөгжлийн бодлого, үндэсний болон олон улсын стандартын шаардлагын хүрээнд хэрэгжиж байгаа эсэхэд захиалагчийн хяналт тавьж ажиллана. Газрын тосны үйлдвэрийн хотхон, үйлдвэрийн ус хангамжийн системийн барилга, байгууламж, үйлдвэрийн талбайн дэд бүтэц болон иргэний барилга, байгууламжуудын төслийн ажлыг гүйцэтгэх гүйцэтгэгч компаниуд нь байгаль орчныг хамгаалах төлөвлөгөөг, Монгол газрын тос боловсруулах үйлдвэр ТӨХХК орчны хяналт-шинжилгээний хөтөлбөрийг хэрэгжүүлж төсвийг хариуцна.

3.1 СӨРӨГ НӨЛӨӨЛЛИЙГ БУУРУУЛАХ АРГА ХЭМЖЭЭНИЙ ТӨЛӨВЛӨГӨӨ

ГТБҮ барих төслийн Байгаль орчны сөрөг нөлөөллийг бууруулах арга хэмжээг төслийн бүтээн байгуулалтын үе шатанд барилга угсралтын ажлыг гүйцэтгэгч компаниуд, үйлдвэрийн ашиглалтын үе шатанд “Монгол газрын тос боловсруулах үйлдвэр” ТӨХХК хариуцан хэрэгжүүлнэ. 2024 онд газрын тосны үйлдвэрийн технологийн болон технологийн бус барилга байгууламжуудын гүйцэтгэгч компаниуд сөрөг нөлөөллийг бууруулах чиглэлээр дараах арга хэмжээг авч хэрэгжүүлнэ. Сөрөг нөлөөллийг бууруулах арга хэмжээний зардлыг гүйцэтгэгч компаниуд хариуцах тул энэхүү төлөвлөгөөнд тусгаагүй болно.

Хүснэгт 12: Сөрөг нөлөөллийг бууруулах арга хэмжээний төлөвлөгөө

№	Гол болон болзошгүй сөрөг нөлөөллүүд	Сөрөг нөлөөллийг арилгах, бууруулах арга хэмжээ	Сөрөг нөлөөллийн хамрах хүрээ	Хэрэгжүүлэх хугацаа, давтамж	Баримтлах эрх зүйн баримт бичиг
	1	2	3	4	5
Агаарын чанарт үзүүлэх сөрөг нөлөөллийг бууруулах арга хэмжээ					
1	Барилга байгууламж барих, хүнд машин механизмын хөдөлгөөний тоосжилт	Төслийн талбайн дотоод, гадаад замын тоосжилтыг бууруулах зорилгоор усалгааг тогтмол хийх	ГТБҮ-ийн талбай	Жилийн турш	Агаарын тухай хууль, MNS4585:2016 Агаарын чанар. Техникийн ерөнхий шаардлага
2	Машин техник, тоног төхөөрөмжөөс дуу чимээ үүсэх	Машин, тоног төхөөрөмжөөс үүсч байгаа дуу шуугианыг багасгах үүднээс хэт хуучирсан тоног төхөөрөмж ашиглахгүй байх, машин техникүүдэд дуу, шуугианы хэмжилт хийлгэх	ГТБҮ-ийн талбайн барилгын ажлын үед ашиглах машин, техник, тоног төхөөрөмж	Жилд 2 удаа	Хөдөлмөрийн аюулгүй ажиллагаа, эрүүл ахуй. Шуугианы норм, аюулгүй ажиллагааны ерөнхий шаардлага. MNS5002:2000
Гадаргын ба газрын доорх усны нөөцөд үзүүлэх сөрөг нөлөөллийг бууруулах арга хэмжээ					
5	Ундны усны чанар алдагдах	Ажилчдын ундны усыг тогтмол хугацаанд шинжилгээнд хамруулах, чанарыг сайжруулах	ГТБҮ-ийн талбай	Жилийн турш	Усны тухай хууль, Хүрээлэн буй орчин. Эрүүл мэндийг хамгаалах. Аюулгүй байдал. Эрүүл ахуйн шаардлага чанар аюулгүй байдлын үнэлгээ MNS0900:2018
6	Газрын доорхи усны нөөц хомсдох	Ус бохирдуулагчийн дүгнэлтийг гаргуулах, зөвшөөрөл авч гэрээ байгуулах, төлбөрийг хугацаанд нь төлөх	ГТБҮ-ийн талбай	Жилийн турш	Усны тухай хууль
Газрын хэвлий, хөрсөн бүрхэвчинд үзүүлэх сөрөг нөлөөллийг бууруулах арга хэмжээ					

7	Тээврийн хэрэгслийн үзлэг, засварын ажлын үед нефтийн бүтээгдэхүүн, ахуйн хог хаягдлаар хөрсөн бүрхэвч бохирдох	Автомашины тос маслотай аливаа хаягдлыг ил задгай хаяхгүй байх, засвар хийсэн тохиолдолд бохирдол хөрсөнд нэвчихээс хамгаалсан хальс дэвсэж засвар, үйлчилгээг хийх.	Төслийн талбайд ажиллаж буй гүйцэтгэгч болон түүний туслан гүйцэтгэгч аж ахуйн нэгжүүд	Жилийн турш	Хог хаягдлын тухай хууль, Хөрсний чанар. Хөрс бохирдуулагч бодис, элементүүдийн зөвшөөрөгдөх дээд хэмжээ. MNS 5850:2008
Ургамлан нөмрөгийг хамгаалах					
8	Ургамлан нөмрөг доройтох цөлжилт доройтох цөлжилт үүсэх	Орон нутаг үндэсний хэмжээний хөтөлбөрийн хүрээнд мод тарих ажлыг төлөвлөн хэрэгжүүлэх	Үйлдвэрийн талбайд EPS-1 технологийн бус барилга байгууламжийн гадна талбайд	Жилийн турш	Ойн тухай хууль
Амьтны аймагт үзүүлэх сөрөг нөлөөллийг бууруулах арга хэмжээ					
9	Үйлдвэрийн хамгаалалтын болон төмөр замын хориг хашааны торонд зэрлэг амьтад үрэгдэх, ЦДАШ-д шувуу үрэгдэх	Төмөр замын хориг хашаанд зэрлэг амьтад үрэгдэхээс урьдчилан сэргийлэх	Үйлдвэрийн төмөр зам	Жилийн турш	Амьтны тухай хууль, 0.4кВт-аас 22кВт-ын хүчдэлийн агаарын шугам. Барьж байгуулахад тавих шаардлага. MNS6518:2015
		Цахилгаан дамжуулах агаарын шугам дээр олон зүйл шувуу гүйдэлд цохиулахаас урьдчилан сэргийлж шон дээр шувуу үргээх хэрэгсэл байрлуулах	Цахилгаан дамжуулах агаарын шугам	Жилийн турш	

3.2 ТҮҮХ, СОЁЛЫН ӨВИЙГ ХАМГААЛАХ АРГА ХЭМЖЭЭНИЙ ТӨЛӨВЛӨГӨӨ

Хүснэгт 13: Түүх, соёлын өвийг хамгаалах арга хэмжээний төлөвлөгөө

№	Нөлөөлөлд өртөх түүх соёлын өвүүд	Хамгаалах арга хэмжээ	Арга хэмжээний цар, хэмжээ	Нэгжийн өртөг	Нийт зардал, сая.төг	Хэрэгжүүлэх хугацаа ба давтамж	Баримтлах эрх зүйн баримт бичиг
	1	2	3	4	5	6	7
1	Газрын хэвлийг хөндөхөд археологи,палеонтологийн олдвор, түүх соёлын дурсгал өртөж болзошгүй	Барилга, газар шорооны ажлын явцад түүх, соёлын олдвор илэрвэл холбогдох мэргэжлийн байгууллагад мэдэгдэж, олдворыг хамгаалах арга хэмжээ авах	Үйлдвэрийн талбай	Түүх, соёлын өвийг авран хамгаалах үйл ажиллагааг хэрэгжүүлэх мэргэжлийн байгууллагын үнэлгээгээр тогтооно.		Газар шорооны ажлын үед	Монгол улсын соёлын өвийн тухай хууль, Барилгын тухай хууль, Байгаль орчныг хамгаалах тухай хууль

3.3 ОСОЛ, ЭРСДЭЛИЙН МЕНЕЖМЕНТИЙН ТӨЛӨВЛӨГӨӨ

Хүснэгт 14: Осол, эрсдэлийн менежментийн төлөвлөгөө

№	Болзошгүй аюул, осол, сөрөг нөлөөлөл	Урьдчилан сэргийлэх, хамгаалах арга хэмжээ	Арга хэмжээний цар, хэмжээ	Хэрэгжүүлэх хугацаа ба давтамж	Баримтлах эрх зүйн баримт бичиг
	1	2	3	4	5
1	Барилга, байгууламж, газар шорооны ажлын үед налуугийн нуралт үүссэнээр төслийн ажилчид бэртэж гэмтэх	Барилгын ажлын талбайд байнгын хяналт тавих, осол гарсан үед хэрэгжүүлэх нарийвчилсан төлөвлөгөөг гүйцэтгэгч компаниуд боловсруулах	Үйлдвэрийн талбай	Жилийн турш	Гамшгаас хамгаалах тухай хууль, Хөдөлмөрийн аюулгүй байдал, эрүүл ахуйн тухай хууль
2	Техник, тоног төхөөрөмжүүдийн аюулгүй байдал алдагдах	Барилга байгууламж, газар шорооны ажил эхлэх бүрт техникийн бүрэн бүтэн байдлыг шалгах	Үйлдвэрийн талбай		MNS 4930:2000 Үйлдвэрийн тоног төхөөрөмжийн аюулгүй ажиллагаа. Ерөнхий шаардлага, MNS6278:2011 Хүнд даацын авто тээврийн хэрэгсэл. Техникийн ерөнхий шаардлага

3.4 ХОГ ХАЯГДЛЫН МЕНЕЖМЕНТИЙН ТӨЛӨВЛӨГӨӨ

Хүснэгт 15: Хог хаягдлын менежментийн төлөвлөгөө

№	Хог хаягдлын ангилал	Сөрөг нөлөөллийг арилгах, бууруулах арга хэмжээ	Сөрөг нөлөөллийн хамрах хүрээ	Хэрэгжүүлэх хугацаа	Баримтлах эрх зүйн баримт бичиг
	1	2	3	4	5
1	Ахуйн	Ажилчдын кемпээс гарах ахуйн хог хаягдал болон бүтээн байгуулалтын явцад гарах үйлдвэрийн хог хаягдлыг ангилан ялгах, цуглуулах, тээвэрлэх Хог хаягдлыг зориулалтын цэгт хаях, цуглуулах, тээвэрлэх талаар аж ахуй нэгжтэй гэрээ байгуулах	ГТБҮ-ийн үйлдвэрийн талбай	Жилийн турш	Хог хаягдлын тухай хууль, Аюултай хог хаягдлыг түр хадгалах, цуглуулах, тээвэрлэх, дахин боловсруулах, устгах болон бүртгэх, тайлагнах журам
2	Үйлдвэрийн	Барилгын ажлын гүйцэтгэгч компаниуд “Хог тээвэрлэх гэрээ”-г холбогдох эрх бүхий байгууллагатай байгуулах			
3	Аюултай	“Аюултай хог хаягдал тээвэрлэх, цуглуулах, хадгалах, дахин боловсруулах, устгах” журмын хэрэгжилтийг ханган ажиллах			

3.5 ОРЧНЫ ХЯНАЛТ ШИНЖИЛГЭЭНИЙ ХӨТӨЛБӨР

Хүснэгт 16: Орчны хяналт-шинжилгээний хөтөлбөр

№	Хяналт шинжилгээ хийх үзүүлэлтүүд	Хяналтын цэгийн байршил	Хугацаа ба давтамж	Дээжний тоо	Нэгжийн зардал, төг	Нийт зардал, төг	Баримтлах стандарт, арга, аргачлал
1	2	3	4	5	6	7	
Агаарын чанарын хяналт							
1	SO ₂ , NO ₂	ГТБҮ-ийн талбай	Жилдээ	12	55,000*2	1,320,000	MNS 4585:2007 Агаарын чанар. Техникийн ерөнхий шаардлага, MNS 0017-2-5-12:1988, Агаар дахь хүхэрлэг хийн хэмжээг тодорхойлох фотоколориметрийн (өнгө жишлийн) арга, MNS ISO 4221: 2002, Агаарын чанар. Орчны агаарын хүхрийн давхар ислийн агуулгыг тодорхойлох, MNS0012-1-003:1982, Нүүрстөрөгчийн ислийн хэмжээг тодорхойлох арга, MNS 0017-2-5-11:1988, Агаар мандал. Агаар дахь азотын давхар ислийн хэмжээг тодорхойлох фотоколориметрийн арга, MNS 4048:1988, Агаар мандал. Тоосны хэмжээг тодорхойлох жингийн арга; MNS 5365:2004, Агаарын чанарын нийтлэг асуудал. Нарийн ширхэгтэй тоосыг тодорхойлох арга;
2	PM 2.5, PM10			12	120,000*2	2,880,000	
3	Дуу чимээ			2	64,000*2	256,000	
Нийт						4,456,000	
Хөрсний чанарын хяналт							
4	Хүнд металл	ГТБҮ-ийн талбай	Жилдээ	6	50,000*2	600,000	MNS 5850:2008 Хөрсний чанар. Хөрс бохирдуулагч бодис, элементүүдийн зөвшөөрөгдөх дээд хэмжээ, MNS 3310:1991 Хөрсний агрохимийн үзүүлэлтүүд тодорхойлох, MNS 3298:1991 Хөрсний шинжилгээний дээж авахад тавигдах ерөнхий шаардлагууд
5	Хөрсний агрохими			6	60,000*2	720,000	
Нийт						1,320,000	
Усны хяналт-шинжилгээ							
6	Усны дэлгэрэнгүй MNS 0900: 2018 Хими, физик, хүнд металл	ГТБҮ-ийн талбай	Жилдээ	11	130,000*1	1,430,000	MNS ISO 5667-11 : 2000 Гүний уснаас дээж авах зөвлөмж, MNS (ISO) 4867:1999. Усны чанар: Дээжлэлт – Дээж хадгалах, тээвэрлэх журам, MNS 4586:1998 Усны чанар: Ерөнхий шаардлага, MNS 4288:1995. Байгаль орчны хамгаалалт, гидро хүрээ, Газрын доорх усыг бохирдлоос хамгаалах ерөнхий шаардлага, MNS 13.060.50 Усны чанарын стандарт.
Нийт						1,430,000	
Ургамлын бичиглэл							
7	Ургамлын бичиглэл	ГТБҮ-ийн талбай	Жилдээ	20	104,200*1	2.084.000	Ургамлын тухай хууль, Байгалийн ургамлын тухай хууль

Нийт						9,290,000	
Шинжээчийн ажлын хөлс 3*2*160,000						10,250,000	
БҮГД ЗАРДАЛ							10,250,000

3.6 ТУХАЙН ЖИЛИЙН БАЙГАЛЬ ОРЧНЫ МЕНЕЖМЕНТИЙН ТӨЛӨВЛӨГӨӨНИЙ ХЭРЭГЖИЛТИЙГ НӨЛӨӨЛЛИЙН БҮСИЙН ОРШИН СУУГЧДАД ТАЙЛАГНАХ ТӨЛӨВЛӨГӨӨ

Хүснэгт 17: Нөлөөллийн бүсийн оршин суугчдад тайлагнах хуваарь

№	БОМТ, БОМТ-ний хэрэгжилтийг тайлагнахад оролцогч талууд	Тайлагнах хэлбэр	Мэдээллийн агуулга	Зохион байгуулах хугацааны тов	Тайлагнах зардал, төг	Хариуцан зохион байгуулах албан тушаалтан/ажилтан	Зохион байгуулах газар
	1	2	3	4	5	6	7
1	2024 оны Байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөөг олон нийтэд нээлттэй байлгах	МГТБҮ ТӨХХК-ийн албан ёсны вэб хуудас www.mongolrefinery.mn	Байгаль орчныг хамгаалах, сөрөг нөлөөллийг бууруулах арга хэмжээ болон орчны хяналт-шинжилгээний хөтөлбөрийн тайлан, төлөвлөгөө	2024 оны 3 дугаар улирал	Зардалгүй		МГТБҮ ТӨХХК оффисын байр
2	2024 оны Байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөөг Дорноговь аймаг БОАЖГ, Алтанширээ сумын байгаль орчны хяналтын улсын байцаагч, Алтанширээ сумын ИТХ, Засаг дарга, багийн Засаг дарга болон байгаль хамгаалагчид танилцуулах	Танилцуулга хийх	2024 онд авч хэрэгжүүлэх сөрөг нөлөөллийг бууруулах арга хэмжээ болон орчны хяналт-шинжилгээний хөтөлбөрийн агуулга	2024 оны 3 дугаар улирал	Мэргэжилтнүүдийн томилолтын зардлаар тооцно	Байгаль орчин, хөдөлмөр хамгааллын хэлтэс	Дорноговь аймаг, БОАЖГ, Алтанширээ сум
3	2024 оны Байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөөний биелэлтийн тайланг орон нутгийн захиргаанд хүргүүлэх, танилцуулах	Танилцуулга хийх	Байгаль орчныг хамгаалах, сөрөг нөлөөллийг бууруулах арга хэмжээ болон орчны хяналт-шинжилгээний хөтөлбөрийн хэрэгжилтийн үр дүн	2024 оны 11 дүгээр сар			Дорноговь аймгийн Алтанширээ сумын нөлөөллийн бүсийн иргэдэд

4	2024 оны Байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөөний биелэлтийн тайланг газар дээр нь үзэж шалгах ажлын хэсгийн үзлэг шалгалт, дүгнэлт гаргах	Байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөөний биелэлтийг дүгнэх хуудас	Байгаль орчныг хамгаалах, сөрөг нөлөөллийг бууруулах арга хэмжээ болон орчны хяналт-шинжилгээний хөтөлбөрийн хэрэгжилтийн үр дүн	2024 оны 11 дүгээр сар	Тодорхойгүй		
5	2024 оны Байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөөний биелэлтийн тайлан, дүгнэх хуудсыг БОАЖЯ-нд хүргүүлэх	2024 оны Байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөөний биелэлтийн тайлан хэвлэмэл болон цахим хэлбэрээр	Байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөөний биелэлтийн тайлан болон 2025 оны Байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөө	2024 оны 12 дугаар сар	Зардалгүй		БОАЖЯ

3.7 БАЙГАЛЬ ОРЧНЫ МЕНЕЖМЕНТИЙН ТӨЛӨВЛӨГӨӨГ ХЭРЭГЖҮҮЛЭХ АРГА ХЭМЖЭЭНИЙ ЗАРДАЛ

Газрын тос боловсруулах үйлдвэр барих төслийн байгаль орчны сөрөг нөлөөллийг бууруулах арга хэмжээг төслийн бүтээн байгуулалтын үе шатанд барилга угсралтын ажлыг гүйцэтгэгч компаниуд, үйлдвэрийн ашиглалтын үе шатанд “Монгол газрын тос боловсруулах үйлдвэр” ТӨХХК хариуцан хэрэгжүүлнэ. Гүйцэтгэгч компаниуд нь сөрөг нөлөөллийг бууруулах арга хэмжээний зардлыг хариуцах тул тус төлөвлөгөөнд зөвхөн МГТБҮ ТӨХХК-тай холбогдон гарах зардлыг төлөвлөлөө.

Хүснэгт 18: Байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөөг хэрэгжүүлэх арга хэмжээний зардал

№	Хэрэгжүүлэх арга хэмжээ	Зардал /төг/	Тайлбар
1	Сөрөг нөлөөллийг бууруулах, арилгах арга хэмжээ	-	Гүйцэтгэгч компаниуд
2	Нөхөн сэргээх арга хэмжээ	-	Төлөвлөөгүй
3	Биологийн олон янз байдлыг дүйцүүлэн хамгаалах арга хэмжээ	-	Төлөвлөөгүй
4	Нүүлгэн шилжүүлэх, нөхөн олговор олгох арга хэмжээ	-	Хийгдэхгүй
5	Түүх, соёлын өвийг хамгаалах арга хэмжээ	-	Гүйцэтгэгч компаниуд
6	Химийн хортой болон аюултай бодисын эрсдэлийг бууруулах арга хэмжээ	-	2024 онд хийгдэхгүй
7	Хог, хаягдлын менежментийн арга хэмжээ	-	Гүйцэтгэгч компаниуд
8	Нөлөөллийн бүсийн оршин суугчдад тайлагнах арга хэмжээ	-	Ажилчдын томилолтын зардлаар
9	Орчны хяналт – шинжилгээний хөтөлбөр	10,250,000	БОННУ-д тусгаснаар
10	Тухайн жилийн байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөөг хэрэгжүүлэх удирдлага зохион байгуулалтын төлөвлөгөө	-	-
НИЙТ ЗАРДАЛ		10,250,000	Байгаль орчинд нөлөөлөх байдлын үнэлгээний тухай хуулийн 9.10 дугаар заалтын дагуу 4,439,650 төгрөгийг тусгай дансанд байршуулна.

4 ТУХАЙН ЖИЛИЙН БАЙГАЛЬ ОРЧНЫ МЕНЕЖМЕНТИЙН ТӨЛӨВЛӨГӨӨГ ХЭРЭГЖҮҮЛЭХ УДИРДЛАГА ЗОХИОН БАЙГУУЛАЛТЫН ТӨЛӨВЛӨГӨӨ

Хүснэгт 19: Удирдлага зохион байгуулалтын төлөвлөгөө

№	Төлөвлөсөн арга хэмжээ	Урьдчилан тооцсон төсөв	Хэрэгжүүлэх хуваарь			Хариуцсан албан тушаалтан	Тайлбар
			2021 он				
			Сар 6	Сар 8	Сар 10		
1	2	3	4	5	6	7	
1	Тухайн жилийн байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөөг боловсруулах, хэрэгжүүлэх, биелэлтэнд хяналт тавих, үр дүнгийн тайлан мэдээ гаргах байгаль орчны нэгжтэй байх	ГТБҮ-ийн ажилчдын цалингийн жишгээр зардлыг төлөвлөх	+			Захирал	
2	Байгаль орчныг хамгаалах, нөхөн сэргээх талаар хүлээсэн үүргээ биелүүлэх баталгааны мөнгөн хөрөнгө буюу тухайн жилийн байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөөг хэрэгжүүлэх зардлын 50%-ийг тусгай дансанд байршуулах	Тухайн жилийн байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөөг хэрэгжүүлэх зардлын 50%	+			Захирал	Байгаль орчинд нөлөөлөх байдлын үнэлгээний тухай хуулийн 9.10 дугаар заалт
3	Орчны хяналт-шинжилгээний хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэх	10,250,000 төгрөг	+		+	Байгаль орчин, хөдөлмөр хамгааллын хэлтэс	Байгаль орчинд нөлөөлөх байдлын үнэлгээний тухай хууль
4	Байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөө, түүний биелэлтийн тайланг холбогдох газруудад тайлагнах	Ажилчдын томилолтын зардал	+		+	Байгаль орчин, хөдөлмөр хамгааллын хэлтэс	Байгаль орчинд нөлөөлөх байдлын үнэлгээний тухай хууль

Д.д	Байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөөний биелэлтийг дүгнэх ажлын хэсгийн зөвлөмжийн дагуу авч хэрэгжүүлэх арга хэмжээ	Хариуцсан албан тушаалтан
	1	2
1	Монгол Улсын Ерөнхийлөгчийн 2021 оны 10 дугаар сарын 04-ний 58 дугаар зарлигийн дагуу “Тэрбум мод тарих” үндэсний хөдөлгөөнийг хэрэгжүүлж тайлан мэдээ ирүүлэх.	Байгаль орчин, хөдөлмөр хамгааллын хэлтэс
2	2024 онд Байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөөний биологийн олон янз байдлыг дүйцүүлэн хамгаалах ажлын хүрээнд Сайншанд сумын Засаг даргатай зөвшилцөж гэрээ байгуулан нөхөн сэргээж, тэмдэгжүүлэх ажлыг тусган хэрэгжүүлэх.	
3	Амьтны нүүдлийн замыг чөлөөлж гарц гарам хийх /өргөстэй торыг өргөсгүй тороор сольж, торны бүтцийг өөрчлөх/	
4	Байгаль орчны чиглэлээр хийгдсэн ажлыг нөлөөллийн бүсийн оршин суугчид, иргэд олон нийтэд танилцуулах ажлыг зохион байгуулах.	
5	Орчны хяналт шинжилгээг бүрэн хийлгэж лабораторийн сорилын дүнд дүгнэлт гаргуулан тайланд хавсаргах.	
6	Зам талбайн тоосжилтыг бууруулах арга хэмжээг авч хэрэгжүүлэх.	
7	Үйлдвэрийн тосоор бохирдсон хөрсийг цэвэрлэж саармагжуулах арга хэмжээг авах.	
8	Үйлдвэрийн орчны цэвэрлэгээг тогтмолжуулах, ойролцоох газрын хог хаягдлыг бүрэн цэвэрлэх.	
9	Байгаль орчныг хамгаалах тухай хуулийн 31.3-д заасны дагуу хог хаягдлын тоо хэмжээг бүртгэж мэдээ тайланг суманд гаргаж өгөх.	
10	Хог хаягдлыг эх үүсвэр дээр нь ангилан ялгах, дахин ашиглах цэгт хүлээлгэн өгч хэвших.	
11	Аюултай хог хаягдлыг хуулийн хугацаанд хадгалах, хуулийн хугацаа өнгөрсөн тохиолдолд эрх бүхий байгууллагад шилжүүлэх.	
12	Байгаль орчныг хамгаалах тухай хуулийн 10 ^{1.1} -т заасны дагуу Байгаль орчны аудитын дүгнэлтийн зөвлөмжийн хэрэгжилтийг зөвлөмжид заасан хугацаанд тусгайлан ирүүлэх.	
13	Монгол Улсын MNS4943:2015. Усны чанар, хаягдал усны стандартыг мөрдөж, дүгнэлт гаргуулан, гэрээ зөвшөөрөл авах.	
14	БОАЖС-ын 2019 оны 09-р сарын 19-ний А/527 тоот тушаалаар батлагдсан Байгаль орчны статистик мэдээллийн маягтаар ус, хог болон бусад мэдээллийг сумын байгаль орчны асуудал хариуцсан мэргэжилтэнд гаргаж өгөх	
15	Тайланд гүйцэтгэсэн ажилтай холбоотой нотлох баримтыг бүрэн хавсаргах шаардлагатай.	

БАРИМТЛАХ ХУУЛЬ ТОГТООМЖ, СТАНДАРТЫН ШААРДЛАГА

Хүснэгт 20: Хуулийн заалтууд

№	Хуулиуд	Батлагдсан огноо, дагаж мөрдөх заалт
1	Газрын тосны тухай	2014.07.01
2	Газрын тосны бүтээгдэхүүний тухай	2005.07.01
	3 дугаар зүйл	3.1.Монгол Улсын нутаг дэвсгэрт газрын тосны бүтээгдэхүүний импорт, үйлдвэрлэл, худалдаа, тээвэрлэлт, хадгалалтын үйл ажиллагаа эрхэлж байгаа иргэн, хуулийн этгээдэд энэ хууль үйлчилнэ
	8 дугаар зүйл	Газрын тосны бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэх
	9 дүгээр зүйл.	Газрын тосны бүтээгдэхүүнийг худалдах
	10 дугаар зүйл	Газрын тосны бүтээгдэхүүнийг тээвэрлэх
	12 дугаар зүйл.	Газрын тосны бүтээгдэхүүний холбоотой үйл ажиллагаа эрхлэгчдийн нийтлэг үүрэг 12.1 Газрын тосны бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэгч, худалдагч, бүтээгдэхүүн хадгалж байгаа этгээд дахин ашиглахаа больсон агуулах, сав, тоног төхөөрөмжийг зайлуулах, газрын тосны бүтээгдэхүүний үлдэгдлийг цэвэрлэх, газрыг тэгшилж хөрсийг хэвийн байдалд оруулан хүн амын эрүүл мэнд, байгаль орчинд хоргүй болгох, бохирдсон болон эвдэрч гэмтсэн газрын хөрсийг нөхөн сэргээж ургамалжуулах үүрэгтэй.
	13 дугаар зүйл	Газрын тосны бүтээгдэхүүний нөөц
	14 дүгээр зүйл	Газрын тосны бүтээгдэхүүний импорт, үйлдвэрлэл, худалдаа, тээвэрлэлт, хадгалалтад тавих хяналт
	15 дугаар зүйл.	Хууль зөрчигчид хүлээлгэх хариуцлага
3	Газрын тухай	2002.06.07
	34 дүгээр зүйл	Газар эзэмших гэрээ, түүнийг байгуулах журам
	35 дугаар зүйл	Газар эзэмшигчийн эрх үүрэг
	50 дугаар зүйл	Газрыг үр ашигтай, зөв зохистой ашиглах, хамгаалах нийтлэг шаардлага
	55 дугаар зүйл	Газрын хэвлийг зохистой ашиглах, хамгаалах
	58 дүгээр зүйл	Газрын төлөв байдал, чанарын улсын хянан баталгаа, түүнийг гаргах
4	Газрын төлбөрийн тухай	1997.04.24
	7 дугаар зүйл	Газрын төлбөрийн хувь хэмжээ
	10 дүгээр зүйл	Газрын төлбөрийг төлөх, тайлагнах
5	Химийн хорт болон аюултай бодисын тухай	2006.05.25
	8 дугаар зүйл	Химийн хорт болон аюултай бодисоос хамгаалахад тавигдах үндсэн шаардлага
	10 дугаар зүйл	Химийн хорт болон аюултай бодис хадгалахад тавигдах үндсэн шаардлага
	12 дугаар зүйл	Химийн хорт болон аюултай бодис тээвэрлэхэд

	13 дүгээр зүйл	Химийн хорт болон аюултай бодис ашиглахад
	14 дүгээр зүйл	Химийн хорт болон аюултай бодис устгахад
	17 дугаар зүйл	Эрсдэлийн үнэлгээ
6	Галын аюулгүй байдлын тухай	2015.07.02
	17 дугаар зүйл	Галын аюулгүй байдлыг хангах талаар аж ахуйн нэгж байгууллагын эрх, үүрэг
	18 дугаар зүйл	Галын аюулгүй байдлыг хангах үндэслэл 19-р зүйл: Галын аюулгүй байдлыг хангах талаар тавих нийтлэг шаардлага
	21 дүгээр зүйл	Барилга байгууламжийн, объектын зураг төсөл зохиох, хянахад галын аюулгүй байдлыг хангах шаардлага
7	Гамшгаас хамгаалах тухай	2017.02.02
	6 дугаар зүйл	Гамшгийн өмнөх үйл ажиллагаа
	8 дугаар зүйл	Гамшгаас хамгаалах үйл ажиллагааг төлөвлөх
	9 дүгээр зүйл	Гамшгийн эрсдэлийг бууруулах
	10 дугаар зүйл	Гамшгаас хамгаалах бэлэн байдлыг хангах
	15 дугаар зүйл	Гамшгийн үеийн үйл ажиллагаа
	16 дугаар зүйл	Гамшгийн харилцаа холбоо, зарлан мэдээллийг зохион байгуулах
	17 дугаар зүйл	Голомтын бүс тогтоох
	18 дугаар зүйл	Эрэн хайх, аврах
	19 дүгээр зүйл	Хүч хэрэгсэл дайчлан гаргах, нүүлгэн шилжүүлэх
	20 дугаар зүйл	Гамшгийн хор уршгийг арилгах
	34 дүгээр зүйл	Хуулийн этгээдийн эрх, үүрэг
8	Соёлын өвийг хамгаалах тухай	2014.05.15
	27 дугаар зүйл	Соёлын өвийн судалгаа
	37 дугаар зүйл	Соёлын өвийг хамгаалах тогтолцоо
	38 дугаар зүйл	Соёлыг өвийг хамгаалахтай холбоотой хориглох үйл ажиллагаа
	40 дүгээр зүйл	Иргэн, аж ахуйн нэгж, байгууллагыг урамшуулах
9	Хог хаягдлын тухай	2017.05.12
	10 дугаар зүйл	Хог хаягдлын талаар иргэн, аж ахуйн нэгж, байгууллагын эрх, үүрэг
	14 дүгээр зүйл	Энгийн хог хаягдлыг цэвэрлэх, цуглуулах, тээвэрлэх
	15 дугаар зүйл	Хогийн саванд тавигдах шаардлага
	16 дугаар зүйл	Энгийн хог хаягдал сэргээн ашиглах, дахин боловсруулах, устгах, булшлах
	17 дугаар зүйл	Энгийн хог хаягдлыг сэргээн ашиглах, дахин боловсруулах, устгах, булшлах байгууламжийн ерөнхий шаардлага
	18 дугаар зүйл	Төвлөрсөн цэгт хог хаягдлыг булшлах
20 дугаар зүйл	Хог хаягдлын төвлөрсөн цэгт хориглох үйл ажиллагаа	

	21 дүгээр зүйл	Аюултай хог хаягдал үүсгэгч болон тээвэрлэх, цуглуулах, хадгалах, дахин боловсруулах, устгах үйл ажиллагаа эрхлэгчийг бүртгэх
	22 дугаар зүйл	Аюултай хог хаягдлыг савлах
	23 дугаар зүйл	Аюултай хог хаягдлыг эх үүсвэр дээр түр хадгалах
	24 дүгээр зүйл	Аюултай хог хаягдлыг тээвэрлэх
	25 дугаар зүйл.	Аюултай хог хаягдал хадгалах, дахин боловсруулах, устгахад тавигдах шаардлага
	26 дугаар зүйл	Аюултай хог хаягдлыг цуглуулах, хадгалах, дахин боловсруулах, устгах үйл ажиллагаа эрхлэх
10	Хөдөлмөрийн аюулгүй байдал, эрүүл ахуйн тухай	2008.05.22
	13 дугаар зүйл	Галын аюулгүй байдалд тавигдах шаардлага
	14 дүгээр зүйл	Эрүүл мэндийн үзлэг
	15 дугаар зүйл	Ажилтныг ажлын тусгай хувцас, хамгаалах хэрэгслээр хангах
	17 дугаар зүйл	Хөдөлмөрийн аюулгүй байдал, эрүүл ахуйн болон мэргэжлийн сургалт
	28 дугаар зүйл	Хөдөлмөрийн аюулгүй байдал, эрүүл ахуйн талаар ажил олгогчийн эрх, үүрэг
11	Эрүүл ахуйн тухай	2016.02.04
	6 дугаар зүйл	Ажлын байранд тавигдах эрүүл ахуйн шаардлага
	7 дугаар зүйл	Үйлдвэрлэл, үйлчилгээнд тавигдах эрүүл ахуйн шаардлага
	13 дугаар зүйл	Аж ахуйн нэгж, байгууллагын эрх үүрэг
12	Барилгын тухай	2016.02.05
	11 дүгээр зүйл	Барилгын үйл ажиллагааны зарчим
	12 дүгээр зүйл	Барилгын зураг төсөлд тавих шаардлага
	14 дүгээр зүйл	Барилга байгууламжид тавих шаардлага
	19 дүгээр зүйл	Барилгын үйл ажиллагааны тусгай зөвшөөрөл болон бусад зүйл, заалтууд

Хүснэгт 21: Төрийн эрх бүхий байгууллагаас гаргасан дүрэм, журмууд

Д.д	Нэр	Батлагдсан огноо
1	Байгаль орчинд нөлөөлөх байдлын үнэлгээний аргачилсан заавар	БОАЖСайд, 2010-01-04, А-117
2	Байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөө боловсруулах, хянан батлах, тайлагнах журам	БОНХАЖСайд, 2014-01-06, А-05
3	Байгаль орчныг хамгаалах, нөхөн сэргээлтийн баталгааны тусгай дансны гүйлгээнд хяналт тавих	БОНХАЖСайд, 2014-01-06, А-04
4	Байгаль орчны нөлөөлөх байдлын үнэлгээнд олон нийтийн оролцоог хангах тухай журам	БОНХАЖСайд, 2014-01-06, А-03
5	Усны сан бүхий газар, усны эх үүсвэрийн онцгой болон энгийн хамгаалалтын, эрүүл ахуйн бүсийн дэглэмийг мөрдөх журам	БОНХАЖСайд, БХБСайд хамтарсан, 2015-06-05, А230/127
6	Ус ашиглалт, хэрэглээг тоолууржуулах журам	БОНХАЖСайд, 2013-05-16, А/156
7	Нэгж бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэх, ажил гүйцэтгэх, үйлчилгээ үзүүлэхэд зарцуулах усны норм батлах тухай	БОНХАЖСайд, 2015-07-30, А/301
8	Уул уурхайн үйл ажиллагааны улмаас эвдрэлд орсон газарт техникийн болон биологийн нөхөн сэргээлт хийх аргачлал	БОНХАЖСайд, 2015-03-30, А/138
9	Химийн хорт болон аюултай бодис хадгалах, тээвэрлэх, ашиглах, устгах журам	БОАЖСайд, ЭМСайд, ОБЕГ-ын даргын хамтарсан, 2009-02-03, 28/40/29
10	Ил уурхайн аюулгүй ажиллагааны нийтлэг дүрэм	ҮХСайд, 2003-06-03, №98
11	Нөхөн сэргээлт хийсэн газрыг хүлээн авсан тухай актын загвар батлах тухай	БОНХАЖСайд, 2015-12-16, А/419
12	Хог хаягдлын улсын тоо бүртгэл хөтлөх, тайлагнах журам	БОНХАЖСайд, 2014-04-09, А/116
13	Ашигт малтмалын баялгийн урьдчилсан үнэлгээ, ашигт малтмалын ордын нөөцийг ашиглах боломжийн урьдчилсан үнэлгээ, уул уурхайн төслийн техник, эдийн засгийн үндэслэлд тавигдах үндсэн шаардлагууд ба техник, эдийн засгийн үндэслэл хүлээн авах журам	ЭБЭХСайд, 2012-04-17, №074
14	Уул уурхайн үйл ажиллагааны улмаас эвдрэлд орсон газрыг нөхөн сэргээх ажлын зардлын үнэлгээ тооцох аргачлал	БОНХАЖСайд, ЭБЭХСайдын хамтарсан, 2010-05-17, А-132/112
Засгийн газрын тогтоол		
1	Байгаль орчныг хамгаалах, нөхөн сэргээх арга хэмжээнд зарцуулах төлбөрийн орлогын хэсгийг бүрдүүлэх, зарцуулах, тайлагнах журам	2014-02-14, №43
2	Хог хаягдлыг бууруулах, цуглуулах, тээвэрлэх, хадгалах, дахин боловсруулах, эргүүлэн ашиглах, устгах үйл ажиллагаа эрхэлсэн болон хаягдалгүй технологи нэвтрүүлсэн иргэн, аж ахуйн нэгж, байгууллагыг сурталчилж, урамшуулал олгох журам батлах тухай	2015-06-29, №263
3	Аюултай хог хаягдлын жагсаалт батлах тухай	2015-06-29, №264
4	Усны нөөц ашигласны төлбөрийн хувь хэмжээг тогтоох, хөнгөлөх тухай	2013-09-21, №326
Агентлагийн даргын тушаал		
1	Ашигт малтмал ашиглах үйл ажиллагааны төлөвлөгөө, тайлан, мэдээ хүлээн авах заавар	АМГ-ын дарга, 2015-11-20, А/98
2	Газрын төлөв байдал, чанарын хянан баталгаа хийх журам	ГХГЗЗГ-ын дарга, 2013-06-28, А/174

№	Стандартын нэр	Монгол Улсын стандарт
Байгаль орчинтой холбоотой стандартууд		
1	Байгаль орчны удирдлагын тогтолцоо: Шаардлага, хэрэглэх арга зүйн заавар	MNS ISO14001:2016
2	Байгаль орчны менежмент: Байрласан газар ба байгууллагын талаарх байгаль орчны үнэлгээ	MNS ISO14015:2005
3	Хөрсний чанар. Хөрс бохирдуулагч бодис, элементүүдийн зөвшөөрөгдөх дээд хэмжээ	MNS 5850:2008
4	Нэг наст цэцэг тарих арга	MNS 6259:2011
5	Зүлэгжүүлэх талбай бэлтгэх, үр тарих, арчлах	MNS 6260:2011
6	Өрлийн суулгац, Техникийн шаардлага	MNS 6509:2015
7	Барилга, байгууламж, инженерийн шугам сүлжээг төлөвлөхөд ногоон байгууламжийн ойртох зай хэмжээ	MNS 5973:2009
8	Шилмүүст төрлийн модны суулгац, Техникийн шаардлага	MNS 6139:2010
9	Мод, сөөгний тарьц. Техникийн шаардлага	MNS 6140:2010
10	Навчит төрлийн модны суулгац. Техникийн шаардлага	MNS 6141:2010
11	Ахуйн хог хаягдал. Тээвэрлэлт, ангилал, ерөнхий шаардлага	MNS 5344:2003
12	Хүрээлэн буй орчин. Усны чанар. Хаягдал ус. Ерөнхий шаардлага	MNS 4943:2015
13	Хүрээлэн буй орчин. Эрүүл мэндийг хамгаалах. Аюулгүй байдал. Ундны ус. Эрүүл ахуйн шаардлага, чанар, аюулгүй байдлын үнэлгээ	MNS 0900:2010
14	Унд, ахуйн зориулалттай усны төвлөрсөн хангамжийн эх булгийг сонгох журам ба эрүүл ахуйн шаардлага	MNS 0899:1992
15	Агаарын чанар. Техникийн ерөнхий шаардлага	MNS 4585-2007
16	Агаарт байх бохирдуулагч бодисын хүлцэх хэм хэмжээ. Техникийн ерөнхий шаардлага	MNS 5885:2008
17	Байгаль орчин. Эвдэрсэн газрын нөхөн сэргээлт, нэр томьёо тодорхойлолт	MNS 5914:2008
18	Байгаль орчин. Уул уурхайн үйл ажиллагаагаар эвдэрсэн газрын ангилал	MNS 5915:2008
19	Байгаль орчин. Газар шорооны ажлын үед үржил шимт хөрс хуулалт, хадгалалт	MNS 5916:2008
20	Байгаль орчин. Уул уурхайн үйл ажиллагаанаас үүдэн эвдэрсэн газрын нөхөн сэргээлт. Техникийн ерөнхий шаардлага	MNS 5917:2008
21	Байгаль орчин. Эвдэрсэн газрыг ургамалжуулах. Техникийн ерөнхий шаардлага	MNS 5918:2008
22	Байгаль орчин. Эвдэрсэн газарт хучилт хийх хөрс. Техникийн шаардлага.	MNS 5919:2008
23	Усан орчны чанарын үзүүлэлт. Ерөнхий шаардлага.	MNS 4586 : 1998
24	Хөрс. Шинжилгээний дээж авахад тавигдах ерөнхий шаардлага	MNS 3298 : 1991
Аюулгүй ажиллагаа, хөдөлмөр хамгааллын стандартууд		
1	Хөдөлмөрийн аюулгүй ажиллагаа, эрүүл ахуй: ерөнхий шаардлагууд	MNS 4968:2000
2	Хөдөлмөрийн аюулгүй ажиллагаа, эрүүл ахуй. Ажлын байрны орчин. Эрүүл ахуйн шаардлага	MNS 4990:2000
3	Хөдөлмөрийн аюулгүй ажиллагаа. Эрүүл ахуй. Нэр томьёо, тодорхойлолт	MNS 4967:2000
4	Хөдөлмөрийн аюулгүй ажиллагаа. Эрүүл ахуйн сургалтын зохион байгуулалт үндсэн дүрэм.	MNS 4969:2000

5	Цахилгааны аюулгүй ажиллагаа: Ерөнхий шаардлага	MNS 5390:2004
6	Хөдөлмөрийн аюулгүй байдал, үйлдвэрлэлийн эрүүл ахуй. Цахилгааны аюулгүй ажиллагаа. Хамгаалах газардуулга тэгшлэлт	MNS 5146:2002
7	Хөдөлмөрийн аюулгүй байдал, үйлдвэрлэлийн эрүүл ахуй. Ачих буулгах ажлын аюулгүй ажиллагааны ерөнхий шаардлага	MNS 5079:2001
8	Хөдөлмөрийн аюулгүй ажиллагаа, эрүүл ахуй. Шуугианы норм, аюулгүй ажиллагааны ерөнхий шаардлага	MNS 5002:2000
9	Хөдөлмөр хамгаалал. дохионы өнгө, аюулгүй ажиллагааны тэмдгүүд	MNS 0012-4-002:1985
10	Хөдөлмөр хамгаалал. Аюулгүй ажиллагааны тэмдэг ба дохионы өнгө	MNS 4643:1998
11	Хөдөлмөрийн хамгаалах хэрэгсэлд тавих ерөнхий шаардлага	MNS 4931:2000
12	Хамгаалалтын хувцас. Ерөнхий шаардлага	MNS ISO 13688:2000
13	Нүд хамгаалах хэрэгсэл-тайлбар толь	MNS ISO 4007-2000
14	Толгой хамгаалах хэрэгсэл. Сонсгол хамгаалах хэрэгсэл. Чихэвч, бөглөө	MNS 5388:2004
15	Толгой хамгаалах хэрэгсэл. Нүд хамгаалах хэрэгсэл. Нүдний шил	MNS 5389:2004
16	Толгой хамгаалах хэрэгсэл. Дуулга	MNS 5621:2006
17	Толгой хамгаалах хэрэгсэл. Нүүрэвч	MNS 5624:2006
18	Амьсгалын замыг хамгаалах хэрэгсэл /хошуувч, шүүлтүүртэй баг, тусгаарласан агаартай бүтэн баг/	MNS 5620:2006
19	Гарны хамгаалалт. Бээлий	MNS 5622:2011
20	Хөлний хамгаалалт. Ажлын тусгай гутал	MNS 5623:2006
21	Галын аюулаас хамгаалах нийтлэг асуудал. Галын ангилал	MNS 4284:2006
22	Галын техник. Нэр томъёо тодорхойлолт	MNS 0639:1989
23	Гал түймрээс хамгаалах. Аж ахуйн нэгж, байгууллага, барилга байгууламжид гал унтраах анхан шатны багаж хэрэгслийн зайлшгүй байх шаардлага	MNS 5566:2005
24	Автомашин зогсоол. Ангилал. Ерөнхий шаардлага	MNS 5342:2003
25	Хөдөлмөрийн аюулгүй ажиллагаа, эрүүл ахуй: гадна хог хаягдалд анализ хийх ерөнхий шаардлага	MNS 5010:2001

№	Хуулийн нэр	Зүйл, заалт	Төслийн үйл ажиллагааны хүрээнд хамаарах гол хуулийн заалтууд
1	Байгаль орчныг хамгаалах тухай	<p>7 дугаар зүйл. Байгаль орчны үнэлгээ</p> <p>10¹ дүгээр зүйл. Байгаль орчны аудит</p> <p>31 дүгээр зүйл. Аж ахуйн нэгж, байгууллагын үүрэг</p>	<p>1.Байгаль орчны унаган төрхийг хадгалах, түүний тэнцэл алдагдахаас сэргийлэх арга хэмжээ боловсруулж хэрэгжүүлэх, байгалийн баялгийн ашиглалтыг зохицуулах зорилгоор байгалийн баялгийн нөөцийн үнэлгээ болон байгаль орчинд нөлөөлөх байдлын үнэлгээг тус тус хийнэ.</p> <p>2.Байгалийн баялгийг үйлдвэрлэлийн зориулалтаар ашиглахыг хүсч байгаа иргэн, аж ахуйн нэгж, байгууллага энэ зүйлийн 1 дэх хэсэгт заасан үнэлгээг өөрийн зардлаар хийлгэх буюу үнэлгээг урьд нь тогтоосон бол түүнийг гүйцэтгэсний зардлыг төлнө.</p> <p>1.Байгаль орчны аудитыг байгалийн нөөц, баялгийг ашиглан үйлдвэрлэл, үйлчилгээ эрхэлж байгаа аж ахуйн нэгж, байгууллага нь хоёр жил тутам хийлгэж, холбогдох дүгнэлт, зөвлөмж гаргуулан хэрэгжүүлэх бөгөөд зөвлөмжид заасан хугацаанд тайлангаа аймаг, нийслэлийн байгаль орчны албанд хүргүүлнэ.</p> <p>1/байгаль орчныг хамгаалах тухай хууль тогтоомж, Засгийн газар, нутгийн өөрөө удирдах байгууллага болон Засаг даргын шийдвэр, улсын байцаагч, байгаль хамгаалагчийн шаардлагыг биелүүлэх; 2/эрх бүхий байгууллагаас баталсан байгаль орчны холбогдолтой стандарт, хэм хэмжээ, дүрэм, журмыг чанд сахин биелүүлж, дотоодын хяналтыг хэрэгжүүлэх; 3/үйлдвэрлэл, үйлчилгээ эрхлэх явцад байгаль орчинд гаргаж байгаа хорт бодис, физикийн хортой нөлөөлөл, хог хаягдлын хэмжээг бүртгэж, тэдгээрийг багасгах, цэвэрлэх талаар авсан арга хэмжээ, хянах төхөөрөмжийн ажиллагааны тухай тайлан мэдээг хугацаанд нь гаргаж холбогдох байгууллагад өгөх; 4/байгаль орчинд сөрөг нөлөөлөл бүхий үйлдвэрлэл, үйлчилгээ эрхэлдэг аж ахуйн нэгж, байгууллага үйл ажиллагааныхаа сөрөг нөлөөллийг бууруулах, зогсоох болон байгаль орчныг хамгаалах, нөхөн сэргээх арга хэмжээний зардлыг жил бүр төсөвтөө тусган хэрэгжүүлэх; 7/бохирдлын эх үүсвэр бүхий аж ахуйн нэгж, байгууллага нь байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөөний хэрэгжилтийг хангах, өөрийн үйлдвэрлэлийн үйл ажиллагааны улмаас байгаль орчинд ялгаруулж байгаа хатуу, шингэн, хийн хаягдлыг хянах ажлыг зохион байгуулж ажиллуулах үүрэг бүхий дотоод хяналтын нэгжтэй байх. 9/өөрийн үйл ажиллагааны улмаас байгаль орчинд учруулсан хохирлыг арилгах, холбогдох байгууллагад мэдэгдэх, байгаль орчны хяналтын улсын байцаагчийн ногдуулсан нөхөн төлбөрийг ажлын 14 хоногт багтаан төлөх; 10/байгаль орчинд хохирол учруулж болох аливаа үйлдлээс татгалзах.</p>
2	Байгаль орчны нөлөөллийн нарийвчилсан үнэлгээний тухай хууль	<p>6 дугаар зүйл. Төлөв байдлын болон хуримтлагдах нөлөөллийн үнэлгээ</p>	<p>6.1.Төсөл хэрэгжүүлэгч нь энэ хуулийн 3.1.4-т заасан үнэлгээг хийлгэж, болзошгүй нөлөөллийг судалсан байна.</p> <p>6.2.Төлөв байдлын үнэлгээг төсөл хэрэгжүүлэгч нь эрх бүхий мэргэжлийн байгууллага болон судалгаа, шинжилгээний байгууллагын оролцоотойгоор хийлгэх бөгөөд шаардлагатай тохиолдолд байгаль орчны асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллагад хандан чиглэл гаргуулна.</p> <p>6.3.Байгаль орчны асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллага нь тодорхой бүс нутаг, сав газарт иргэн, аж ахуйн нэгж, байгууллагаас хэрэгжүүлж байгаа төсөлд энэ хуулийн 3.1.5-д заасан үнэлгээг эрх бүхий мэргэжлийн байгууллагын оролцоотойгоор хийнэ.</p>

			6.5.Хуримтлагдах нөлөөллийн үнэлгээний ажилд шаардагдах зардлыг нөлөөллийн цар хүрээг харгалзан төсөл хэрэгжүүлэгчээс гаргуулна.
		7 дугаар зүйл. Нөлөөллийн үнэлгээ	7.2.Байгаль орчны нөлөөллийн ерөнхий үнэлгээг байгалийн нөөцийг ашиглах, газрын тос болон ашигт малтмал хайх, ашиглах, аж ахуйн зориулалтаар газар эзэмших, ашиглах эрх авах болон төсөл хэрэгжүүлэхээс өмнө хийнэ. 7.3.Төсөл хэрэгжүүлэгч нь холбогдох эрх бүхий байгууллагаар баталгаажсан техник-эдийн засгийн үндэслэл, зураг төсөл, төсөл хэрэгжих нутаг дэвсгэрийн байгаль орчны өнөөгийн төлөв байдлын тодорхойлолт, тухайн сум, дүүргийн Засаг даргын санал болон холбогдох бусад баримт бичгийг бүрдүүлэн энэ хуулийн хавсралтад заасан ангиллын дагуу байгаль орчны асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллага, эсхүл байгаль орчны албанд байгаль орчны нөлөөллийн ерөнхий үнэлгээ хийлгэнэ.
		13 дугаар зүйл. Төсөл, хөтөлбөр хэрэгжүүлэгчийн эрх	13.1.1.стратегийн болон нөлөөллийн үнэлгээ хийлгэх хүсэлтээ эрх бүхий байгууллага, аж ахуйн нэгжид тавих; 13.1.2.төлөв байдлын, стратегийн болон нөлөөллийн нарийвчилсан үнэлгээг хийлгэх аж ахуйн нэгжийг сонгох; 13.1.3.тухайн бодлого, хөтөлбөр, төлөвлөгөө, төслийн техник, технологи, бизнесийн холбоотой зарим шаардлагатай мэдээллийг нууцлахыг стратегийн болон нөлөөллийн үнэлгээг гүйцэтгэх аж ахуйн нэгжээс шаардах.
		20 дугаар зүйл. Хохирлыг нөхөн төлүүлэх	20.1.Байгаль орчны нөлөөллийн үнэлгээ хийлгэлгүйгээр төслийг хэрэгжүүлснээс буюу үнэлгээгээр тавигдсан шаардлагыг зөрчсөний улмаас байгаль орчинд учруулсан хохирлыг байгаль орчны асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллагаас гаргасан аргачлалын дагуу тооцож, гэм буруутай этгээдээр нөхөн төлүүлнэ. 20.2.Байгаль орчны нөлөөллийн нарийвчилсан үнэлгээг буруу хийснээс байгаль орчинд учруулсан хохирлыг байгаль орчны нөлөөллийн нарийвчилсан үнэлгээ хийсэн эрх бүхий аж ахуйн нэгж, байгууллагаар нөхөн төлүүлнэ.
3	Агаарын тухай хууль	9 дүгээр зүйл. Аж ахуйн нэгж, байгууллага, иргэний эрх, үүрэг	9.1.1.агаарын хууль тогтоомж, нутгийн өөрөө удирдах болон төрийн захиргааны байгууллага, Засаг даргын шийдвэр, улсын байцаагчийн шаардлагыг биелүүлэх; 9.1.2.агаар хамгаалахтай холбогдсон дүрэм, журам, бохирдуулах бодисын хаягдлын стандарт, хэм хэмжээний шаардлагыг хангах; 9.1.3.агаарын бохирдлын томоохон суурин эх үүсвэр ашиглан үйлдвэрлэл, үйлчилгээ эрхлэхдээ тухайн эх үүсвэрийн хаягдал, нөлөөллийг хянах дотоод хяналтын багаж хэрэгслээр тоноглох; 9.1.4.аж ахуйн нэгж, байгууллага нь байгаль орчинд нөлөөлөх байдлын нарийвчилсан үнэлгээний тайланд тусгасан орчны хяналт-шинжилгээний хөтөлбөрийн дагуу дотоод хяналтыг явуулах; 9.1.5.аж ахуйн нэгж, байгууллага нь агаарын бохирдлын эх үүсвэрийн дотоод хяналтын болон холбогдох бусад тайлан, мэдээг энэ хуулийн 12.5-д заасан журмын дагуу мэргэжлийн албаны орон нутаг дахь салбарт гаргаж өгөх; 9.1.6.агаар хамгаалах талаар мэргэжлийн байгууллагаас арга зүйн туслалцаа, зөвлөгөө авах; 9.1.7.агаарын бохирдлыг бууруулах талаарх холбогдох хууль тогтоомжийг дагаж мөрдөх;

			<p>9.1.8.агаарын чанарыг сайжруулах бүсэд түүхий нүүрс болон агаар бохирдуулах бусад зүйл шатаахгүй байх;</p> <p>9.1.9.агаарын бохирдлыг бууруулах техник, технологи, шингэрүүлсэн хийн түлш, бусад эх үүсвэрийг ашиглах;</p> <p>9.1.10.иргэн, аж ахуйн нэгж, байгууллагын явуулж байгаа үйл ажиллагаа нь агаар бохирдуулж, улмаар хүний эрүүл мэндэд сөргөөр нөлөөлөх түвшинд хүрсэн бол холбогдох байгууллагад шаардлага тавих, гомдол мэдүүлэх, мэдэгдэх;</p> <p>9.1.11.хуульд заасан бусад эрх, үүрэг.</p>
		16 дугаар зүйл. Агаарын чанарыг сайжруулах бүсэд хориглох зүйл	<p>16.1.1.зориулалтын бус газарт хог хаягдал хаях, ил задгай шатаах;</p> <p>16.1.2.агаар бохирдуулах бодис ялгаруулдаг үйлдвэрлэл, үйлчилгээ эрхлэх;</p> <p>16.1.3.энэ хуулийн 6.1.6-д заасан урамшуулал бүхий цахилгаан эрчим хүчийг ахуйн зориулалтаас бусад хэлбэрээр ашиглах;</p> <p>16.1.4.стандартын шаардлага хангаагүй цахилгаан халаах хэрэгсэл ашиглах;</p> <p>16.1.5.түүхийн нүүрс болон агаар бохирдуулах бусад хаягдал зүйлс шатаах.</p>
		18 дугаар зүйл. Агаарын бохирдлын томоохон суурин эх үүсвэр ашиглах зөвшөөрөл	<p>18.1.Аж ахуйн нэгж, байгууллага, иргэн агаарын бохирдлын томоохон суурин эх үүсвэр ашиглаж үйлдвэрлэл, үйлчилгээ эрхлэхдээ мэргэжлийн албаар дүгнэлт гаргуулан сум, дүүргийн Засаг даргаас зөвшөөрөл авна.</p> <p>18.2.Энэ хуулийн 18.1-д заасан зөвшөөрөлд тухайн эх үүсвэрээс агаарт гаргах бохирдуулах бодисын зөвшөөрөгдөх хаягдал, үзүүлэх физикийн сөрөг нөлөөллийн зөвшөөрөгдөх дээд хэмжээг зааж, агаар хамгаалах талаар авах арга хэмжээ, хууль тогтоомжид заасан бусад шаардлагыг тусгана.</p>
4	Усны тухай хууль	6 дугаар зүйл. Усны хяналт-шинжилгээний сүлжээ	<p>6.1.Байгаль орчны асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллага нь усны нөөц, горим, чанарын төлөв байдал, өөрчлөлтөд байнгын ажиглалт, хэмжилт, судалгаа шинжилгээ хийж, үнэлгээ өгөх, мэдээллээр хангах зорилго бүхий усны хяналт-шинжилгээний нэгдсэн сүлжээг зохион байгуулж ажиллуулна.</p> <p>6.2.Усны хяналт-шинжилгээний улсын нэгдсэн сүлжээ байнгын ажиллагаатай дараах хэсгээс бүрдэнэ:</p> <p>6.2.1.улсын хяналт-шинжилгээний сүлжээ;</p> <p>6.2.2.сав газрын хяналт-шинжилгээний нэгж;</p> <p>6.2.3.аж ахуйн нэгж, байгууллагын дотоод хяналтын цэг.</p> <p>6.3.Байгаль орчны асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллага усны хяналт-шинжилгээний хөтөлбөр, усны шинжилгээний аргачлалыг баталж, мэргэжлийн удирдлагаар хангах бөгөөд хяналт-шинжилгээний хөтөлбөрт усны сан бүхий газар, газрын доорх усны ордын нэр, хяналт-шинжилгээний харуул, өртөө, цооногийн тоо, байршил, шинжилгээний төрөл, арга зүй, хариуцан гүйцэтгэгчийг тус тус заана.</p>
		22 дугаар зүйл. Усны нөөцийг хамгаалах	<p>22.1.Усны нөөцийг хомсдох, бохирдохоос хамгаалах, үер, усны гамшгаас сэргийлэх зорилгоор усны сан бүхий газар, усны эх үүсвэрт онцгой болон энгийн хамгаалалтын, эрүүл ахуйн бүс тогтооно.</p> <p>22.2.Усны сан бүхий газрын эргээс 50 метрээс доошгүй зайд болон гол мөрний татамд онцгой хамгаалалтын бүс тогтооно.</p>

			<p>22.2.1.Онцгой хамгаалалтын бүсэд барилга, байгууламж барих, газар хагалах, тэсэлгээ хийх, газар тариалан эрхлэх, ашигт малтмал хайх, олборлох, зэгс, шагшуурга, мод огтлох, элс, хайрга, чулуу авах, байгалийн ургамлыг үйлдвэрлэлийн зориулалтаар түүж бэлтгэх, мал угаах болон хөдөө аж ахуйн бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэх цэг байгуулахыг хориглоно.</p> <p>22.3.Усны сан бүхий газрын эргээс 200 метрээс доошгүй зайд энгийн хамгаалалтын бүс, ус хангамжийн эх үүсвэрээс 100 метрээс доошгүй зайд эрүүл ахуйн бүс тогтооно.</p> <p>22.4.Усны сан бүхий газар, усны эх үүсвэрийн онцгой болон энгийн хамгаалалтын, эрүүл ахуйн бүсийн дэглэмийг мөрдөх журмыг байгаль орчны болон газрын харилцааны асуудал эрхэлсэн Засгийн газрын гишүүн батлах бөгөөд энэ журмаар онцгой болон энгийн хамгаалалтын, эрүүл ахуйн бүсийн зааг, бүсэд мөрдөх дэглэмийг тогтооно.</p> <p>22.6.Иргэн, аж ахуйн нэгж, байгууллага энэ хуулийн 22.4-т заасан дэглэм зөрчихийг хориглоно.</p>
		<p>24 дүгээр зүйл. Усны нөөцийг бохирдохоос хамгаалах</p>	<p>24.1.Усны сан бүхий газарт цацраг идэвхт болон химийн хорт бодис, халдвар үүсгэгч, хог хаягдал, бохир ус хаях, хадгалах, машин техник, бохир зүйлс угаахыг хориглоно.</p> <p>24.4.Ус ашиглагч иргэн, аж ахуйн нэгж, байгууллага нь ахуйн бохир ус зайлуулах цэгээ эрүүл мэндийн болон байгаль орчны асуудал эрхэлсэн Засгийн газрын гишүүний тогтоосон журмын дагуу ус тусгаарлагчаар тусгаарлаж тохижуулсан байна.</p> <p>24.5.Хаягдал ус зайлуулах зөвшөөрлийг усны мэдээллийн санд бүртгэнэ.</p> <p>24.6.Хаягдал ус зайлуулах зөвшөөрөлд заасан хэмжээнээс болон хаягдал усны стандартаас хэтэрсэн бохир усыг удаа дараа хаясан нь ус ашиглах эрхийг цуцлах үндэслэл болно.</p> <p>24.7.Энэ хуулийн 24.2-т заасан хаягдал ус хаях, зайлуулах зөвшөөрлийн бичгийн загварыг байгаль орчны болон хот, суурины ус хангамж, ариутгах татуургын асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллага батална.</p>
		<p>28 дугаар зүйл. Ус ашиглагчид олгох зөвшөөрөл</p>	<p>28.1.Иргэн, аж ахуйн нэгж, байгууллага ус ашиглах хүсэлтээ энэ хуулийн 28.4-т заасан этгээдэд гаргана.</p> <p>28.2.Ус ашиглах хүсэлтэд дараах бичиг баримтыг хавсаргана:</p> <p>28.2.1.Ашиглах усны эх үүсвэр, эсхүл рашааны эх булаг, түүний байршлыг харуулсан зураг;</p> <p>28.2.2.Ус, рашааны нөөц, чанар, найрлагыг тогтоосон хайгуул, судалгааны тайлан, ашиглах боломжит нөөцийн талаарх дүгнэлт;</p> <p>28.2.3.Хоногт ашиглах усны хэмжээ, зориулалт;</p> <p>28.2.4.Барилга байгууламжийн зураг, төсөл;</p> <p>28.2.5.Үйлдвэрлэлийн хүчин чадал, техник, эдийн засгийн үзүүлэлт;</p> <p>28.2.6.Байгаль орчинд нөлөөлөх байдлын үнэлгээний тайлан, дүгнэлт.</p> <p>28.4.Хоногт 100 шоо метрээс их ус ашиглах, эрчим хүч, усан тээврийн зориулалтаар ашиглуулах дүгнэлтийг байгаль орчны асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллага, 50-100 шоо метр ус болон усан орчин ашиглуулах дүгнэлтийг сав газрын захиргаа, 50 шоо метр хүртэлх ус ашиглуулах, хурын ус хуримтлуулж, хөв, цөөрөм байгуулах, суваг, шуудуу татах дүгнэлтийг аймаг, нийслэлийн байгаль орчны алба тус тус гаргана.</p> <p>28.5.Энэ хуулийн 28.4-т заасан этгээд ус ашиглах тухай хүсэлтийг хүлээн авснаас хойш ажлын 15 өдрийн дотор дүгнэлт гаргана.</p>

		<p>28.6.Энэ хуулийн 28.4-т заасан дүгнэлтийг үндэслэн ус ашиглах зөвшөөрлийг хоногт 100 шоомтрээс их ус ашиглах тохиолдолд сав газрын захиргаа, хоногт 50-100 шоо метр ус ашиглахад аймаг, нийслэлийн байгаль орчны алба, хоногт 50 шоомтрээс бага ус ашиглахад сум, дүүргийн Засаг дарга олгож, усны мэдээллийн санд бүртгэнэ.</p> <p>28.7.Хүн амын төвлөрсөн ус хангамжийн эх үүсвэрийн ус хангагч байгууллага нь байгаль орчны асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллагаар дүгнэлт гаргуулж, сав газрын захиргаанаас ус ашиглах зөвшөөрөл авна.</p> <p>28.8.Иргэн, аж ахуйн нэгж, байгууллагад ус ашиглах зөвшөөрлийг 10 хүртэл жилийн хугацаагаар олгож, гэрээгээр хүлээсэн үүргээ бүрэн биелүүлж ирсэн ус ашиглагчийн эрхийг тухай бүр 5 хүртэл жилээр сунгана.</p> <p>28.9.Стратегийн ач холбогдол бүхий ашигт малтмалын ордыг ашиглах зориулалт бүхий ус ашиглах зөвшөөрлийн хугацаа нь ашиглалтын тусгай зөвшөөрлийн хугацаатай адил байна.</p> <p>28.10.Иргэн, аж ахуйн нэгж, байгууллагын газар эзэмших эрх нь өөрийн эзэмшлийн газар дахь ус ашиглах эрхийг төлөөлөхгүй.</p> <p>28.11.Энэ хуулийн 28.6-д заасан зөвшөөрлийг үндэслэн ус ашиглах эрхийн бичиг олгож, гэрээ байгуулснаар иргэн, аж ахуйн нэгж, байгууллагын ус ашиглах эрх үүснэ.</p> <p>28.12.Иргэн, аж ахуйн нэгж, байгууллага усны нөөцийг гэрээний үндсэн дээр хамтран ашиглаж болно.</p> <p>28.13.Улсын төсвийн хөрөнгөөр судалж тогтоосон усны нөөцийг ашиглах тохиолдолд усны эрэл, хайгуул, судалгааны зардлыг ус ашиглагчаар эргүүлэн төлүүлнэ.</p> <p>28.14.Аж ахуйн нэгжийн өөрийн хөрөнгөөр олж илрүүлсэн усны ашиглалтын нөөцийн баталгаажуулсан хэмжээ нь зөвхөн тухайн аж ахуйн нэгжийн хэрэгжүүлэх төслийн үргэлжлэх хугацаа болон ашигтай ажиллах нөхцөлийг хангахаар байгаа тохиолдолд ус ашиглах эрхийг бусад аж ахуйн нэгжид давхардуулан олгохгүй.</p> <p>28.15.Аж ахуйн нэгжийн өөрийн хөрөнгөөр олж илрүүлсэн усны ашиглах боломжит нөөц нь тухайн хэрэгжүүлэх төслийн усны хэрэгцээг бүрэн хангаж, илүү гарах нөхцөлд байгаль орчны асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллагын дүгнэлтийг үндэслэн бусад аж ахуйн нэгжийн хэрэгцээнд ашиглуулах бөгөөд усны эрэл, хайгуулын нийт зардлаас зөвхөн тухайн аж ахуйн нэгжид нийлүүлэх усны эрэл, хайгуулын ажилд зарцуулсан зардлыг нөхөн төлүүлж болно.</p> <p>28.16.Энэ хуулийн 28.14, 28.15 дахь хэсэг нь унд, ахуйн болон байгаль хамгааллын зориулалтаар ашиглах усны харилцаанд хамаарахгүй.</p> <p>28.17.Ус ашиглуулах дүгнэлт гаргах үйлчилгээний хөлс, ус ашиглах эрхийн бичиг, гэрээний загварыг байгаль орчны асуудал эрхэлсэн Засгийн газрын гишүүн батална.</p> <p>28.18.Ус ашиглуулах дүгнэлт, холбогдох зөвшөөрөлгүйгээр ус ашиглах, дур мэдэн цооног гаргахыг хориглоно.</p> <p>28.19.Байгальд халтай технологи бүхий үйлдвэр, үйлчилгээний газарт ус ашиглуулах дүгнэлт гаргахыг хориглоно.</p>
--	--	---

		29 дүгээр зүйл. Ус ашиглах гэрээ байгуулах, цуцлах	<p>29.3.Иргэн, аж ахуйн нэгж, байгууллагатай байгуулсан ус ашиглах гэрээг дараах тохиолдолд зөвшөөрөл олгогчийн санаачилгаар хугацаанаас нь өмнө цуцална:</p> <p>29.3.1.Ус ашиглагчийн үүрэг болон гэрээнд заасан үүргээ биелүүлээгүй;</p> <p>29.3.2.байгаль орчныг хамгаалах тухай болон усны тухай хууль тогтоомж зөрчсөн;</p> <p>29.3.3.Ус ашигласны болон бохирдуулсны төлбөрийг тогтоосон хугацаанд нь төлөөгүй;</p> <p>29.3.4.Усны эх үүсвэрийг бохирдуулсан;</p> <p>29.3.5.Усны тоолуур болон тохиргооны тоног төхөөрөмж суурилуулаагүй буюу ашигласан усны тооцоог хуурамчаар тооцсон;</p> <p>29.3.6.Сав газрын захиргааны шийдвэрээр.</p> <p>29.4.Хүн амын ус хангамжийн аюулгүй байдлыг хангах үүднээс тухайн усны эх үүсвэрээс ашиглаж байгаа бусад ус ашиглагчийн эрхийг төр өөрийн санаачилгаар цуцалж болно.</p>
5	Байгалийн ургамлын тухай хууль	7 дугаар зүйл. Ургамлыг хамгаалах	<p>1.Ургамлыг гал түймэр, өвчин, хөнөөлт мэрэгч амьтан, хөнөөлт шавж болон хүний үйл ажиллагааны сөрөг нөлөөллөөс хамгаалах ажлыг бүх шатны Засаг дарга улсын төсвийн хөрөнгөөр, гэрээний дагуу газар эзэмшиж, ашиглаж байгаа иргэн, аж ахуйн нэгж, байгууллага өөрийн хөрөнгөөр хэрэгжүүлнэ.</p> <p>2.Нэн ховор, унаган буюу үлдвэр ургамлын удмын санг хамгаалах зорилгоор ургамлыг тарималжуулах, нутагшуулах ажлыг төрийн захиргааны төв байгууллага мэргэжлийн байгууллагаар гүйцэтгүүлнэ.</p> <p>3.Ургамлыг өвчин, хөнөөлт мэрэгч амьтан, хөнөөлт шавж, хими, биологийн бодисын хортой нөлөөллөөс хамгаалах, хорио цээр тогтоох журмыг хуулиар тогтооно.</p> <p>4.Ургамлыг өвчин, хөнөөлт мэрэгч амьтан, хөнөөлт шавжаас хамгаалахад байгаль орчны асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллага /цаашид *төрийн захиргааны төв байгууллага* гэх/-ын зөвшөөрснөөс бусад химийн бодис хэрэглэхийг хориглоно.</p> <p>5.Нэн ховор ургамал бүхий газрыг тухайн ургамал хамгаалах, нөхөн сэргээхээс бусад зориулалтаар иргэн, аж ахуйн нэгж, байгууллагад эзэмшүүлэхийг хориглоно.</p> <p>6.Харь ургамлыг төрийн захиргааны төв байгууллагын зөвшөөрөлгүйгээр байгальд тарималжуулахыг хориглоно.</p> <p>7.Харь ургамлыг байгальд тарималжуулахад зориулалтын хязгаарлаж битүүмжилсэн талбайг ашиглана.</p>
	Амьтны тухай хууль	6 дугаар зүйл. Амьтныг хамгаалах хэлбэр	<p>6.1.Амьтныг дор дурдсан хэлбэрээр хамгаална:</p> <p>6.1.1.Амьтныг ашиглахад хорио, хязгаарлалт тогтоох;</p> <p>6.1.2.Нэн ховор, ховор амьтныг олон улсын болон Монгол Улсын "Улаан ном", бусад холбогдох гэрээ, конвенцын хавсралтад бүртгэх;</p> <p>6.1.3.Амьтны хэвийн өсөлт үржилтийг хадгалах, тархац нутгийг хамгаалах, нүүдлийн замыг чөлөөтэй байлгах;</p> <p>6.1.4.Амьтны удмын санг хамгаалах, үр хөврөлийг хадгалах;</p> <p>6.1.5.Амьтны нөөц тогтоож, ашиглалтыг зохицуулах;</p> <p>6.1.6.Амьтныг сэргээн нутагшуулах;</p> <p>6.1.7.Үйлдвэрлэл, аж ахуйн үйл ажиллагааны явцад амьтан устахаас урьдчилан сэргийлэх;</p> <p>6.1.8.Биотехникийн арга хэмжээ авч хэрэгжүүлэх;</p> <p>6.1.9.Өвчилсөн, гамшигт, аюулт үзэгдэлд нэрвэгдсэн амьтанд тусламж үзүүлэх, авран хамгаалах;</p>

			<p>6.1.10.Амьтныг хамгаалах арга хэмжээний үндэслэлийг гаргахад чиглэсэн эрдэм шинжилгээний ажил гүйцэтгэх;</p> <p>6.1.11.Иргэдийг амьтанд энэрэнгүй ханддаг үзлээр хүмүүжүүлэх, амьтныг хамгаалах үйл ажиллагааг олон нийтийн мэдээллийн хэрэгслээр сурталчлах</p> <p>6.2.Энэ хуулийн 6.1.1-6.1.6, 6.1.10, 6.1.11-д заасан үйл ажиллагааг төрийн захиргааны төв байгууллага, 6.1.4, 6.1.6-6.1.9-д заасан үйл ажиллагааг байгаль орчны мэргэжлийн байгууллага, 6.1.7- 6.1.9-д заасан үйл ажиллагааг иргэн, хуулийн этгээд тус тус хэрэгжүүлнэ.</p>
		<p>7 дугаар зүйл. Нэн ховор, ховор амьтныг хамгаалах</p>	<p>7.1.Нэн ховор амьтанд Мазаалай баавгай /<i>Ursus arctos gobiensis</i>/, Хавтгай тэмээ /<i>Camelus bactrianus ferus</i>/, Тахь адуу /<i>Equus ferus przewalskii</i>/, Ойн буган цаа /<i>Rangifer tarandus</i>/, Цоохор ирвэс /<i>Uncia uncia</i>/, Баданга хүдэр /<i>Moshus moschiferus</i>/, Молцог хандгай /<i>Alces alces</i>/, Татаар бөхөн /<i>Saiga tatarica</i>/, Голын халиу /<i>Lutra lutra</i>/, Азийн минж /<i>Castor fiber</i>/, Ойн унтаахай /<i>Dryomys nitedula</i>/, Зүүн гарын даахай /<i>Stylodipus sungorus</i>/, Борцгор хотон /<i>Pelicanus crispus</i>/, Хургач бор /<i>Paradoxornis heudei</i>/, Цагаан тогоруу /<i>Grus leucogeranus</i>/, Хар мөрний хилим /<i>Acipenser schrenckii</i>/, Шаргал үхэрдэй /<i>Tinca tinca</i>/, Цөөвөр чоно /<i>Cuon alpinus</i>/, Шивэр молцог хандгай /<i>Alces alces pfitzenmayeri</i>/, Дорнын молцог хандгай /<i>Alces alces cameloides</i>/, Соргог бөхөн /<i>Saiga tatarica</i>/, Монгол бөхөн /<i>Saiga borealis</i>/, Алтайн чацуулин /<i>Talpa altaica</i>/, Гозоорой зурам /<i>Citellus alaschanicus</i>/, Сухайн чичүүл /<i>Meriones tamariscinus</i>/, Давжаа алагдаага /<i>Allactaga elater</i>/, Цагаантолгойт ямаансүүл /<i>Oxura leucoscephala</i>/, Могойч загалай /<i>Circaetus gallicus</i>/, Бор бүргэд /<i>Aquila clanga</i>/, Усны нөмрөгбүргэд /<i>Aquila clanga</i>/, Реликт цахлай /<i>Larus relictus</i>/ зэрэг амьтан хамаарна.</p> <p>7.2.Нэн ховор амьтныг төрийн захиргааны төв байгууллагын тусгай зөвшөөрлөөр зөвхөн эрдэм шинжилгээний ажил гүйцэтгэх зориулалтаар агнаж, барьж болно.</p> <p>7.3.Энэ хуулийн 7.2-т зааснаас бусад зориулалтаар нэн ховор амьтныг агнаж бэлтгэсэн арьс, яс, бусад түүхий эдийг худалдах, худалдан авахыг хориглоно.</p> <p>7.4.Нэн ховор амьтны амьдрах нутагт хүнд үйлдвэр, цахилгаан станц, химийн үйлдвэр байгуулах, авто болон төмөр зам тавих, уул уурхайн олборлолт явуулах, газар тариалангийн үйлдвэрлэл эрхлэх асуудлыг байгаль орчинд нөлөөлөх байдлын үнэлгээний дүгнэлтийг үндэслэн Засгийн газар шийдвэрлэнэ.</p> <p>7.5.Төрийн захиргааны төв байгууллагаас олгосон тусгай зөвшөөрлөөр ховор амьтныг дараах тохиолдолд агнаж, барьж болно:</p> <p>7.5.1.Судалгаа, шинжилгээ, соёл, урлаг, эмчилгээний зориулалтаар;</p> <p>7.5.2. Монгол Улсын болон гадаадын иргэн тусгай төлбөр төлсөн;</p> <p>7.5.3.Тодорхой нутаг дэвсгэрт амьтны сүргийн бүтцийг зохицуулах болон халдварт өвчний голомтыг эрүүлжүүлэх зорилгоор.</p> <p>7.6.Ховор амьтны жагсаалт, ховор амьтныг агнах, барих зөвшөөрөл олгох журмыг Засгийн газар батална.</p>
		<p>37 дугаар зүйл. Амьтны нөөцөд учруулсан хохирлыг нөхөн төлүүлэх</p>	<p>37.1.Амьтны тухай хууль тогтоомж зөрчсөний улмаас амьтны аймагт учирсан хохирлыг гэм буруутай этгээдээр нөхөн төлүүлнэ.</p> <p>37.2.Амьтны аймагт учирсан хохирлын нөхөн төлбөрийн хэмжээг Засгийн газраас тогтоосон амьтны экологи-эдийн засгийн үнэлгээг хоёр дахин өсгөж тогтооно.</p>

			<p>37.3.Энэ хуулийн 25.3-т заасан тодорхойлолт аваагүй амьтан, тэдгээрийн гаралтай түүхий эдийг цуглуулсан, худалдсан, худалдан авсан, гадаадад гаргахыг завдсан этгээдийг тухайн зүйл ан амьтныг агнасан, барьсантай адилтган үзэж, нөхөн төлбөр ногдуулна.</p> <p>37.4.Ан амьтан агнах эрхийн бичиг, гэрээнд заасан хэмжээнээс хэтрүүлэн, түүнчлэн зөвшөөрөлгүй ан амьтан агнасан этгээдэд нөхөн төлбөр ногдуулна.</p>
7	Хөрс хамгаалах цөлжилтөөс хамгаалах тухай хууль	9 дүгээр зүйл. Хөрс хамгаалах, цөлжилтөөс сэргийлэх талаар иргэн, хуулийн этгээдийн эрх, үүрэг	<p>9.1.Хөрсийг доройтуулж, цөлжилт үүсэх нөхцөл бүрдүүлсэн этгээдийн үйл ажиллагааг зогсоох, хөрсний бохирдлыг арилгах, нөхөн сэргээх түүнд хариуцлага хүлээлгэх талаар эрх бүхий албан тушаалтнаас шаардах;</p> <p>9.2.Хөрсний доройтол, цөлжилтийн талаар үнэн зөв мэдээллийг эрх бүхий байгууллагаас авах, өгөх;</p> <p>9.3.Өөрийн хууль бус үйл ажиллагаанаас хөрсийг доройтуулсан бол хохирлыг арилгаж, хөрсийг нөхөн сэргээх.</p> <p>9.4.Энэ хуулийн 7.1.1, 7.1.2-т заасан үйл ажиллагааг хэрэгжүүлэх.</p>
		11 дүгээр зүйл. Хөрсний доройтол, цөлжилтийн төлөв байдлын судалгаа	<p>11.1.Хөрсний доройтол, цөлжилтийн төлөв байдлын судалгаа, дүгнэлтийг мэргэжлийн байгууллага хийж гүйцэтгэнэ.</p> <p>11.2.Хөрсний шинж чанарт гарч байгаа өөрчлөлтийг итгэмжлэгдсэн хөрсний лаборатори тогтооно.</p> <p>11.3.Хөрсний доройтол, цөлжилтийн төлөв байдлын судалгаанд дараах үйл ажиллагааг хамааруулна:</p> <p>11.3.1.Хөрсний доройтол, цөлжилт үүсгэж байгаа шалтгаан, эх үүсвэрийг тогтоох;</p> <p>11.3.2.Хөрсний доройтол, цөлжилтийн төлөв байдлын зэрэглэл, тархалтын хүрээг тогтоох;</p> <p>11.3.3.Хөрсний шинж чанарыг тогтоох;</p> <p>11.3.4.Шууд болон шууд бус хохирлыг тогтоох;</p> <p>11.3.5.Доройтолд орсон хөрсний экологи-эдийн засгийн үнэлгээг тогтоох;</p> <p>11.3.6.Хөрс хамгаалах, цөлжилтөөс сэргийлэх чиглэлээр дараах арга хэмжээг төлөвлөх:</p> <p>а/Хөрс хамгаалах, нөхөн сэргээх;</p> <p>б/Цөлжилтөөс сэргийлэх;</p> <p>в/Цөлжилтийг сааруулах;</p> <p>г/Цөлжилттэй тэмцэх.</p> <p>11.4.Хөрсөнд учруулсан хохирлын хэмжээг тогтоох үйл ажиллагааны зардлыг тухайн газар өмчлөгч, эзэмшигч, ашиглагч иргэн, гадаадын иргэн, харьяалалгүй хүн, аж ахуйн нэгж, байгууллага өөрөө хариуцах бөгөөд нийтийн эзэмшлийн газрын хөрсөнд учруулсан хохирлын хэмжээг тогтоох үйл ажиллагааны зардлыг тухайн аймаг, нийслэлийн төсвөөс санхүүжүүлнэ.</p>
		12 дугаар зүйл. Хөрсөнд учруулсан хохирлын нөхөн төлбөр	<p>12.1.Хөрсөнд доройтол учруулсан тохиолдолд мэргэжлийн байгууллагын дүгнэлтийг үндэслэн байгаль орчны хяналтын улсын байцаагч, холбогдох сум, дүүргийн Засаг дарга учирсан хохирлыг арилгуулж, нэг сарын хөдөлмөрийн хөлсний доод хэмжээг наймаас арав дахин нэмэгдүүлсэнтэй тэнцэх хэмжээний торгууль ногдуулан, төлөлтөд нь хяналт тавина.</p> <p>12.2.Гэм буруутай этгээд нөхөн төлбөр төлсөн нь түүнийг Эрүүгийн хууль, эсхүл Зөрчлийн тухай хуульд заасан хариуцлагаас чөлөөлөх үндэслэл болохгүй.</p>

8	Хог хаягдлын тухай хууль	10 дугаар зүйл. Хог хаягдлын талаар иргэн, аж ахуйн нэгж, байгууллагын эрх, үүрэг	<p>10.1.Иргэн, аж ахуйн нэгж, байгууллага дараах эрх эдэлнэ: 10.1.1.Хог хаягдлын тухай хууль тогтоомж зөрчсөн этгээдийн талаар төрийн болон нутгийн захиргааны байгууллагад мэдээлэх, хариуцлага хүлээлгэхийг эрх бүхий байгууллага, албан тушаалтнаас шаардах; 10.1.2.Хог хаягдлын талаар мэргэжлийн байгууллагаас арга зүйн туслалцаа, зөвлөгөө авах. 10.2.Хог хаягдлын талаар иргэн, аж ахуйн нэгж, байгууллага дараах үүрэг хүлээнэ: 10.2.1.Энэ хуулийн 9.1.3-т заасан журмын дагуу энгийн хог хаягдлаа ангилан ялгах; 10.2.2.Энэ хуулийн 15 дугаар зүйлд заасан шаардлагыг хангасан хогийн савтай байх; 10.2.3.Аж ахуйн нэгж, байгууллага нь хог хаягдал цуглуулах, тээвэрлэх эрх бүхий иргэн, аж ахуйн нэгж, байгууллагатай хог тээврийн үйлчилгээний гэрээ байгуулах; 10.2.4.Хог хаягдлаа зориулалтын хогийн сав болон цэгт хаях эсхүл хог хаягдал цуглуулж тээвэрлэх эрх бүхий байгууллагад шилжүүлэх; 10.2.5.Үүссэн аюултай хог хаягдлаа эрх бүхий байгууллагад, эсхүл тогтоосон тусгай цэгт хүлээлгэн өгөх; 10.2.6.Нийтийг хамарсан цэвэрлэгээ, иргэдийн бүлгээс зохион байгуулсан үйл ажиллагаанд оролцох; 10.2.7.Хог хаягдлын үйлчилгээний хураамжийг тогтоосон хугацаанд төлөх; 10.2.8.Хог хаягдлыг бууруулах, ангилах, дахин ашиглах, зүй зохистой хаях дадал зуршлыг хэвшүүлэх; 10.2.9.Эзэмшлийн барилга, байгууламжийн гадна хана, хашаа, хайсан дээр хог хаягдал болохоор зар сурталчилгаа байршуулахгүй байх; 10.2.10.Энэ хуулийн 9.4.12-т заасан нийтийн эдэлбэр газрын хог хаягдал, цас, мөсийг цэвэрлэх; 10.2.11.Барилга барих, буулгах, засварлах үйл ажиллагаанаас гарах хог хаягдлыг цуглуулах, тээвэрлэх, дахин боловсруулах, устгах, булшлах эрх бүхий иргэн, аж ахуйн нэгж, байгууллагад шилжүүлж, үйлчилгээний хөлсийг хариуцах; 10.2.12.Хог хаягдлын талаарх сургалтад хамрагдаж, мэдлэгээ дээшлүүлэх; 10.2.13.Хамгийн боломжит арга технологи, байгаль орчинд ээлтэй арга ажиллагааг нэвтрүүлэх замаар хог хаягдлаас хүний эрүүл мэнд, байгаль орчинд үзүүлэх нөлөөллийг бууруулах; 10.2.14.Хог хаягдлын талаарх хууль тогтоомж, стандартын шаардлагыг хангаж ажиллах; 10.2.15.Хог хаягдлын улмаас хүний эрүүл мэнд, байгаль орчинд хохирол учруулсан, учруулж болзошгүй байдал бий болсон тохиолдолд тухайн шатны Засаг дарга болон онцгой байдал, цагдаа, эрүүл мэндийн байгууллагад мэдэгдэх; 10.2.16.Аж ахуйн нэгж, байгууллага нь байгууллагын ажилтнуудад хог хаягдлын менежментийн талаар сургалт зохион байгуулж, зохих мэдлэгийг эзэмшүүлэх, дадал зуршлыг хэвшүүлэх; 10.2.17.Үйл ажиллагаанаас үүсэх хог хаягдлыг ангилан ялгах, хог хаягдал цуглуулах, тээвэрлэх, дахин боловсруулах, сэргээн ашиглах, шатаах, устгах эрх бүхий байгууллагад шилжүүлэх, эдгээр үйл ажиллагаатай холбоотой гэрээ байгуулах, гэрээний хэрэгжилтэд хяналт тавих, байгууллагын дотоод болон гадна орчны цэвэрлэгээг хариуцах үүрэг бүхий нэгж, эсхүл ажилтантай байх; 10.2.18.Аж ахуйн нэгж, байгууллага нь хүний эрүүл мэнд, байгаль орчинд хог хаягдлаас үзүүлэх нөлөөллийг бууруулах шаардлагатай арга хэмжээг авах, аюулгүй ажиллагааг хангах. 10.3.Иргэн, аж ахуйн нэгж, байгууллагад хог хаягдалтай холбоотой дараах үйл ажиллагааг хориглоно: 10.3.1.Хог хаягдлыг дэд бүтцийн шугам хоолойд хаях;</p>
---	--------------------------	--	--

			<p>10.3.2.нийтийн эдэлбэр газар, ногоон бүс, үерийн далан сувагт хог хаягдал хаях; 10.3.3.Хог хаягдлыг ил задгай шатаах; 10.3.4.Гэрийн болон нам даралтын зууханд нийлэг материалтай хог хаягдлыг шатаах; 10.3.5.Хог хаягдлыг хогийн сав болон тогтоосон цэгээс бусад газарт хаях; 10.3.6.Аж ахуйн нэгж, байгууллага нь хөрс бохирдуулагч жорлон байгуулах; 10.3.7.Нийтийн эзэмшлийн эд хөрөнгө дээр зар сурталчилгаа байршуулах, шашны болон зан үйлийн эд зүйлс тавьж хог хаягдал үүсгэх.</p>
9		14 дүгээр зүйл. Энгийн хог хаягдлыг цэвэрлэх, цуглуулах, тээвэрлэх	<p>14.1.Энгийн хог хаягдлыг цэвэрлэх, цуглуулах, тээвэрлэх үйл ажиллагаа эрхэлдэг иргэн, аж ахуйн нэгж, байгууллага нь энэ хуулийн 8.1.9.б-д заасны дагуу бүртгүүлж, дугаар авсан байна. 14.2.Энгийн хог хаягдлыг цэвэрлэх, цуглуулах, тээвэрлэх үйл ажиллагааг сум, дүүргийн Засаг даргатай гэрээ байгуулсан иргэн, аж ахуйн нэгж, байгууллага гүйцэтгэнэ. 14.3.Энэ хуулийн 14.2-т заасан гэрээ байгуулаагүй иргэн, аж ахуйн нэгж, байгууллага тухайн үйл ажиллагааг эрхлэхийг хориглоно. 14.4.Хог хаягдал цуглуулах, тээвэрлэх чиглэл, хуваарийг энэ хуулийн 14.2-т заасан гэрээ байгуулсан иргэн, аж ахуйн нэгж, байгууллага тогтоож, сум, дүүргийн Засаг даргаар батлуулж мөрдөнө. 14.5.Энэ хуулийн 14.4-т заасан хуваарийн дагуу хог хаягдлыг цуглуулж, тээвэрлэн хог хаягдал сэргээн ашиглах, дахин боловсруулах, устгах, булшлах үйл ажиллагаа эрхлэх эрх бүхий байгууллагад хүлээлгэж өгнө. 14.6.Энгийн хог хаягдлыг зориулалтын, битүүмжлэлтэй, аюулгүй ажиллагааны шаардлага хангасан тээврийн хэрэгслээр тээвэрлэнэ. 14.7.Энгийн хог хаягдал тээвэрлэх тээврийн хэрэгслийн жолооч, ачигч нь зохих сургалтад хамрагдаж аюулгүй ажиллагааны шаардлагыг хангаж ажиллана. 14.8.Энэ хуулийн 14.2-т заасан иргэн, аж ахуйн нэгж, байгууллага хог хаягдлыг цэвэрлэх, цуглуулах, тээвэрлэх үед түүнийг унах, асгарах, хийсэхээс сэргийлэх арга хэмжээ авна.</p>

МОНГОЛ ГАЗРЫН ТОС БОЛОВСРУУЛАХ ҮЙЛДВЭР ТӨХХК

ДОРНОГОВЬ АЙМГИЙН АЛТАНШИРЭЭ СУМЫН НУТАГТ БАЙРЛАХ “ГАЗРЫН ТОС
БОЛОВСРУУЛАХ ҮЙЛДВЭР БАЙГУУЛАХ ТӨСӨЛ”-ИЙН 2024 ОНД ХЭРЭГЖҮҮЛЭХ
БАЙГАЛЬ ОРЧНЫ МЕНЕЖМЕНТИЙН ТӨЛӨВЛӨГӨӨНИЙ

ХАВСРАЛТ МАТЕРИАЛУУД

Улаанбаатар
2024 он

ХАВСРАЛТ 1. АЖ АХУЙН НЭГЖИЙН ГЭРЧИЛГЭЭ

Хууль зүйн сайдын 2016 оны
А/204 дүгээр тушаалаар баглав.

МОНГОЛ УЛС
ХУУЛИЙН ЭТГЭЭДИЙН
УЛСЫН БҮРТГЭЛИЙН ГЭРЧИЛГЭЭ

000177061

2017.04.25
/ Бүртгэсэн он, сар, өдөр /

9011671052
/ Хувийн хэргийн дугаар /

6177492
/ Регистрийн дугаар /

Монгол газрын тос боловсруулах үйлдвэр
/ Хуулийн этгээдийн нэр, хариуцлагын хэлбэр /

Хязгаарлагдмал хариуцлагатай компани
/ Хуулийн этгээдийн нэр, хариуцлагын хэлбэр /

Дүрэм
/ Үүсэн байгуулах баримт бичиг /

Тогтоол
/ шийдвэрийн нэр /

108
/ дугаар /

2017.04.04
/ он, сар, өдөр /

8299
/ код /

"Газрын тос боловсруулах үйлдвэр барих" төсөл хэрэгжүүлэх
/ Үндсэн зрхлэх үйл ажиллагааны чиглэл /

/ код /

/ Туслах зрхлэх үйл ажиллагааны чиглэл /

Хугацаагүй
/ хугацаа /

1
/ гишүүдийн тоо /

10,000.0
/ өөрийн хөрөнгийн хэмжээ, мянган төгрөгөөр /

Улаанбаатар, Сүхбаатар, 8-р хороо, бага тойруу, Сүхбаатарын талбай гудамж 8/1 байр 1601 тоот, Утас1: 88097340, Утас2: , Факс:
/ хуулийн этгээдийн албан ёсны хаяг /

Улсын бүртгэлийн ерөнхий газар
Хуулийн этгээдийн улсын
бүртгэлийн газар
/ бүртгэсэн байгууллагын нэр /

8296722
8561

Гэрчилгээ дахин олгосон 2018 он 12 сар 20 өдөр

ХАВСРАЛТ 2. ТУСГАЙ ЗӨВШӨӨРЛИЙН ХУУЛБАР

МОНГОЛ УЛС
УУЛ УУРХАЙ, ХҮНД ҮЙЛДВЭРИЙН ЯАМ

**АЖ АХУЙН ҮЙЛ АЖИЛЛАГААНЫ
ТУСГАЙ ЗӨВШӨӨРӨЛ**

2019 оны 08 сарын 08 өдөр   Дугаар 371   Улаанбаатар хот

<i>Эрхлэх үйл ажиллагааны төрөл</i>	Газрын тосны бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэл эрхлэх
<i>Тусгай зөвшөөрөл эзэмшигчийн нэр</i>	“Монгол газрын тос боловсруулах үйлдвэр” ТӨХХК
<i>Тусгай зөвшөөрөл эзэмшигчийн хаяг</i>	Улаанбаатар, Сүхбаатар дүүрэг 8-р хороо, Сүхбаатарын талбай гудамж, 8/1 байр, 1601 тоот
<i>Регистрийн дугаар</i>	6177492
<i>Тусгай зөвшөөрлийн хугацаа</i>	8 /найм/ жил
<i>Тусгай нөхцөл, шаардлага</i>	

Холбогдох хууль, дүрэм, журмын хэрэгжилтийг хангаж, тусгай зөвшөөрөл эзэмшигчийн үүргээ биелүүлж ажиллах.

Монгол Улсын Уул уурхай, хүнд үйлдвэрийн Сайдын, 2019 оны 08 сарын 08 өдрийн А/166 дугаар тушаалыг үндэслэн олгов.

МОНГОЛ УЛСЫН ЗАСГИЙН ГАЗРЫН ГИШҮҮН,
УУЛ УУРХАЙ, ХҮНД ҮЙЛДВЭРИЙН САЙД   Д.СҮМЬЯАБАЗАР

**БАЙГАЛЬ ОРЧНЫ МЕНЕЖМЕНТИЙН ТӨЛӨВЛӨГӨӨНИЙ ХЯНАЛТЫН ХУУДАС
ХАВСРАЛТ 3. ТӨСӨЛ ХЭРЭГЖҮҮЛЭГЧ ХУУЛИЙН ЭТГЭЭД, ТӨСЛИЙН ТУХАЙ
ТОВЧ МЭДЭЭЛЭЛ**

№	Мэдээллийн төрөл	Мэдээлэл оруулах багана
3.1	1. Төсөл хэрэгжүүлэгч аж ахуйн нэгжийн нэр	Монгол газрын тос боловсруулах үйлдвэр ТӨХХК
	2. Аж ахуйн нэгжийн улсын бүртгэлийн дугаар	9011671052
	3. Аж ахуйн нэгжийн үйл ажиллагааны чиглэл	“Газрын тос боловсруулах үйлдвэр барих” төсөл хэрэгжүүлэх
	4. Аж ахуйн нэгжийн харъяаллын хаяг	Улаанбаатар хот, Чингэлтэй дүүрэг, 1-р хороо, Жигжиджавын гудамж-3, Бодь цамхаг, 900 тоот
	5. Захирлын нэр, утас, цахим шуудангийн хаяг	Д. Алтанцэцэг, 9909-9263 altantsetseg.d@mongolrefiney.mn
	6. Холбогдох мэргэжилтний нэр, утас, цахим шуудангийн хаяг	Д.Мандахцацрал, 99878494 mandakhtsatsral.d@mongolrefinery.mn
3.2	1. Төслийн нэр	Газрын тос боловсруулах үйлдвэр барих
	2. Төслийн харъяаллын байршил	Дорноговь аймгийн Алтанширээ сумын 6-р баг
	3. Төслийн ангилал	
	а. нүүрс, алт, жонш, төмрийн хүдэр гэх мэт	Хамааралгүй
	б. ил уурхай, далд уурхай, шороон орд	Хамааралгүй
	в. баяжуулах үйлдвэр	Газрын тос боловсруулах үйлдвэр
	4. Төсөл эхэлсэн огноо	2017
	5. Төсөл хэрэгжих хугацаа	-
	6. Уурхайн хаалт эхлэх огноо	Хамааралгүй
	7. Хаалтын дараах зориулалт	Хамааралгүй
	8. ТЭЗҮ баталсан огноо	2018.11.16
	9. Урьд оны бүтээгдэхүүний нийт хэмжээ /дундаж/	Хамааралгүй
	10. Ажилчдын тоо	81
	11. Тухайн жилийн ажлын ерөнхий төлөвлөгөө	Газрын тосны үйлдвэрийн багц ажлууд ЕРС-2: Анхдагч процессын болон дагалдах байгууламж, ЕРС-3: Үйлдвэрийн цахилгаан станц, ЕРС-4: Лицензтэй технологийн байгууламж, Түүхий тос дамжуулах хоолойн барих ажлуудыг хийж гүйцэтгэнэ.
	12. Тухайн төсөлд хамаарах дэд бүтэц	
• замын урт, эхлэл, төгсгөлийн цэг, чиглэл	17,5 км хүнд даацын авто зам 27 км төмөр зам	
• шатахуун түгээгүүрийн тоо		
• шатахууны агуулахын агууламжийн хэмжээ		
• тэслэх, дэлбэлэх бодисын үйлдвэрийн хүчин чадал гэх мэт		

**ХАВСРАЛТ 4. ТӨСӨЛ ХЭРЭГЖҮҮЛЭХ ЧИГЛЭЛЭЭР ОЛГОГДДОГ ТУСГАЙ
ЗӨВШӨӨРӨЛ, ДҮГНЭЛТ, ЛАВЛАГААНЫ ТОВЧ МЭДЭЭЛЭЛ**

№	Мэдээллийн төрөл	Мэдээлэл оруулах багана
---	------------------	-------------------------

4.1	1. Тусгай зөвшөөрлийн төрөл /ашигт малтмал/ Дугаар Хүчинтэй хугацаа Талбай		Газрын тосны бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэл эрхлэх №371 2027.08.08 408 га	
	2. Тусгай зөвшөөрлийн төрөл /химийн бодис ашиглах/ Дугаар Хүчинтэй хугацаа		Химийн бодис ашиглахгүй.	
	3. Химийн бодисын агуулахад хийсэн мэргэжлийн хяналтын газрын тодорхойлолт		Хамааралгүй.	
	4. Галын дүгнэлтийн огноо, дугаар		Хамааралгүй	
	5. Байгаль орчинд нөлөөлөх байдлын ерөнхий үнэлгээний огноо, баталсан хуулийн этгээд		1. Газрын тос боловсруулах үйлдвэрийн шинээр баригдах салбар төмөр зам–БОАЖЯ-2018.08.06 2. Газрын тос боловсруулах үйлдвэр, үйлдвэрийн усны эх үүсвэр ба ус хангамжийн шугам хоолой барих төсөл-БОАЖЯ-2019.07.30 3. Газрын тос боловсруулах үйлдвэрийн газрын тос дамжуулах хоолой барих төсөл-БОАЖЯ-2020.06.22	
	6. Байгаль орчинд нөлөөлөх байдлын нарийвчилсан үнэлгээний огноо, баталсан хуулийн этгээд		1.Газрын тос боловсруулах үйлдвэрийн шинээр баригдах салбар төмөр замын БОННУ–БОАЖЯ-2018 2.Газрын тос боловсруулах үйлдвэр, үйлдвэрийн усны эх үүсвэр ба ус хангамжийн шугам хоолой барих төслийн БОННУ-БОАЖЯ-2020.01.23 3. Түүхий тос дамжуулах хоолойн БОННУнэлгээ 2024.02.16	
	7. Ус ашиглалтын дүгнэлтийн огноо			
	8. Тухайн жилийн уулын ажлын батлагдсан төлөвлөгөөний огноо			
	9. Батлагдсан уулын ажлын төлөвлөгөөний 1.1, 1.5, 1.7, 1.9, 1.10, 1.11 дэх маягтыг хавсаргах			
	10. Нөхөн сэргээлт	Техникийн нөхөн сэргээлтийн талбай /га-аар/	тайлант онд гүйцэтгэсэн	
			төлөвлөгөөт онд гүйцэтгэх	
Биологийн нөхөн сэргээлтийн талбай /га-аар/		тайлант онд гүйцэтгэсэн		
		төлөвлөгөөт онд гүйцэтгэх		
11. ТХГН-ын тухай хууль, гол, мөрний урсац бүрэлдэх эх, усны сан бүхий газрын хамгаалалтын бүс, ойн сан бүхий газарт ашигт малтмал хайх, ашиглахыг хориглох тухай хуулиар тогтоосон хамгаалалтын бүсийн хилийн заагтай давахцсан эсэхийг тодорхойлсон лавлагааг хавсаргах				

ХАВСРАЛТ 5. ХИМИЙН БОДИСЫН ЭРСДЭЛ, ХОГ ХАЯГДЛЫН МЕНЕЖМЕНТИЙН ТӨЛӨВЛӨГӨӨ

№	Мэдээллийн төрөл	Мэдээлэл оруулах хэсэг
5.1	1. Тухайн жилд ашиглах химийн бодисын нэр, хэмжээ /хэмжих нэгж/	Химийн бодис ашиглахгүй.
	2. Химийн бодисын эрсдэлийн менежментийн төлөвлөгөө - урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээ - эрсдлийн үед авах арга хэмжээ - учруулсан хор уршгийг зайлуулах, бууруулах арга хэмжээ - хохирлын нөхөн төлбөрийг тооцох арга хэмжээ	Хамааралгүй.
5.2	1. Шатах тослох материалын нэр төрөл, хэмжээ /хэмжих нэгж/ агуулах байгаа эсэх 2. Тэслэх, дэлбэлэх бодисын нэр төрөл, хэмжээ /хэмжих нэгж/ агуулах байгаа эсэх	Хамааралгүй.
5.3	1. Тухайн жилийн хог хаягдлын жилийн дундаж хэмжээ /хэмжих нэгж/ • Ахуйн хог хаягдал /хатуу, шингэн/ • Үйлдвэрийн хог хаягдал /хатуу, шингэн/ • Аюултай хог хаягдал	Барилга-угсралтын гүйцэтгэгч компаниуд хариуцна.
	2. Хог хаягдлын менежментийн төлөвлөгөөг хэрэгжүүлэх тухайн жилийн арга хэмжээний төсөв	Барилга-угсралтын гүйцэтгэгч компаниуд хариуцна.

ХАВСРАЛТ 6. БАЙГАЛЬ ОРЧНЫГ ХАМГААЛАХ МЕНЕЖМЕНТИЙН ТӨЛӨВЛӨГӨӨНИЙ ТУХАЙН ЖИЛИЙН ТӨСӨВ

№	Мэдээллийн төрөл	Мэдээлэл оруулах хэсэг
6.1	1. Тухайн жилийн байгаль хамгаалах менежментийн төлөвлөгөөний нийт төсөв	11.230.400 төгрөг
	2. Нөлөөллөөс урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээний төсөв /технологийн зөв шийдэл/	Барилга-угсралтын гүйцэтгэгч компаниуд хариуцна.
	3. Нөлөөллийг бууруулах арга хэмжээний төсөв	
	4. Нөхөн сэргээх арга хэмжээний төсөв /техникийн, биологийн/	Барилга-угсралтын гүйцэтгэгч компаниуд хариуцна.
	5. Дүйцүүлэн хамгааллын арга хэмжээний төсөв	2021 онд хийгдэхгүй
	6. Тухайн жилийн байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөөг хэрэгжилтийг нөлөөлөлд өртөгч оршин суугчид, оролцогч талуудад тайлагнах төсөв	1,5 сая төгрөг
	7. Тухайн жилийн байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөөг хэрэгжүүлэх удирдлага зохион байгуулалтын төлөвлөгөөний төсөв	Ажилчдын томиолотын зардлаар тооцно
	8. Түүх соёлын дурсгалт эд зүйлийг нүүлгэн шилжүүлэх арга хэмжээний төсөв	Гүйцэтгэгч компани хариуцна
	9. Тухайн жилийн орчны хяналт, шинжилгээний хөтөлбөрийн нийт төсөв	10,250,000 төгрөг

№	Мэдээллийн төрөл	Мэдээлэл оруулах хэсэг
5.1	2. Тухайн жилд ашиглах химийн бодисын нэр, хэмжээ /хэмжих нэгж/	Химийн бодис ашиглахгүй.
	3. Химийн бодисын эрсдэлийн менежментийн төлөвлөгөө - урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээ - эрсдлийн үед авах арга хэмжээ - учруулсан хор уршгийг зайлуулах, бууруулах арга хэмжээ - хохирлын нөхөн төлбөрийг тооцох арга хэмжээ	Хамааралгүй.
5.2	3. Шатах тослох материалын нэр төрөл, хэмжээ /хэмжих нэгж/ агуулах байгаа эсэх 4. Тэслэх, дэлбэлэх бодисын нэр төрөл, хэмжээ /хэмжих нэгж/ агуулах байгаа эсэх	Хамааралгүй.
5.3	1. Тухайн жилийн хог хаягдлын жилийн дундаж хэмжээ /хэмжих нэгж/ • Ахуйн хог хаягдал /хатуу, шингэн/ • Үйлдвэрийн хог хаягдал /хатуу, шингэн/ • Аюултай хог хаягдал	Барилга-угсралтын гүйцэтгэгч компаниуд хариуцна.
	2. Хог хаягдлын менежментийн төлөвлөгөөг хэрэгжүүлэх тухайн жилийн арга хэмжээний төсөв	Барилга-угсралтын гүйцэтгэгч компаниуд хариуцна.

ХАВСРАЛТ 7. МЕТА МЭДЭЭЛЭЛ

№	Мэдээллийн төрөл	Мэдээллийг бүрэн тусгасан эсэхийг шалгах хэсэг
7.1	Зурган мэдээлэлд тусгах мэдээлэл	
	Тосгон	
	Хог хаягдлын цэгийн байршил	
	Аюултай хог хаягдлын агуулахын байршил	
	Хаягдлын далан	
	Химийн бодисын агуулахын байршил	
	Орчны хяналт шинжилгээний дээж авах	
	Хяналтын цэгийн байршил	
	Тухайн жилд хуулах хөрс	
	Гадаад, дотоод овоолго	
	Техникийн нөхөн сэргээлтийн талбай	
	Биологийн нөхөн сэргээлтийн талбай	
	Гүний худгийн байршил	
	Дүйцүүлэн хамгаалал хийх газрын байршил	

**ХАВСРАЛТ 8. ТУХАЙН ЖИЛИЙН АРГА ХЭМЖЭЭНЭЭС БАЙГАЛЬ ОРЧИНД
ҮЗҮҮЛЭХ НӨЛӨӨЛЛИЙН ДҮН ШИНЖИЛГЭЭНИЙ ХЯНАЛТЫН ХУУДАС**

Нөлөөллийн ангилал	А.Тооцсон эсэх	Б.Нөлөөллийн цар хүрээг тодорхойлсон эсэх	В.Нөлөөллийн эрчмийг тодорхойлсон эсэх	Г.Нөлөөллийн үргэлжлэх хугацааг тодорхойлсон эсэх	Дүгнэлт
1. Хөрсөнд үзүүлэх нөлөөлөл • Бохирдуулах • Эвдэх • Доройтуулах	Тооцсон.	Тодорхойлсон.	Тодорхойлсон.	Тодорхойлсон.	
2. Гадаргын болон гүний усанд үзүүлэх нөлөөлөл • Бохирдуулах • Нөөцийг бууруулах	Тооцсон.	Тодорхойлсон.	Тодорхойлсон.	Тодорхойлсон.	
3. Амьтан, ургамалд үзүүлэх нөлөөлөл • амьдрах орчинг хуваах • амьдрах орчинг доройтуулах • амьдрах орчинг хомсдуулах • нөөцийг бууруулах	Тооцсон.	Тодорхойлсон.	Тодорхойлсон.	Тодорхойлсон.	
4. Агаарт үзүүлэх нөлөөлөл • Бохирдуулах • тоос	Тооцсон.	Тодорхойлсон.	Тодорхойлсон.	Тодорхойлсон.	
5. Түүх соёлын дурсгалт эд зүйлс • Хамгаалах • Нүүлгэн шилжүүлэх	Тооцсон.	Тодорхойлсон.	Тодорхойлсон.	Тодорхойлсон.	

**ХАВСРАЛТ 9. БАЙГАЛЬ ХАМГААЛАХ АРГА ХЭМЖЭЭНИЙ ТӨЛӨВЛӨГӨӨНИЙ
ДҮН ШИНЖИЛГЭЭНИЙ ХЯНАЛТ**

Тухайн жилийн байгаль хамгаалах арга хэмжээний чиглэл	А. Тоо	Б. Шалгуур үзүүлэлтийг тогтоосон эсэх	В. Шалгуур үзүүлэлтийн хэмжих нэгжийг тогтоосон эсэх	Г. Дүгнэлт
9.1 Нөлөөллөөс урьдчилан сэргийлэх зайлуулах арга хэмжээ	14	Тодорхойлсон	Тодорхойлсон	
9.2 Нөлөөллийг бууруулах арга хэмжээ	14	Тодорхойлсон	Тодорхойлсон	
9.3 Нөхөн сэргээлтийн арга хэмжээ • техникийн/ га эзэлхүүн • биологийн /га	2	Тодорхойлсон	Тодорхойлсон	
9.4 Дүйцүүлэн хамгааллын арга хэмжээ	-	Тодорхойлсон	Тодорхойлсон	
9.5 Тухайн жилийн байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөөг хэрэгжилтийг нөлөөлөлд өртөгч оршин суугчид, оролцогч талуудад тайлагнах арга хэмжээ	6	Тодорхойлсон	Тодорхойлсон	

**ХАВСРАЛТ 10. ОРЧНЫ ХЯНАЛТ ШИНЖИЛГЭЭНИЙ ТӨЛӨВЛӨГӨӨНИЙ
ХЯНАЛТЫН ХУУДАС**

Хяналт шинжилгээний дээж	А. Дээж авах цэгийн тоо	Б. Дээж авах цэгийн байршил	В. Давтамж (удаа)	Г. Төсөв (төг)
1. Хөрс	16	Газрын тосны үйлдвэрийн хотхон, үйлдвэрийн авто зам болон төмөр зам	2	1,320,000
2. Ус	10	Газрын тосны үйлдвэрийн хотхон, үйлдвэрийн талбай	2	1,430,000
3. Амьтан	-	-	-	
4. Ургамал	16	Газрын тосны үйлдвэрийн хотхон, үйлдвэрийн авто зам болон төмөр зам	2	2,084,000
5. Агаар	16	Газрын тосны үйлдвэрийн хотхон, үйлдвэрийн авто зам болон төмөр зам	2	4,456,000

